

Tomus I./1998
ISSN 1418-7191

Cathedra Scientiarum Socialium



Acta
Scientiarum
Socialium
(Historia, Philosophia, Sociologia)

Universitas Pannonica Scientiarum Agriculturae, Facultas Kaposváriensis



Tomus I./1998
ISSN:1418-7191

CATHEDRA SCIENTIARUM SOCIALIUM

Acta
Scientiarum Socialium
/HISTORIA, PHILOSOPHIA, SOCIOLOGIA/

UNIVERSITAS PANNONICA SCIENTIARUM AGRICULTURAE, FACULTAS KAPOSVÁRIENSIS

STUDIA SCIENTIARUM SOCIALIUM

I.

Redegit
Gyula Horváth

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

I.

Szerkesztette
Horváth Gyula

A szerkesztőség címe

PATE Társadalomtudományi Tanszék
H-7400 Kaposvár, Guba s. u. 40.

Szerkesztő asszisztens

Barna Róbert

Kiadja és terjeszti
a Társadalomtudományi Tanszék

Felelős kiadó
Dr. Horváth Gyula
tanszékvezető

Kaposvár
1998

Tisztelt olvasó!

*Karunk Társadalomtudomány Tanszéke nevében tisztelettel köszöntöm az olvasót az **Acta Scientiarum Socialium** első számának megjelenése alkalmából.*

Az első szám egyfajta „bemutató” kötet, amelynek fő célja, hogy felvillantsa a tanszéken folyó kutatómunka irányait, oly módon, hogy szimbolizálják a tanszék oktatómunkájának fő területeit is. A tanszék oktatói mellett néhány, a tanszékhez kötődő óraadó, tudományos munkát végző (volt vagy jelenlegi) hallgató is helyet kapott a bemutatkozásra hiszen a tanszék tevékenységi és kisugárzási képe csak így teljes. (Reméljük, hogy a helyszűke miatt szabott terjedelmi korlátok nem teszik túl töredezetté e képet.)

Az Acta első kötete épp a bemutatkozó jelleg miatt meglehetősen eklektikus, de a későbbiekben igyekszünk az egy-egy témát jobban és alaposabban kibontó tematikus köteteket közreadni (évi két kötetet tervezünk). Ezért nyitni kívánunk más „humán” tanszékek, oktatók, kutatók irányába, szívesen fogadva írásaikat.

A cikkeket idegen nyelven is megjelentetjük jelenlegi és jövőbeli külföldi kapcsolataink miatt.

Kaposvár. 1998. június.

*Dr. Horváth Gyula
tanszékvezető*

TARTALOM

Bevezető.....	1
Tartalom.....	3
POLITIKAELEMÉLET	5
<i>Horváth Gyula:</i> A politikai populizmus néhány jellemző vonása.....	7
<i>Gyula Horváth:</i> Einige Charakteristika des Populismus	11
<i>Horváth Gyula:</i> Az agrárnépesség és a politikai populizmus (Magyarország és Mexikó az 1930-as években)....	17
<i>Gyula Horváth:</i> La población agraria y el populismo político (Hungria y México en los años de 1930)	21
FILOZÓFIA, SZOCIOLÓGIA	25
<i>Horváth József-Rada Beáta:</i> Adalékok Vése község (Somogy megye) közművelődési helyzetéhez (részlet)	29
<i>József Horváth-Beáta Rada:</i> Angaben zur Bildungslage der Gemeinde Vése (Komitat Somogy) (Auszug).....	31
<i>H. Szabó Sára:</i> A pozitívizmus Latin-Amerikában.....	35
<i>Sára H. Szabó:</i> Le positivisme en Amérique Latine	41
<i>Tóth Antal:</i> A menekültek gondozása a második világháború időszakában (részlet).....	47
<i>Antal Tóth:</i> Flüchtlingsbetreuung im 2. Weltkrieg (Auszug).....	53
<i>Horváth József-Varnyú Anikó:</i> Falukutatás és agrárképzés.....	59
<i>József Horváth-Anikó Varnyú:</i> Dorfforschung–Agrarausbildung.....	63
AGRÁRTÖRTÉNET.....	67
<i>Horváth Gyula:</i> Földreformtörvények 1919-1920 között (részlet).....	69
<i>Gyula Horváth:</i> Gesetze über die Bodenreform zwischen 1919 und 1920 (Auszug).....	71

<i>Pareja Henry Walter:</i> Az 1952-es forradalom és a földreform Bolíviában (részlet)	77
<i>Walter Henry Pareja:</i> La revolución de 1952 y la reforma agraria en Bolivia (Fragmentos).....	79
<i>Ramírez Raúl Victor:</i> Az 1968-as fordulat Peruban különös tekintettel az agrárreformra (részlet)	83
<i>Victor Raúl Ramírez:</i> El cambio de 1968 en Perú con especial atención a la reforma agraria (Fragmentos)	85
<i>Kovács Péter:</i> A földreform Mexikóban (1910-1940) (részlet).....	87
<i>Péter Kovács:</i> La reforma agraria en México (1910-1940) (Fragmentos).....	89
<i>Frank Dóra:</i> A mexikói forradalom és a földreform (részlet)	91
<i>Dóra Frank:</i> La revolución mexicana y la reforma agraria (Fragmentos).....	93

POLITIKAELEMÉLET

A politikai populizmus néhány jellemző vonása

A politikai populizmus, ellentétben más eszmei áramlatokkal, Latin-Amerikában született meg. Amíg tehát pl. a liberalizmus vagy a pozitívizmus Európai szellemi irányzat volt és Latin-Amerikában csak adaptálódott a politikai populizmus ellenkező utat járt be: Latin-Amerikából terjedt el más kontinensekre.¹

A populizmus genézisében a döntő szerepet a válság játszotta. Bár mindegyik országban, ahol populizmus alakult ki a gazdasági, politikai, társadalmi háttér más és más volt, a közös alapvonás fellelhető: a válság. A populizmus krízistermék. Tágabb értelemben úgy is fogalmazhatnánk, hogy a populizmus a tranzitológia vizsgálati körébe tartozhat.

A populizmus létrejöttében a gazdasági, politikai életben hirtelen beállt változásoknak van a legnagyobb szerepe. Ezeket a változásokat kiválthatja egy gazdasági válság mint Brazíliában, egy társadalmi válság mint Argentínában, vagy a hogyan tovább választója mint Mexikóban.

A szakirodalomban is vita folyik a populizmus megjelenésének időpontjáról. Vannak kutatók, akik a populizmust a fejlettség egy adott szintjéhez kötik (Di Tella), mások úgy vélik, hogy egy konkrét időponthoz, eseményhez köthető: nevezetesen az importhelyettesítő gazdaságpolitika kialakulásához (Octavio Ianni), megint mások szerint a populizmus a fejlődés bármely fokán megteremtődhet, ha az elit egy frakciója a néphez fordul a fennálló ideológiával és rendszerrel szemben (Laclau).²

Roxborough szerint „a populizmus Latin-Amerikában egy lazán szervezett, osztályok közötti (multiclass) mozgalom, amelyet egy karizmatikus vezető, egy ideológia, egy, a társadalmi igazságosságot hirdető program és a nacionalizmus egyesít”.³ Stein úgy véli, hogy egyfajta választási koalíció alakul ki a felső, a középső és az alsó társadalmi osztályok egyes szektorai között, megjelenik egy „exaltált népvezér”. A koalíció célja az államhatalom megragadása, de lényegi változtatás, azaz rendszerváltás nélkül.⁴ Szerinte „a populisták vertikális koalíciókat hoznak létre, amely raison d'être-je a tömegek beépítése (integráció) a nemzeti szintű politikába, anélkül, hogy a létező szisztémát megsemmisítenék”.⁵

Mindegyik populista irányzatnak közös sajátossága a népre való erőteljes hivatkozás. A populizmusban a nép alatt az „alsóbb” néposztályokat, rétegeket értik. A populista pártok, mozgalmak, rendszerek akkor jöttek létre, amikor a városi lakosság száma ugrásszerűen megnőtt. Főleg a munkásság, és az alsó középrétegek számának növekedése volt szembeötlő. (Argentínában pl. a munkások száma 1939-ben: 725.000, 1945-ben: 1.238.000).⁶ Ebben az időszakban váltak igazi nagyvárossá Buenos Aires, São Paulo, Mexikóváros. Ezeket az igen nagylétszámú de még nem szervezett tömegeket „kezelni” kellett.

A XX század első harmadában az ipari és kereskedő vállalkozói réteg már elég erős volt ahhoz, hogy leszakadjon az „ültetvényes oligarchia” köldökzsinórjáról, de nem volt elég erős ahhoz, hogy önálló társadalmi erőként lépjen fel a politikai hatalmat még kézbe tartó ültetvényesekkel szemben. A gazdasági (vagy más) válság hatására elkezdődött befelé-forduló, importhelyettesítő gazdaságpolitika miatt az ipari és kereskedő vállalkozói réteg gazdasági lehetőségei ugrásszerűen megnöttek. Az importhelyettesítési kényszer azonban megszűnhetett és az „ültetvényes oligarchia” ismét megerősödhetett gazdaságilag és politikailag is. Mivel a vállalkozók és a velük szövetséges új politikai elit nem voltak elég erősek szövetséges után kellett nézniük. Ezt

a szövetségest találták meg a „népben”, azaz a munkásságban és az alsóbb középrétegekben.

A populista pártok, mozgalmak „poliklasszista”, azaz vertikális pártok voltak, szemben a hagyományos politikai pártok „monoklasszista”, jobboldali, -baloldali gyakorlatával.⁷ Ezzel egyrészt demonstrálni lehetett „összszemzeti” érdeket és képviselőket, másrészt a néptömegek bevonása a politikába nélkülözhetetlen volt az új rendszer bázisának kiépítésében. Mexikóban a „hivatalos” párt négy társadalmi erőből jött létre; a munkás, a paraszt és a „népi” szektorból (középrétegek). A negyedik szektor a hadsereg volt. Ezzel megerősítették annak a lehetőségét, hogy a konfliktusokat békés úton tudják megoldani.⁸

Kérdésként merül fel, hogy miért sikerült a populistáknak megnyerni a tömegeket és azok miért fordultak el a hagyományos bal és jobboldali pártokról. Talán Argentína esete a legszemléletesebb példa.

Argentínában a huszas években lezárult a nagy bevándorlási hullám. Korábban az Európából érkezett munkásság, középrétegek hozták magukkal pártkötődésüket és keresték a kapcsolatot a hasonló argentin politikai pártokkal, szakszervezetekkel. A munkásság új rétegei a negyvenes években (Perón alatt) azonban már másod, harmadgenerációs munkás volt, amely argentinak tekintette magát és hazai problémáira hazai és gyors megoldást várt. Ezen „új” munkásság számára apáik „idegen” eszméi (szocializmus, anarchizmus, szindikalizmus stb.) idegenül hangzottak.⁹

A faluról nemrég városba költözött munkás esetében pedig megkönyítette a populisták szervezőmunkáját az a tény, hogy a volt parasztok hozták magukkal régi szokásaikat. Többek között az engedelmességet a patronnal (a gazdával) szemben, aki parancsolt, de akitől védelmet és munkát várhattak. Ők a hagyományos pártok ideológiáit meg sem értették, de jó alanyai voltak a populista manipulációnak és demagógiának. A városba költözve a volt paraszt a populista vezér felé fordult, aki azonnali segítséget ígér (fizetésemelést, szociális törvényeket).

Meg kell jegyezni, hogy a populizmus nem egyenlő a demagógiával, bár az kétségtelen előkelő helyet foglal el eszköztárában.

A populista elitnek szüksége volt a népi szövetségre mint nyomásgyakorló tényezőre. Így teljesítenie kellett szövetségeseinek legalább minimális követelését (Getulio Vargas Brazíliában munkásvédő intézkedések sorozatát hozta, Perón magasabb életszínvonalat teremtett, Lázaro Cárdenas Mexikóban annyi földet osztott ki a parasztoknak mint a többi kormány együttvéve). A szövetséges keresés és a szövetségesek megtartása kényszerű kompromisszumok sorozatát igényelte. A hatalmi elit úgy tudott egyet-egyét előbbre lépni (saját erősödése útján), hogy közben teljesítenie kellett szövetségesei igényeinek egy részét is. Ezáltal olyan sajátos helyzet alakult ki, hogy saját megerősödésével (amely tehát együtt járt a „népi” erőknek tett meg-megújuló kompromisszumokkal) a munkásság és a parasztság is megerősödött szervezetileg.

Ennek a kényszerű, de eredményes szövetségi politikának egyik legmarkánsabb példáját Mexikó adja.

A mexikói forradalomból (1910-1917) győztesen kikerült politikai elit az ipari vállalkozókkal közösen tűzte ki célul a belső iparosítás felgyorsítását. Ennek a záloga azonban a nemzeti piac növelése volt. El kellett érni, hogy a hatalmas kifelé (exportra) termelő latifundiomokat felváltsák a belső piacra termelő, egyúttal felvevő kapacitással is rendelkező kisbirtokok (magán vagy kollektív birtokok).¹⁰ A mexikói populista hatalmi elit számára a földreform olyan eszközzé vált, amely egyrészt bővíti a belső piacot, másrészt az elithez köti a parasztságot, hiszen az tőle kapta a földet (amelyet fegyverrel is kész volt megvédeni).

A mexikói populizmus legismertebb egyéniségének Cárdenas elnöknek sikerült elérnie, hogy a parasztság többségét egy egységes politikai szervezetbe szervezzék. Csatlakozva a hivatalos párthoz a parasztság a populista szövetség egyik legstabilabb elemévé vált.¹¹

A populista jelzővel illelhetünk pártot, mozgalmat, rendszert. Ami a rendszereket illeti megkülönböztetünk (nagy vonalakban) populista demokráciát és populista diktatúrát. Mexikóban egy demokratikus populizmus alakulhatott ki, mivel a populista elit csak ezt az utat választhatta (a forradalom után) ha nem akarta elveszteni társadalmi bázisát. Getulio Vargas elnök Brazíliában 1937-1945 között populista diktatúrát valósított meg a hadseregre és a munkásság passzív támogatására támaszkodva. Perón egyfajta átmenetet képviselt.

A populista politikusok ebben a kérdésben (is) nagy rugalmasságról tettek tanúságot. Vargas 1934-1937 között populista demokráciát valósított meg. A populista rendszerek (általában) megtúrták az ellenzékét, mint parlamenti vagy civil erőt, mert az –amíg a társadalmi bázis stabil volt– nem jelentett számukra veszélyt.

A populizmus kialakulásában és részben fenntartásában jelentős szerephez jut a karizma. A populizmusban alapvető követelmény, hogy a populista vezető karizmatikus legyen, aki magával ragadja a tömeget. Jó szónoknak kellett lennie, úgy kellett beszélni, hogy a tömegek megértsék. A populista tömegek jelentős része ugyanis nem megfelelően iskolázott. Számukra a hagyományos pártok nyelvezete idegen volt, céljaik távolinak tűntek. A populista vezetőktől azt hallották, amit szerettek volna hallani. (Ígéretet életkörülményeik javítására, fizetés emelést, politikai részvételt stb.)

A populizmus egyik jellemző sajátossága a mozgósítás. A „közvetlen demokrácia” nevében több tízezres nagyüléseket szerveztek, ahol a vezér közvetlenül „érintkezhet” a néppel. A karizmatikus vezető mozgósító-képességére, vonzóerejére a pártnak, az államnak igen nagy szüksége volt (pl. Evita Perón szerepe).

A karizmatikus általában személyhez köti a szakirodalom. Itt azonban két megjegyzést kell tennünk. A karizmatikus vonzerő lehet veleszületett (esetleg fejlesztett) képesség, mint Perónnál, Cárdenasnál, de lehet „ráruházott” karizma. Ez utóbbi jellemezte pl. Vargas elnököt Brazíliában. Ő nem volt karizmatikus egyéniség, de a neki tulajdonított eredmények, az irányított és erőteljes propaganda karizmatikus kölcsönzött számára.

Másik megjegyzés az, hogy a karizma (idővel) átszállhat a személyről a pártra, a mozgalomra, amelyet a személy képviselt. Ez történt Mexikóban, ahol a hivatalos pártra (PRI)¹² szállt át a populista vezérek karizmája. (Ez a párt 1929 óta egyfolytában hatalmon van, elnökjelöltjeikből lesznek Mexikó elnökei.)

A populista rendszer általában a liberális (vagy pozitivisták színezetű) rendszereket váltotta fel. A populisták nem egyszer éppen a liberális gazdaságpolitikát okolták a gazdasági gondokért. Úgy vélték, hogy a gyenge államot egy erős állammal kell felváltani.

A populista programokban az állam tehát erős állam, amely az importhelyettesítő gazdaságpolitikai motorja és szervezője (a magántulajdon szentsége mellett). Az állam feladata az ipar kulcsszektorai többségét irányítani. Így a populista állam tulajdonos is.

A populista tábor sokszínűségét tükrözi a populista ideológia. Itt eklektikus ideológiákról van szó, amelyek közös sajátossága, hogy nem foglalták egységes, koherens rendszerbe. Leglényegesebb eszköze a nacionalizmus, amely a legkülönbözőbb politikai és társadalmi erők kohéziós bázisává vált.

A peronisták törekedtek leginkább arra, hogy kidolgozzák ideológiai rendszerüket. Perón szerint a társadalmat az igazságosságra (justicialismo) kell alapozni. Egyfajta harmadik utat (tercera posición) ajánl, amely nem kapitalizmus, de nem is kommunizmus. Perón szerint a „dehumanizált tőke”, a kapitalizmus túlkapásai felelősek

a kommunizmus megjelenéséért, ezért, hogy elkerüljék az utóbbit humanizálni kell a tőkét, azaz létre kell hozni az igazságos társadalmat, a kapitalizmus és a kommunizmus között. Perón ezzel egyfajta előfutára volt a későbbi harmadik utas elméleteknek, amelyek olyan népszerűvé váltak a fejlődő országokban.

E kis írás a populizmusból csak részleteket tudott felvillantani, de érzékeltetni kívánta, hogy a populizmus komplex jelenség (és nem lehet csak a demagógiára redukálni), amelynek elemei –más konkrét körülmények között– megjelenhetnek minden jelentősebb és gyors társadalmi változásnál amikor a politikai elit egy része fellép a status-quo ellen és ehhez szövetségeket keres.

Jegyzetek

1. E tanulmányban nem térhetek ki a XIX századi agrárpopulizmusra. Feladatomnak csak a latin-amerikai un. politikai populizmusok, azon belül is elsősorban az argentin (Perón), a brazil (Vargas), a mexikói (Cárdenas) populizmusok elemzését tekintem. A populizmusok sokféleségéről lásd: Carlos Manuel Moscoso Pereira: El populismo como ideología en América Latina. Universidad Complutense de Madrid. Tesis para la obtención del título de doctor. Madrid. 1989. 27.p.
2. Gino Germani, Torcuato S. di Tella, Octavio Ianni: Populismo y contradicciones de clase en Latinamerica. México. Serie Popular Era. 1977., Ernesto Laclau: Política e ideología en el teoría marxista. Capitalismo, fascismo, populismo. México. XXI. Siglo. 1977. Egyéb, a populizmusról szóló ismertebb művek: Margaret Canovan: Populism. London. Junction Books. 1981., Michael Connif: Latin American Populism in comparative perspective. University of New Mexico. 1982.
3. Jan Roxborough: Latin American Populism. In: Eduardo P. Archetti/ed/: Latin America. Sociology of "Developing Societies". Hohg Kong. Macmillan Education. 1987. 119.p.
4. Steve Stein: Populism and Social Control. In: Archetti, 129.p.
5. Steve Stein: Populism in Peru. The Emergence of the Masses and the Politics of Social Control. The University of Wiscosin Press. 1980. 6.p.
6. Victorio Codovilla: L'Argentine e le peronism. Democratie Nouvelle. 1947/nov.No.11.
7. Anderle Ádám: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX és XX. században. Kossuth. 1989.227.p.
8. Horváth Gyula: A populizmus kialakulása Mexikóban. Kaposi Kiskönyvtár,9.sz. Kaposvár. 1997. 100-115.p.
9. Horváth Gyula : A peronizmus. Hispania Kiadó. Szeged. 1996. 26.p.
10. Az indián eredetű ejido látszatra kollektív birtok de gyakorlatilag egyéni birtoknak tekinthető parcella.
11. Horváth, A populizmus, 87-90.p.
12. PRI=Partido Revolucionario Institucional=Intézményes Forradalmi Párt.

Gyula Horváth

Einige Charakteristika des Populismus

Der politische Populismus, im Gegensatz zu anderen geistigen Strömungen, stammt aus Latein-Amerika. Während z.B. der Liberalismus oder der Positivismus geistige Strömungen aus Europa sind, die sich den Verhältnissen in Latein-Amerika angepasst haben, ging der politische Populismus den umgekehrten Weg: Er hat von Latein-Amerika auf andere Kontinente übergegriffen.¹

Bei der Genesis des Populismus hat die Krise eine entscheidende Rolle gespielt. Obwohl die wirtschaftlichen, politischen, gesellschaftlichen Verhältnisse eines jeden Landes, wo sich der Populismus herausgebildet hatte, anders geartet waren, gibt es einen gemeinsamen Grundzug und zwar die Krise. Der Populismus ist ein Krisenprodukt. Im weiten Sinne könnte man auch sagen, daß der Populismus in den Bereich der transitologischen Untersuchungen gehört.

Bei der Entstehung des Populismus spielen die plötzlichen Veränderungen im politischen und Wirtschaftsleben die wichtigste Rolle. Diese Veränderungen können durch eine Wirtschaftskrise wie in Brasilien, eine Gesellschaftskrise wie in Argentinien oder die Frage „Wie soll es nun weitergehen?“ wie in Mexiko ausgelöst werden.

Die Frage über das Aufkommen des Populismus wird auch in der Fachliteratur diskutiert. Es gibt Forscher, die meinen, daß der Populismus an eine gewisse Stufe der Entwicklung geknüpft ist (Di Tella), andere meinen dagegen, daß dies an einen konkreten Zeitpunkt, oder konkretes Ereignis: nämlich die Entstehung der importsubstituierenden Wirtschaftspolitik zu knüpfen ist, wieder andere meinen, daß der Populismus auf jeder Stufe der Entwicklung entstehen kann, wenn sich eine Fraktion der Elite gegen die bestehende Ideologie und das bestehende System an das Volk wendet (Laclau).²

Nach Roxborough ist der Populismus in Latein-Amerika „eine locker organisierte Bewegung zwischen den einzelnen Klassen (multiclass), die durch einen karismatischen Anführer, eine Ideologie, ein Programm, das Gerechtigkeit verkündet, und den Nationalismus vereint sind“.³ Stein meint, daß zwischen Teilen der oberen, mittleren und unteren Gesellschaftsschichten eine Art Wahlbündnis entsteht, es tritt ein „exaltierter Volksführer“ auf. Das Ziel dieses Bündnisses besteht darin, die Macht zu ergreifen, jedoch ohne wesentliche Veränderungen, d.h. ohne Wende.⁴ Er meint, „die Populisten bringen vertikale Koalitionen zustande, deren raison d' être darin besteht, die Massen in die Politik auf nationaler Ebene zu integrieren (integración), ohne daß das bestehende System zerstört würde.“⁵

Jeder populistischen Strömung ist es gemein, daß sie sich stark auf das Volk beruft. Beim Populismus werden unter Volk die „unteren“ Klassen, Schichten verstanden. Die populistischen Parteien, Bewegungen, Systeme werden ins Leben gerufen und entstehen, wenn die Zahl der städtischen Bevölkerung sprunghaft gestiegen ist. Es war vor allem die Zunahme der Arbeiterschaft, der unteren Mittelschichten augenfällig. (In Argentinien betrug im Jahre 1939 z. B. die Zahl der Arbeiter: 725.000, in 1945: 1.238.000).⁶ In diesem Zeitraum sind Buenos Aires, São Paulo, Mexikostadt richtige Großstädte geworden. Diese äußert großen, aber unorganisierten Massen mußte man irgendwie „handhaben“. Im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts war die Schicht der Industrie- und Kaufleute schon stark genug, um sich der „Plantagenoligarchie“ abzunabeln, jedoch noch nicht stark genug, um den Plantagenbesitzern gegenüber, die die politische Macht immer noch in der Hand hielten, als eigenständige gesellschaftliche Gruppe

aufzutreten. Wegen einer isolationistischen, importsubstituierenden Wirtschaftspolitik, die infolge der Wirtschaftskrise (oder anderer Krise) begann, haben sich die wirtschaftlichen Möglichkeiten der Industrie- und Handelsunternehmen drastisch erweitert. Der Zwang, die Importwaren zu ersetzen, muß nachgelassen haben und die „Plantagenoligarchie“ konnte sich wirtschaftlich und politisch wieder verstärken. Da die Industriellen und die mit ihnen verbündete neue politische Elite nicht stark genug waren, mußten sie sich nach Verbündeten umsehen. Diesen Verbündeten haben sie im „Volk“, d.h. in der Arbeiterschaft und in den unteren Mittelschichten gefunden.

Die populistischen Parteien, Bewegungen waren im Gegensatz zur „monoclass“ einklassigen Links - Rechtsperspektive der traditionellen politischen Parteien, „policlass-mehrklassige“ d.h. vertikale Parteien gewesen.⁷ Damit konnte man auf der einen Seite „gesamtnationale“ Interessen und Vertretung aufzeigen, andererseits war die Einbeziehung der Volksmassen in die Politik unersetzlich beim Ausbau der Basis des neuen Systems. In Mexiko hat sich die „offizielle“ Partei aus 4 gesellschaftlichen Kräften zusammengesetzt, nämlich dem Arbeitertum, dem Bauerntum und dem „Volk“, d.h. den Mittelschichten. Die vierte Kraft war die Armee. Damit war die Möglichkeit gegeben, Konflikte auf friedlichem Wege zu lösen.⁸ Es stellt sich die Frage, wie die Populisten die Massen für sich gewinnen konnten und warum sich diese von den traditionellen Links- Rechtsparteien abgewandt haben. Das beste Beispiel dafür ist vielleicht Argentinien.

In Argentinien ging in den 20-er Jahren die große Einwanderungswelle zu Ende. Früher haben die aus Europa eingewanderten Arbeiter und Mittelschichten ihre Parteibindungen mitgebracht und in Argentinien Kontakt zu ähnlichen argentinischen Parteien und Gewerkschaften gesucht. Die neuen Schichten der Arbeiterschaft waren in den 40-er Jahren (unter Perón) jedoch Arbeiter der zweiten, dritten Generation, die sich bereits als Argentinier betrachtet haben und für die Probleme des Landes eine rasche und argentinische Lösung haben wollten. Für diese „neue“ Arbeiterschaft waren die „fremden“ Ideen ihrer Väter (Sozialismus, Anarchismus, Syndikalismus etc.) wie Fremdwörter.⁹

Bei den Arbeitern, die erst vor kurzem aus der Provinz in die Städte gezogen waren, hat den Populisten die Organisationsarbeit auch die Tatsache erleichtert, daß die ehemaligen Bauern ihre alten Gewohnheiten mitgebracht haben. Unter anderem den Gehorsam dem „patron“, dem Gutsherrn gegenüber, der die Befehle gab, der sie aber beschützt und ihnen Arbeit gegeben hatte. Sie haben die Ideologien der traditionellen Parteien nicht verstanden, waren aber gute Subjekte der populistischen Manipulationen und Demagogie. Nach dem Umzug in die Stadt wandte sich der ehemalige Bauer dem populistischen Anführer zu, der sofortige Hilfe versprochen hat. (Lohnerhöhung, soziale Gesetzgebung).

Es muß jedoch angemerkt werden, daß Populismus und Demagogie nicht gleichzusetzen sind, obwohl diese im Inventar des Populismus ganz vorne steht.

Die populistische Elite hat dieses Bündnis des Volkes gebraucht, um Druck ausüben zu können. So mußte die Elite dann wenigstens die minimalen Forderungen ihrer Verbündeten erfüllen, (Getulio Vargas hat in Brasilien eine Reihe von Maßnahmen zum Schutz der Arbeiter getroffen, Perón hat einen höheren Lebensstandard erreicht, Lázaro Cárdenas hat in Mexiko so viel Land unter den Bauern aufgeteilt, wie alle früheren Regierungen zusammen). Bei der Suche nach Verbündeten bzw. um diese auch zu behalten, mußte man zwangsweise auf eine Reihe von Kompromissen eingehen. Die politische Elite konnte nur so Schritt für Schritt nach vorne kommen und obwohl sie dadurch immer stärker wurde, mußte sie dabei auch einen Teil der Forderungen ihrer

Verbündeten erfüllen. Dadurch entstand die eigenartige Situation, daß sie sich zwar auch selbst verstärkt hat (d.h. durch immer neue Zustände an die „völkischen“ Kräfte) dadurch aber auch die Organisationen der Arbeiterschaft und des Bauerntums immer stärker wurden.

Das markanteste Beispiel für diese zwangsweise, jedoch erfolgreiche Bündnispolitik ist Mexiko.

Die politische Elite, die aus der mexikanischen Revolution (1910-1917) als Sieger hervorging, hat sich zusammen mit den Industriellen die Beschleunigung der industriellen Entwicklung im Land zum Ziel gesetzt. Dafür mußte aber der Binnenmarkt erweitert werden. Man mußte erreichen, daß an die Stelle der gewaltigen Latifundien, die für den Außenmarkt produziert haben, kleine (private oder kollektive) Landgüter treten, die für den Binnenmarkt produzieren und auch als Absatzmärkte funktionieren.¹⁰ Für die mexikanische populistische Elite ist die Bodenreform zu einem Mittel geworden, das einerseits den Binnenmarkt erweitert, andererseits das Bauerntum an die Elite bindet, denn es hat den Grundbesitz von ihr bekommen (und war bereit, ihn auch mit Waffengewalt zu verteidigen).

Die bekannteste Persönlichkeit des mexikanischen Populismus, Präsident Cárdenas konnte erreichen, daß das Bauerntum mehrheitlich in einem politischen Einheitsbündnis organisiert wurde. Der offiziellen Partei angeschlossen ist das Bauerntum im populistischen Bündnis eine der beständigsten Gruppierungen geworden.¹¹ Populistisch kann sowohl eine Partei als auch eine Bewegung oder System bezeichnet werden. Im Hinblick auf die politischen System unterscheidet man (in groben Zügen) zwischen populistischer Demokratie und populistischer Diktatur. In Mexiko ist ein demokratischer Populismus entstanden, denn die populistische Elite konnte (nach der Revolution) ausschließlich diesen Weg einschlagen, wenn sie ihre gesellschaftliche Basis nicht verlieren wollte. Präsident Getulio Vargas hat in Brasilien im Zeitraum zwischen 1937 und 1945 eine populistische Diktatur umgesetzt und stützte sich dabei auf die Armee und die passive Unterstützung der Arbeiterschaft. Perón stellte eine Art Übergang dar. Die populistischen Politiker haben (auch) in dieser Hinsicht eine große Flexibilität an den Tag gelegt. Vargas hat zwischen 1934 und 1937 eine populistische Demokratie, zwischen 1937 und 1945 eine populistische Diktatur und zwischen 1950 und 1953 wieder eine populistische Demokratie aufgebaut. Die populistischen Systeme haben die Opposition, als parlamentarische oder zivile Kraft (in der Regel) geduldet, denn, solange ihre gesellschaftliche Basis stabil war, stellte die Opposition für sie keine Gefahr dar.

Bei der Entstehung und zum Teil beim Bestehen des Populismus spielte die Charisma eine wichtige Rolle. Im Populismus ist es eine grundlegende Anforderung an den populistischen Anführer, charismatisch zu sein, damit er die Massen mitreißen kann. Er mußte ein guter Redner sein und mußte so reden, daß die Leute ihn verstehen. Die populistischen Massen waren größtenteils nicht genügend gebildet. Die Sprache der traditionellen Parteien war für sie fremd, ihre Ziele nicht nachvollziehbar. Die populistischen Politiker haben ihnen immer gesagt, was sie hören wollten. (Versprechungen betreffend der Erhöhung ihrer Lebensumstände, Lohnerhöhung, Teilnahme an der Politik etc.)

Ein weiteres Charakteristikum des Populismus ist die Mobilisierung. Im Namen der „direkten Demokratie“ hat man Großkundgebungen mit zehntausenden von Leuten veranstaltet, wo der Führer mit dem Volk direkt „verkehren“ konnte. Die Fähigkeit des charismatischen Führers zur Mobilisierung und seine Attraktivität waren für die Partei und den Staat sehr wichtig. (z.B.: die Rolle von Evita Perón). Die Fachliteratur meint, die Charisma knüpft sich an die Person. Die charismatische Anziehungskraft kann

entweder eine angeborene (eventuell angelebte) Fähigkeit sein, wie bei Perón, Cárdenas, das kann einem aber auch „übertragen“ worden sein. Dadurch hat sich z. B. der brasilianische Präsident, Vargas ausgezeichnet. Er war keine charismatische Persönlichkeit, aber die Ergebnisse, die man ihm zuschrieb und die gesteuerte und starke Propaganda haben ihm diese Charisma verschafft.

Auf der anderen Seite kann die Charisma (mit der Zeit) von der Person auf die Partei, Bewegung übertragen werden, die von der jeweiligen Person vertreten wird. Das ist auch in Mexiko der Fall, wo die Charisma der populistischen Führer auf die offizielle Partei (PRI)¹² übertragen wurde. (Diese Partei ist seit 1929 ununterbrochen an der Macht, seine Präsidentschaftskandidaten werden die Präsidenten Mexikos).

Das populistische System hat in der Regel liberale (oder positivistisch gefärbte) Systeme abgelöst. Die Populisten haben die Schuld für die wirtschaftlichen Probleme häufig auf liberale Wirtschaftspolitik geschoben. Sie meinten, den schwachen Staat müsse man durch einen starken Staat ersetzen. Im Programm der Populisten ist der Staat ein starker Staat, der Antriebs- und zugleich Organisator der importsubstituierenden Wirtschaftspolitik war (bei Unantastbarkeit des Privateigentums). Es ist die Aufgabe des Staates, die Mehrheit der wichtigsten Industriezweige zu leiten. Der populistische Staat ist also auch Eigentümer.

Die populistische Ideologie zeigt uns auch die Vielfältigkeit des populistischen Lagers. Es geht um eklektische Ideologien, denen gemein ist, daß diese nicht zu einem kohärenten System zusammengefügt wurden. Ihr wichtigstes Mittel ist der Nationalismus, der die einzelnen politischen und gesellschaftlichen Kräfte vereinen konnte. Es waren die Peronisten, die am meisten bestrebt waren, ihr ideologisches System auszuarbeiten. Nach Perón muß die Gesellschaft auf die Gerechtigkeit (justicialismo) aufgebaut werden. Er schildert so etwas wie einen dritten Weg (tercera posición), der weder Kapitalismus, noch Kommunismus ist. Perón meinte, für das Aufkommen des Kommunismus sind die Übergriffe des Kapitalismus, „des enthumanisierten Kapitals“ verantwortlich und um ihn zu verhindern, muß man das Kapital humanisieren, das heißt, man muß eine gerechte Gesellschaft aufbauen und zwar zwischen Kapitalismus und Kommunismus. Perón war hiermit ein Vorläufer der Theorie des dritten Weges, der in den Entwicklungsländern so populär wurde.

Diese kleine Abhandlung konnte, was den Populismus angeht, nur Bruchteile aufzeigen, ich wollte jedoch damit andeuten, daß der Populismus ein komplexes Phänomen ist, das nicht ausschließlich auf die Demagogie beschränkt werden kann und dessen Elemente, zwar durch die veränderten Verhältnisse geprägt, bei allen großen und raschen gesellschaftlichen Veränderungen auftreten können, wenn ein Teil der politischen Elite sich gegen den status quo einsetzt und deswegen nach Verbündeten sucht.

Quellenangabe

1. In dieser Abhandlung konnte ich auf den Agrarpopulismus des 19. Jahrhunderts nicht eingehen. Ich wollte hier nur den. s.g. politischen Populismus in Latein-Amerika und zwar den argentinischen (Perón), den brasilianischen (Vargas) und den mexikanischen (Cárdenas) Populismus analysieren. Zur Vielfalt des Populismus siehe: Carlos Mauel Moscoso Pereira: El populismo como ideología en América Latina. Universidad Complutense de Madrid. Tesis para la obtención del título de doctor. Madrid. 1989. 27.p
2. Gino Gemani, Torcuato S. di Tella, Octavio Ianni: Populismo y contradicciones de clase en Latinoamérica. México. Serie Popular Era. 1977., Ernesto Laclau: Política e ideología en el teoría marxista. Capitalismo, fascismo, populismo. México. XXI.Siglo.1977., Margaret Canovan: Populism. London. Junction Books. 1981., Michael Connif: Latin American Populism in comparative perspective. University of New Mexico. 1982.
3. Jan Roxborough: Latin American Populism. In. Eduardo P. Archetti(ed): Latin America. Sociology of „Developing Societies“. Hong Kong. Macmillan Education. 119.p.
4. Steve Stein: Populism and Social Control. In: Archetti, 129.p.
5. Steve Stein: Populism in Peru. The Emergence of the Masses and the Politics of Social Control. The University of Wisconsin Press. 1980. 6.p.
6. Victorio Codovilla: L'Argentine e le peronism. Democratie Nouvelle. 1947./nov. No. 11.
7. Ádám Anderle: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században.Kossuth 1989. 227p.
8. Gyula Horváth: A populizmus kialakulása Mexikóban. Kaposi Kiskönyvtár 9. Kaposvár 100-115p
9. Gyula Horváth: A peronizmus. Hispánia Kiadó Szeged 1996 26.p
10. Das ejido indianischen Ursprungs ist zwar anscheinend gemeinschaftlicher Grundbesitz, das Grundstück ist jedoch als Privateigentum zu betrachten.
11. Gyula Horváth: A populizmus, 87-90.p.
12. PRI=Partido Revolucionario Institucional=Institutionelle Revolutionspartei
/Übersetzer: Lóránd Pintér/

Horváth Gyula

Az agrárnépesség és a politikai populizmus
(Magyarország és Mexikó az 1930-as években)

A politikai populizmus általában városi mozgalom, vagy abból kiinduló politikai párt vagy rendszer. Hangsúlyozni kell a politikai jelzõt, hogy különbséget tegyünk a XIX. századi agrárpopulizmusok és a XX. századi politikai populizmusok között. A kettõ között lényeges (és egyben döntõ) különbség az, hogy az agrárpopulizmusok (pl. orosz narodnyikok, észak-amerikai farmermozgalom) csakis a parasztság problémáival, érdekvédelmével törõdtek, addig a politikai populizmus egy poliklasszista képzõdmény (párt, rendszer) volt, amelynek célja az egész nemzet, de fõleg a gazdaság modernizálása volt. A politikai populizmus (a továbbiakban populizmus) egyfajta társadalmi szövetség, amelynek csak egyik eleme lehet a parasztság. A tüzetesebb vizsgálódás viszont azt mutatja, hogy a politikai populizmus „szülõhazájában”, Latin-Amerikában, alig találunk olyan politikai mozgalmat, amelyben a parasztság jelentõs politikai, vagy társadalmi erõt képviselne. A legjelentõsebb kivétel ez alól Mexikó.

A populizmus –végsõ elemzésben– egy modernizációs kísérlet, amely a megkésett tőkés fejlõdés következtében megkésett modernizációt kívánja felgyorsítani. Ez minden populizmusra (populista kísérletre) igaz, függetlenül attól, hogy a világ melyik térségében jön létre.

Ez a tény arra ösztönöz, hogy megvizsgáljuk –ha csak egy hipotézis keretein belül– miért alakult ki Mexikóban a parasztság masszív és erõtéljes jelenlétével a populista rendszer és miért nem alakult ki Magyarországon.

Az elemzésnek reális kereteket ad az a tény, hogy mind Mexikó, mind Magyarország a centrum-periféria relációban a periféria országai közé tartozott. Mindkét ország sajátos nemzeti utat keresett, pontosabban egy harmadik utat, amely az endogén fejlõdés koncepciója, azaz „amely szerint elsõsorban a belsõ tényezõkre kell építeni a társadalom fejlesztését, megfelelõen felhasználva a modernizációs folyamatban az adott társadalom saját, történelmileg kialakult intézményeit, értékeit, még akkor is ha ezek a tradicionális viszonyokhoz kötõdnek”.¹ A magyar népi mozgalom² épp úgy mint a mexikói populista mozgalom (amelyet az 1930-as években Lázaro Cárdenas elnök vezetett) vezetői fõként a középosztályból származó értelmiségi csoportból kerültek ki. (Szabó Dezsõ, Illyés Gyula, Német László, Cárdenas, Lombardo Toledano stb.)

Mindkét esetben a kiindulási pont a liberalizmus tagadása volt. Mindkét országban a populisták egyik fõ törekvése a nagybirtokrendszer felváltása a kisbirtokkal, de figyelembe véve az adott tradíciókat és elutasítva az idegen formákat. Ez Magyarország esetében azt jelentette, hogy a népiesek elutasították a Tanácsköztársaság kísérletét a termelõszövetkezetek létrehozására. A szövetkezet számukra a kisbirtokosok önkéntes társulásaként (valamilyen célból) jöhetett csak számításba.

Mexikóban éppen a tradíciókhoz való ragaszkodás miatt a korábbi indián falu- és földközösségek az idjók visszaadása képezte a fõ feladatott az agrárreform során.

Mexikóban, épp úgy mint Magyarországon a kommunista és a fasiszta pártok gyengék voltak ahhoz, hogy kezükbe vegyék a parasztság szervezését a populistákkal szemben.

A fenti sok hasonlóság ellenére Magyarországon nem jött létre a parasztságot (is) integráló populista párt (a Nemzeti Parasztpárt nem tekinthetõ ennek), nem is beszélve arról, hogy a parasztság nem integrálódott a rendszerbe, hiszen a hatalmi elit (egy-egy próbálkozásuktól eltekintve) ettõl elzárkózott. Mexikóban viszont a parasztság jelentõs

része integrálódott a hatalmon lévő politikai pártba és a populista rendszer egyik támasza, egyben haszonélvezője de ugyanakkor a rendszer politikai manipulációinak egyik elszenvedője lett.

Magyarországon a „népi mozgalom” harmadik utas gondolata nem talált visszhangra. A hagyományos politikai jobboldal épp úgy mint a baloldal szívesen „kacérkodott” a népi mozgalommal, de mindegyik saját (jövőbeli) bázisának tekintette a parasztságot.

A „népi mozgalom” vezetőinek egy része hajlandóságot is mutatott a jobb-, vagy balfelé való csatlakozásra, de volt egy kompromisszumokra hajló részre, amely úgy vélte, hogy a hosszabb távú előnyökért együtt kellene működni az uralkodó politikai elittel.

Mit vittek volna magukkal a népi mozgalom vezetői egy esetleges kompromisszumba? Az autochton társadalomépítés eszméjét.³ Azaz „a társadalom-átalakítás legfontosabb erejeként az országban akkor az aktív népesség kb. 55 %-át képviselő parasztság jelent meg; a parasztság vált egyenlővé a néppel, sőt a nemzettel is, a paraszti általánosságban: a falusi egyet jelentett a „belső”-vel, a „sajátos”-sal. A társadalom-átalakítás a falu és a mezőgazdaság fejlesztését, földreformot, telepítést, szövetkezetet, a parasztságból kikerülő értelmiség nevelését, végül az új társadalomnak a paraszti érték- és szokásrendre való építését ... jelentette”.⁴

Bozóki szerint a magyar népi mozgalom ideológusai már az 1920-as években felismerték, hogy egyesíteni kell a nemzeti és társadalmi radikalizmust. „A megújulásnak a népből, annak is a társadalom alá szorított paraszti tömegeiből kell jönnie ... a parasztság azonos a néppel, a népnek pedig eggyé kell válnia a nemzettel.”⁵

A fenti koncepció azonban nem talált visszhangra a magyar politikai elitnél. Bozóki négy pontban foglalja össze, hogy miért nem jött létre „populista jellegű kormánypolitika” Magyarországon:

1. A kormányzat (Gömbös Gyula miniszterelnökségét leszámítva) nem mutatott hajlandóságot az alulról jövő tömegigények felkarolására.
2. A szélsőséges politikai erők, amelyek ugyan hangot adtak népi követeléseknek túl radikálisak voltak ahhoz, hogy részvételükkel szélesebb koalíció jöjjön létre.
3. A középosztály gyenge, egy része kiegyezett a rendszerrel.
4. A parasztság összerejéből képtelen volt érdekeit önállóan képviselni, szervezkedni, más erőkkel szövetséget kötni.⁶

Ezekhez hozzátehetjük, hogy

1. a hatalmi elit politikailag stabilan kézben tartotta az országot, nem volt szüksége újabb, szervezett szövetségesre
2. a kormányoknak nem volt szüksége szélesebb társadalmi bázisra, különösen nem egy, a kormányerőkhöz képest radikális mozgalom részvételével
3. egy radikális földreform a rendszer egyik fontos társadalmi bázisának elvesztését jelentett volna.

Ezzel szemben Mexikóban egy viszonylag gyenge politikai elit és a vele szükséges ipari vállalkozói réteg volt hatalmon az 1930-as években.⁷

A kormány az importhelyettesítő gazdaságpolitikát hirdette meg, amelynek egyik fontos eleme a belső piac növelése volt. A latifundium méretű nagybirtokok viszont nem belső szükségletre termeltek és nem voltak érdekeltek a hazai ipar fejlesztésében. A Cárdenas elnök vezette populista politikusok szerint a földreform gyors és radikális megvalósítása egyfelől biztosítja a kisbirtokok tömeges megjelenését, másfelől a földosztó kormányhoz hű paraszttömegek nem fognak szélsőséges pártokhoz, mozgalmakhoz csapódni.

Mexikóban tehát fordított volt a helyzet mint Magyarországon. Itt felülről szervezték be a parasztságot a populista Szövetségbe. Ennek a menetét három szakaszra bonthatjuk: a földreform, a parasztság egységes szervezetbe tömörítése felülről, a parasztság integrálása a „hivatalos” pártba (képviselőik révén).

A földreform 1934 és 1940 között új lendületet vett. Az 1934-es agrártörvény⁸ megerősíti, hogy a két alapvető tulajdonforma a kisbirtok (átlag 150 hektár) és az ejido. (Az ejido esetében a föld állami tulajdon, amelyet az állam átenged a faluközösségnek. A földet kicselezzék a parasztok között, akik azt kvázi-tulajdonosként művelik meg.) Különösen ez utóbbi, tehát az ejido illik bele a mexikói populisták koncepciójába, amely egy sajátos harmadik útról beszél a kapitalizmus és a kommunizmus között. Cárdenas szerint „Mexikó a szocializmus felé megy, de az egyenlő mértékben különbözik a klasszikus liberalizmustól és Szovjet-Oroszország gyakorlatának kommunizmusától ... Mexikóban azért harcolunk, hogy forradalmi úton megsemmisítsük az egyéni kizsákmányolás rendszerét, de nem azért, hogy az állami kizsákmányolást valósítsuk meg.”⁹

Cárdenas alatt több földet osztottak ki a parasztok között mint az addigi kormányok összesen. (1934-1940 között 20.072.957 hektárnyi földet osztottak fel 774.009 családfő között).¹⁰ A földreform elleni helyenkénti megmozdulásokat a katonaság leverte, sőt Cárdenas fegyvert is adott parasztok ezreinek, hogy megvédjék újonnan kapott földjeiket; „odaadom a parasztoknak a mauzert, amellyel a forradalmat csinálták, azért, hogy megvédhessék magukat, az ejidót ...”¹¹

A parasztság egységes szervezetbe tömörítése. Mexikóban a népfrontgondolat erős támogatókra talált a baloldali pártok, mozgalmak körében. A népfrontot kezdeményező pártok a parasztság szervezését is feladatuknak tekintették. Ez viszont nem illett a kormány terveibe, amely (bár a népfront szervezését nem akadályozta) saját maga kívánta megszervezni a parasztságot.

A Cárdenas vezette populisták célja az volt, hogy a parasztságot a populista párt emberei szervezzék felülről, biztosítva a kormány ellenőrzését a paraszti szervezetek felett. Nem titkolt cél volt az sem, hogy megakadályozzák a munkásság és a parasztság egy szervezetbe történő tömörítését. 1935-ben létrejött a Nemzeti Parasztszövetség (Confederación Nacional Campesina - CNC), amely mint az alapszabály¹² leszögezi „a mexikói parasztság egyetlen képviselője”. A CNC a „hivatalos” (populista) párt kezdeményezésére, annak gyámkodásával jött létre, és már csak idő kérdése volt, hogy beépüljön a populista rendszerbe. Az idő a „hivatalos” párt átalakításával jött el.

A parasztság integrálása a „hivatalos” pártba. 1938-ban Cárdenas javaslatára átalakult a forradalom „hivatalos” pártja, amely addig a forradalomból győztesen kikerülő gazdasági és politikai elitet tömörítette. Cárdenas szerint a pártot ki kell bővíteni mindazon társadalmi erőkkel, akik a populista szövetséget alkotják. Az „új” párt a Mexikói Forradalom Pártja (Partido de la Revolución Mexicana - PRM) nevet kapta. A pártot négy egymástól független, (de a populista elitől függő) szektorra osztották: a munkásság, a parasztság, a nép (vállalkozók) szektorára, valamint a hadsereg szektorára. A PRM átalakulását a népfrontgondolat inspirálta, de ez egy „populista népfront” lett, azaz Cárdenasnak sikerült beépíteni a szervezett parasztságot (a CNC már 2.500.000 főt számlált) a politikai mechanizmusba. A PRM biztosította, hogy a populista nyomásgyakorló erők (munkásság, parasztság) a populista elit ellenőrzése alá kerültek, bár ennek fejében kicsikarhattak reformokat. A PRM egyúttal egy politikai stabilizációt is jelentett, hiszen a vitákat a négy szektor fehér asztalnál és nem az utcán vitathatta meg. (Mexikóban ettől kezdve megszűntek a Latin-Amerikában oly gyakori „forradalmak”, puccsok.)

Jegyzetek

1. Kulcsár Kálmán: A populista modernizáció problémája (a magyar népi mozgalom a harmincas-negyvenes években) Társadalomkutatás. 1988/1.sz. 7.p.
2. Kulcsár és Bozóki is „népi mozgalomról” ír. Bozóki András: Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország. Politikatudományi Szemle. 1994/3.sz.
3. Kulcsár Kálmán, 8.p.:
4. Kulcsár Kálmán, 9.p.:
5. Bozóki, 50.p.
6. Bozóki, 52.p.
7. Horváth Gyula: A populizmus kialakulása Mexikóban. Kaposi Kiskönyvtár. 9. Kaposvár. 1996.
8. Código Agrario de los Estados Unidos Mexicanos. México. 1939.
9. Cárdenas beszéde Villahermosában 1934. márc. 28-án. In: Hilda Muñoz (ed.) Lázaro Cárdenas. México. 1976. 36.p.
10. Anuario Estadístico de los Estados Unidos Mexicanos. México. 1941. 523.p.
11. Cárdenas beszéde Tres Palosban. In: Lázaro Cárdenas, 50.p.
12. Confederación Nacional Campesina: Declaración de Principios, Programa y Acción. Estatutos. México. 1944.

Gyula Horváth

La población agraria y el populismo político
(Hungria y México en los años de 1930)

Generalmente el populismo político es un movimiento urbano o, de allí salido, un sistema o partido político. Tenemos que acentuar el calificativo político para diferenciar el populismo agrario del siglo XIX de los populismos políticos del siglo XX. La diferencia principal entre ambos es que el populismo agrario (por ejemplo, los *narodnikies* rusos, el movimiento de granjeros norteamericanos), únicamente se ocupaban de la defensa de los intereses, de los problemas del campesinado, mientras que el populismo político era una formación policlasista (sistema, partido), cuya finalidad era la modernización de toda la nación, principalmente de la economía. El populismo político (en lo adelante, populismo), es un tipo de alianza social, en el cual el campesinado puede representar sólo uno de los elementos. Un estudio más detallado demuestra que en la „patria” del populismo político, América Latina, apenas encontramos tal movimiento político en el cual el campesinado represente una significativa fuerza política o social. La excepción más significativa de esto es México.

El populismo –en un definitivo análisis– es un experimento de modernización, el cual, como consecuencia del retraso del desarrollo capitalista, desea acelerar la retrasada modernización. Ésto es general para todos los populismos (experimentos populistas), independientemente de en qué parte del mundo tuviera lugar.

Este hecho nos incita a examinar –incluso como hipótesis– porqué se desarrolló en México el sistema populista con la fuerte y masiva presencia del campesinado, y porqué no se formó en Hungría.

Un cuadro real al análisis lo da el hecho de que tanto México como Hungría, en la relación centro-periferia, ocupen un lugar entre los países periféricos. Ambos países buscaban sus propios caminos (vías) nacionales, más exactamente, una tercera vía en el transcurso del cual „junto a la concepción del desarrollo endogámico, según el cual hay que basar el desarrollo social en primera instancia en los factores internos, utilizando provechosamente en el transcurso de la modernización los propios valores, las históricamente creadas instituciones de una sociedad determinada, aún cuando éstas estén atadas a las relaciones tradicionales”.¹ Los dirigentes del movimiento popular húngaro,² al igual que los del movimiento populista mexicano (dirigido por el presidente Lázaro Cárdenas durante la década de los 30), procedían de los grupos intelectuales de la clase media. (Szabó Dezső, Illyés Gyula, Németh László, Cárdenas, Lombardo Toledano, etc.)

En ambos casos, el punto de partida era la negación del liberalismo. En ambos países, una de las principales aspiraciones de los populistas era el cambio del sistema de los grandes terratenientes por el de pequeños terratenientes, pero tomando en consideración las tradiciones dadas y rechazando las formas extrañas. En el caso de Hungría esto significaba que los populares rechazaran el experimento de la República de los Consejos sobre la creación de cooperativas de productores. La cooperativa, para ellos, sólo podía contar como la voluntaria negociación de los pequeños propietarios (de cualquier finalidad). En México, precisamente por su apego a las tradiciones, las anteriores comunidades de aldeas y tierras indígenas, durante la reforma agraria, vieron en la devolución de los ejidos la principal tarea. En México, al igual que en Hungría, los partidos fascistas y comunistas eran débiles para mantener en sus manos la organización del campesinado frente a los populistas.

A pesar de las muchas similitudes arriba mencionadas, en Hungría no se formó un Partido populista que integrara al campesinado (también) (no podemos considerar a éste al Partido Campesino Nacional), ni hablar ya de que el campesinado se integrara al sistema, por cuanto la élite en el poder (excepto algunos intentos) estuvo cerrada a éstos. Por el contrario, en México una parte considerable del campesinado se integró al partido político existente en el poder, convirtiéndose en una de las bases del sistema populista, en parte su usufructuario y al mismo tiempo uno de los sufridos por las manipulaciones políticas del sistema.

En Hungría, la idea de la tercera vía, la del „movimiento popular” no encontró eco. Los políticos tradicionales de derecha, tanto como los de izquierda, „coqueteaban” con el movimiento popular, pero ambos consideraban al campesinado como su propia base (futura). Una parte de los líderes del „movimiento popular” mostraba disposición a la unión con la derecha, o la izquierda, pero había una parte de ella propensa al compromiso, la cual estimaba que por ventajas a largo plazo se tenía que cooperar con la dominante élite política.

Qué habrían llevado consigo los líderes del movimiento popular en un eventual compromiso. La idea de una construcción social autónoma.³ Es decir, „el campesinado aparecía como la fuerza más importante de la transformación social -representante en el país entonces del 55% de la población activa; el campesinado se igualaba al pueblo, incluso también a la nación, en la generalidad campesina: lo aldeano equivalía a lo „interno”, lo „peculiar”. La reconstrucción social significaba el desarrollo de la aldea y de la agricultura, la reforma agraria, la colonización, la cooperativa, la educación de intelectuales salidos del campesinado, en definitiva, la construcción de la nueva sociedad basada en los valores, tradiciones, campesinos.”⁴

Según Bozóki, los ideólogos del movimiento popular húngaro reconocían ya en los años de 1920 que había que unificar el radicalismo social y nacional. „La renovación del pueblo debe ser iniciada por el pueblo, más bien por las masas campesinas oprimidas por debajo de la sociedad... El campesinado es idéntico al pueblo, y el pueblo debe hacerse uno con la nación.”⁵ Sin embargo, el concepto arriba mencionado no encontró un eco en la élite política húngara. Bozóki resumió en cuatro puntos el porqué no tuvo lugar „la política gubernamental de carácter populista” en Hungría:

1. El Gobierno (con excepción de la presidencia ministerial de Gyula Gömbös) no mostró disponibilidad de apoyar las demandas masivas.
2. Las fuerzas políticas extremistas, las cuales, aunque acentuaban las demandas populares, eran demasiado radicales para que con su participación se formara una coalición más amplia.
3. La clase media era débil, una parte de ella se avino al sistema.
4. El campesinado, aun contando con toda su fuerza, era incapaz de representar sus intereses por sí sola, organizarse y aliarse a otras fuerzas.⁶

A ello podemos añadir que:

1. La élite en el poder, desde el punto de vista político, mantenía en sus manos en forma estable al país, no necesitando nuevas alianzas organizadas.
2. El Gobierno no necesitó de una base social más amplia, especialmente de la participación de un movimiento que era radical en comparación con las fuerzas gubernamentales.
3. Una reforma radical agraria hubiera significado al sistema la pérdida de una importante base social.

Frente a esto, en México durante los años de 1930 estaba en el poder una élite política relativamente débil, y con ella, la necesaria capa de empresarios industriales.⁷

El Gobierno había anunciado la política económica de sustitución de importaciones, siendo uno de sus importantes elementos el crecimiento del mercado interno. Sin embargo, las grandes haciendas de tamaño de latifundios no habían sido creadas para satisfacer las necesidades internas y no estaban interesadas en el desarrollo de la industrial nacional. Según los políticos populistas liderados por el presidente Cárdenas, la realización de la rápida y radical reforma agraria, por un lado aseguraba la masiva aparición de pequeños propietarios de tierra, por otro, las masas campesinas, fieles al gobierno repartidor de tierra, no se unirían a los partidos radicales, a los movimientos.

Así, en México la situación era lo contrario que en Hungría. Aquí organizaron al campesinado en la Alianza Populista desde arriba. Este camino podemos dividirlo en tres etapas: la reforma agraria, la agrupación desde arriba del campesinado en una organización unida, la integración del campesinado en el partido „oficial” (a través de sus representantes).

La reforma agraria tomó un nuevo arranque entre 1934 y 1940. La ley de 1934⁸ reforzó que las dos formas básicas de propiedad eran la pequeña propiedad (por término medio de 150 hectáreas) y el ejido. (En el caso del ejido, la tierra era de propiedad estatal, la cual el Estado cedía a las comunidades campesinas. La tierra era parcelada entre los campesinos, quienes como *cuasi* propietarios la cultivaban.) En especial éste último, es decir el ejido, encaja en la concepción de los populistas mexicanos referente a una tercera vía propia entre el capitalismo y el comunismo. Según Cárdenas, „Mexico se encamina hacia el socialismo, pero éste se diferencia en igual medida del liberalismo clásico y de la práctica comunista de la Rusia Soviética... En México luchamos para eliminar el sistema de explotación personal a través del camino revolucionario, y no para realizar la explotación estatal.”⁹

Durante el Gobierno de Cárdenas fueron repartidas más tierras entre los campesinos que bajo los anteriores gobiernos en total. (Entre 1934-1940 fueron repartidas 20.072.957 de hectáreas entre 774.009 jefes de familia.)¹⁰ En algún que otro lugar, las manifestaciones en contra de la reforma agraria fueron combatidas por el Ejército, entregando Cárdenas incluso armas a miles de campesinos para que con ellas defendieran sus tierras recibidas: „entrego el máuser al campesino, con el cual se hizo la revolución, para que se pueda defender a sí mismo, al ejido...”¹¹

La aglutinación del campesinado en una organización unitaria. En México, la idea de un frente popular encontró un fuerte apoyo en los círculos de los movimientos y los partidos de izquierda. Los partidos promotores del frente popular consideraron la organización del campesinado como su tarea también. Ésto, por el contrario, no correspondía con los planes del Gobierno, el cual (a pesar de no interferir en la organización del frente popular) deseaba reorganizar al campesinado él mismo.

La finalidad de los populistas liderados por Cárdenas era la de que los hombres del partido populista organizaran al campesinado desde arriba, asegurando así el control del Gobierno sobre las organizaciones campesinas. Tampoco era una finalidad secreta la de que se evitara la unificación de obreros y campesinos en una organización. En 1935 se formó la Confederación Nacional Campesina (CNC), la cual, tal como lo establecía su Estatuto,¹² „era la única representante del campesinado mexicano”. La CNC, por iniciativa del partido „oficial” (populista), se formó bajo tal tutela que ya era sólo cuestión de tiempo para que ésta se enganchara al sistema populista. El tiempo vendría con la reestructuración del partido „oficial”.

La integración del campesinado en el partido „oficial”. En 1938, por recomendación de Cárdenas, fue reorganizado el partido „oficial” de la revolución, el cual agrupaba a la

hasta entonces élite económica y política salida victoriosa de la revolución. Según Cárdenas, el partido tenía que ser ampliado con todas aquellas fuerzas sociales, las cuales componían la alianza populista. El „nuevo” partido recibió el nombre de Partido de la Revolución Mexicana (PRM). El partido se dividió en cuatro sectores independientes uno del otro (pero dependientes de la élite populista): el proletariado, el campesinado, el sector popular (empresarios) y el Ejército. La reestructuración del PRM estuvo inspirada por la idea del frente popular, pero éste era un „frente popular populista”, es decir, Cárdenas logró incorporar al organizado campesinado (la CNC contaba ya con 2.500.000 afiliados) al mecanismo político. El PRM se aseguraba que las fuerzas de presión populistas (obreros, campesinos) cayeran bajo el control de la élite populista, aunque a cambio de poder obtener reformas. Al mismo tiempo el PRM significó una estabilidad política, por cuanto los problemas se podían discutir sobre la mesa de negociaciones de los cuatro sectores y no en la calle. (En México, empezando desde ésto, desaparecieron las „revoluciones”, golpes de Estado, tan frecuentes en América Latina.)

Notas

1. Kálmán Kulcsár, *A populista modernizáció problémája (a magyar népi mozgalom harmincas-egyvenes éveiben)* (*Problemas de la modernización populista/ El movimiento popular húngaro durante las décadas de los 30 y 40*). Társadalomkutatás, 1988, N° 1, p.7.
2. Kulcsár y Bozóki escriben también sobre el „movimiento popular”. András Bozóki, *Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország (Esbozo sobre tres populismos: EE.UU., Argentina y Hungría)*. Politikatudományi Szemle, 1994, N° 3.
3. Kálmán Kulcsár, *op. cit.*, p.8.
4. *Ibidem*, p.9.
5. Bozóki, *op. cit.*, p.50.
6. *Ibidem*, p.52.
7. Gyula Horváth, *A populizmus kialakulása Mexikóban (La formación del populismo en México)*. Kaposi Kiskönyvtár. 9. Kaposvár, 1996.
8. Código Agrario de los Estados Unidos Mexicanos. México, 1939.
9. Discurso de Cárdenas en Villahermosa del 28 de marzo de 1934, in: Hilda Muñoz (ed.). *Lázaro Cárdenas*. México, 1976, p.36.
10. Anuario Estadístico de los Estado Unidos Mexicanos. México, 1941, p. 523.
11. Discurso de Lázaro Cárdenas en Tres Palos, in: *Lázaro Cárdenas*, p.50.
12. Confederación Nacional Campesina: Declaración de Principios, Programa y Acción. Estatutos. México, 1944.

FILOZÓFIA, SZOCIOLÓGIA

Horváth József-Rada Beáta

Adalékok Vése község (Somogy megye) közművelődési helyzetéhez (részlet)

Vése kisközség Somogy megyében, annak is Belső-Somogy részén a Kaposvár és Nagykanizsa közötti 61-es számú közlekedési főút két oldalán helyezkedik el. Északon Tapsony, keleten Tapsony és Böhönye, délen Segesd és Somogyszob nyugaton pedig Inke és Nemesdéd községekkel határos.

A település neve, ahogy azt Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára című művében olvashatjuk (Budapest, 1978. 691.p.) szláv személynévből keletkezett magyar névadással. Eszerint a falu Árpádkori birtokosát Vehsének hívták. A személynév 1221-ben fordul elő magyar oklevélben ebben az alakban.

Története során a Véssey családnak mindig részben vagy egészben volt tulajdona a faluban. Kivéve a török uralom idején, amikor a háborúskodás a lakosság életének és gazdaságának pusztulását okozta. Vése gazdátlanná vált, kiszolgáltatottá a töröknek, a magyarnak egyaránt és még az egyháznak is adóznia kellett.

1690-ben felszabadult Kanizsa vára. Ekkor következik a mélypont, mert vagy a visszavonuló török, vagy az őket üldöző felszabadító sereg égette fel a falut. 1690-től csaknem 30 évig nem lakott senki a településen. Az első vései lakosok 1720 táján érkeztek: 1720-ban 80 fő, 1773-ban 450 fő míg 1849-ben már 1124 fő élt itt. A benépesítés érdekében Véssey István tett sokat.

A Véssey uraság a XIX. és a XX. században is megtartja a gazdasági hatalmát a községben. Vése község közvetlen határában és szomszédságában szintén nagybirtokok kezén volt a föld. Ezért már a századfordulón, a község lakossága az év nagy részében idénymunkára jár. A teljesen nincstelenek pedig az uraság szolgálatába állnak.

A Tanácsköztársaság idején a nagybirtok szövetkezetté alakítása Vésén megtörtént. Ez a szövetkezet áprilistól augusztusig működött. A faluban élő emberek visszaemlékezése szerint a Tanácsköztársaság alatt semmiféle rendbontás nem történt, az élet zavartalanul folyt tovább.

A II. világháború után 3400 ha földet osztottak ki 340 család között, s így gyakorlatilag minden igénylő földhöz jutott. Egyéni gazdálkodás 1955-ig folyt a faluban, ekkor alakult meg az első termelőszövetkezet, amely Dózsa György nevét vette fel. 1956-ban a falu lakói széthordják a „közöst”.

1958-ban újra szervezték a termelőszövetkezetet közösen Nemesdéddelel, Varászlóval és később Nemesviddelel. Ekkor az amúgy is kevés lélekszámú faluból a fiatalok legjobbjai mentek el, s telepedtek le másutt. A régi falusi hagyományok fokozatosan elhalnak. „Rend” lesz a faluban, de nem a József Attilai értelemben: „... Míg megvilágosul gyönyörű képességünk: a rend.”, hanem a hivatalnokoké, akik rendnek egészen mást értenek és legmagasabb rendű képességünket egyáltalán nem tartották gyönyörűnek.

A gondok és a problémák ellenére a falu tovább épül és szépül. Ez elsősorban az áldozatkész lakosságnak köszönhető. Az 1990-ben bekövetkezett politikai rendszerváltás pedig új és másfajta lehetőségeket nyitott meg a falu előtt.

Jelenleg a településen 944 fő lakik. Ebből 453 férfi (47,9%) és 481 nő (52,1%). A településen 312 fő nyugdíjas él (33,0%), ami az országos átlaghoz hasonló.

Az aktív korosztály 71%-a dolgozik, a következő kormegoszlás szerint:

20 év alatt	4,1 %
21-30 év	27,1%
31-45 év	40,3%
46-60 év	27,8%
60év felett	1,7%

Az aktív keresők 153 gyereket és 312 nyugdíjast „tartanak” el. Mindkét eltartott csoport aránya kedvezőbb, mint a megye hasonló nagyságú településein. A gyermekek száma a faluban viszonylag magas, főleg ha figyelembe vesszük, hogy Somogy népesedési helyzetére sok évtizeden át hatott az „egyke” szemlélet.

A jelenlegi nyugdíjasok többsége eredetileg szakképzetlen mezőgazdasági dolgozó volt, a múltból örökölt szükségképpen alacsony iskolázottsággal. Ebből adódik, hogy a nyugdíjuk is alacsony, ami szűkíti a művelődés feltételeit (könyv, újság stb.)

A jövedelem szempontjából természetesen kedvezőbb helyzetben vannak az aktív keresők. A magasabb jövedelmet viszont mind a helyben dolgozók, mind az ingázók többletmunka révén érik el. Az átlagos munkaidejük napi 10-12 óra között van, nem számítva az utazásra fordított időt.

Az aktív keresők iskolai végzettsége

Megnevezés	országos átlag	Vései adatok
Nem fejezte be a 8 általánost	27,7%	5,0%
8 ált. iskolai végzettség	33,8%	38,9%
Szakiskola, szakmunkás iskola	13,0%	26,0%
Gimnázium vagy szakközépiskola	18,5%	19,9%
Felsőfokú végzettség	7,0%	10,2%

Az aktív keresők mintegy 60%-a tehát olyan társadalmi csoportot alkot a faluban, amely kedvező bázisa a közművelődés fejlesztésének. Ilyen nagyságú társadalmi csoport már meghatározó lehet a falu közművelődése szempontjából.

A közművelődés fejlesztésének személyi feltételein kívül döntő jelentősége van a kulturális eszközöknek. A háztartások kulturális eszközökkel való ellátottsága jó, valamennyiben van rádió és televízió, 70%-ban magnó és 57%-ban lemezjátszó. Az általános tájékozottsághoz szükséges feltételek tehát adottak.

A családi „könyvtárak” tükrözik a művelődési, szórakozási igényt.

A családok könyvvel való ellátottsága

Könyvek száma (db)	család (%)
1-50	81,2%
50-100	13,5%
100-300	4,2%
300 felett	1,1%

Természetesen a könyvek vásárlása nem jelent egyben rendszeres olvasást is, mert a többség bevallja, hogy az elmúlt években egyáltalán nem olvasott. A ranglistát elsősorban a különböző ifjúsági regények és a bestsellerek vezetik. A kortárs magyar irodalmat

kevésbé ismerik. Saját bevallásuk szerint csak néhány ember olvas el 1-2 könyvet havonta és van olyan, aki „30 éve nem ér rá olvasni”.

A falu közművelődési tevékenységének intézményi háttere a következő: Napközi Otthonos Óvoda, Általános Iskola, Művelődési Otthon (itt működik a könyvtár, a fotósakkör, az ifjúsági klub, a szabadidő- és sportklub, a „Községi TV”); társadalmi szervezetek: Önkéntes Tűzoltó Egyesület, Községi Antennaépítő és Fenntartó Társulat, Faluszépítő Egyesület, Magyar Technikai és Tömegsport Szervezet, Vöröskereszt Helyi Szervezete, Iskolai és Óvodai Szülői Munkaközösség.

A rendszerváltás óta ismét jelentős közösségformáló erők az egyházak. A katolikus egyházközösség létszáma 264 fő, az evangélikusé pedig 216 fő.

A fenti vázlatos kép azt sugallja, hogy a faluban a közművelődés terén nincsenek gondok a többi településhez képest. De akik a közművelődés területén egy kicsit is járatosak tudják, hogy ez nem így van. E terület dolgozói sokat vártak a rendszerváltástól, - azt hitték, hogy a felülről vezérelt akciók, kampányok helyett végre elkezdődhet a valós igényekre épülő közművelődés. E helyett...

Meglehetősen nagy a zűrzavar ezen a területen s a válságos helyzetekben nem mindig születnek jó döntések. Hiányoznak azok a szaktörvények, amelyek megfelelő keretet és garanciát adnának úgy a könyvtárak, mint a művelődési otthonok munkájához. A majdan megszülető törvényeknek kellene egyértelművé tenni a közművelődéssel szembeni elvárásokat, az ehhez kapcsolódó költségvetést és a végrehajtás feltételeit. A jelenlegi normatív támogatás reálértéke egyre csökken, az önkormányzatok nem képesek még a fenntartási kiadásokat sem biztosítani. Az állampolgárok anyagi helyzetének romlása pedig azt eredményezi, hogy elsősorban a kulturális kiadásait faragják le.

Mit tehet egy falusi önkormányzat ilyen helyzetben?

A véseiek sok más falusi közösséghez hasonlóan többnyire áthidaló megoldásokat úgynevezett válságkezelő metódust alkalmaznak a kultúrához való affinitásuk szerint. S ez az affinitás igen jó, mert a jelenlegi polgármester megválasztása előtt a művelődési ház igazgatója volt és mint ilyen, lelke a falusi közművelődésnek. Szerencsére így az intézmény bezárása szóba sem került, csak a falusi könyvtárat helyezték át az általános iskolához. A fiatal polgármester felismerte a közművelődés közösségteremtő, emberformáló, jövőt alakító szerepét és pénz hiányában is meghatározta azokat a feladatokat, amelyeket feltétlenül el kell látniuk, s ebben prioritást kapnak a gyerekek, a tanuló ifjúság körében végzendő feladatok. S bár mily furcsa ezeken keresztül ismét felfedezték a társadalmi munkát az itteni és jelenleg egyetlen helyi fejlesztési forrást. Ennek eredménye: a falu szépítése, játszótér kialakítása, helytörténeti szoba kialakítása, kisközösségek szakmai támogatása. A programok költségének egy részét magára vállalja. Ez természetes is, hiszen a felvállalt feladatokat meg is kell finanszírozni, mert csak így tudja számon kérni annak megvalósulását.

A felélesztett és új hagyományok megteremtése jóvoltából egyre több falu telik meg gazdagabb élettel, szebb jobb életminőséggel és a fiatalok bevonásával az ő kötődésüket is erősíti. Sajnálatos csak az, hogy a közművelődés a hagyományörzés- és teremtés egy-egy megszállott személyre és az önkormányzatok jóindulatára van bízva. De nagy húzóerő, gazdag erőforrás, ha megvan ez a személy és a jóindulat. Vése szerencsés, hogy ezek közé tartozik.

József Horváth-Beáta Rada

Angaben zur Bildungslage der Gemeinde Vése (Komitat Somogy)

(Auszug)

Vése ist ein kleines Dorf im Komitat Somogy und zwar im s.g. Nieder-Somogy und liegt an beiden Seiten der Hauptverkehrsstraße Nr. 61 zwischen Kaposvár és Nagykanizsa. Es grenzt im Norden an die Gemeinde Tapsony, im Osten an Tapsony und Böhönye, im Süden an Segesd und Somogyszob, im Westen an die Gemeinden Inke und Nemesdéd.

Der Name der Gemeinde, wie das dem „Etimologischen Wörterbuch geographischer Namen“, dem Werk von *Lajos Kiss* (Budapest, 1978. 691.p.) zu entnehmen ist, war ursprünglich ein slawischer Personennamen, der der ungarischer Sprache angepasst wurde. So hieß der Besitzer des Dorfes in der Árpáden-Zeit Véshe. Dieser Personennamen taucht in den ungarischen Urkunden in dieser Form erstmals 1221 auf.

Während ihrer Familiengeschichte hatte die Familie Véssey zur Gänze oder zum Teil immer Besitztümer im Dorf gehabt. Ausgenommen ist die Periode der türkischen Herrschaft, als durch den Krieg die Dorfbewohner umgekommen waren und auch die Wirtschaft im Dorf zerstört wurde. Das Dorf ist herrenlos geworden, war sowohl den Türken wie auch den Ungarn ausgeliefert und mußte sogar der Kirche Steuern zahlen. Im Jahre 1690 ist die Burg Kanizsa befreit worden. Das ist der Tiefpunkt, denn das Dorf wurde entweder von den zurückgezogenen Türken oder der Befreiungsarmee, die ihnen gefolgt war, in Brand gesteckt. Fast 30 Jahre lang nach 1690 hat in der Ortschaft kein Mensch gelebt. Die ersten Bewohner von Vése kamen um 1720: In 1720 haben 80 Personen, im Jahre 1773 450 Personen und in 1849 bereits 1124 Personen hier gelebt. Um die Ansiedlung hatte sich István Véssey verdient gemacht.

Die Familie Véssey hat ihre wirtschaftliche Macht im Dorf auch im 19. und 20. Jahrhundert behalten. Die in der unmittelbaren Umgebung der Gemeinde Vése befindlichen und die benachbarten Grundstücke waren ebenfalls in den Händen von Großgrundbesitzern. Deshalb mußten die Dorfbewohner um die Jahrhundertwende fast das ganze Jahr über Saisonarbeit machen. Die völlig mittellosen Bauern standen im Dienst des Gutsherrn.

Während der Räterepublik ist der Großgrundbesitz in Vése in eine Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft (kurz LPG) umgewandelt worden. Diese Genossenschaft war von April bis August tätig. Wie die Leute im Dorf berichtet haben, gab es während der Räterepublik keinerlei Unruhen, das Leben ging ruhig weiter.

Nach dem 2. Weltkrieg hat man 3400 Hektar Land unter 340 Familien aufgeteilt, so bekam praktische jeder Antragsteller Land. Die Landwirtschaft wurde im Dorf bis 1955 individuell betrieben, da wurde die erste Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft mit dem Namen

„Dózsa György“ gegründet. 1956 haben die Dorfbewohner das „Gemeinschaftliche“ auseinandergetragen.

1958 wurde die LPG gemeinsam mit Nemesdéd, Varászló und später Nemesvid neu gegründet. Da haben das Dorf, das ohnehin nur wenig Einwohner hatte, die Besten aus der Jugend verlassen und sich woanders niedergelassen. Die alten, ländlichen Traditionen sind allmählich ausgestorben. Im Dorf herrschte „Ordnung“, doch nicht, wie es der Dichter, Attila József meinte: „... Bis unsere wunderbare Fähigkeit sich durchgesetzt hat : die Ordnung.“, sondern das ist eine Ordnung der Beamten, die unter

Ordnung etwas ganz anderes verstanden haben und die größte von unseren Fähigkeiten nicht als wunderbar betrachteten.

Trotz der Probleme und Sorgen ist das Dorf weiter ausgebaut und verschönert worden. Das ist vor allem der Opferbereitschaft der Leute zu verdanken. Die im Jahre 1990 erfolgte politische Wende hat für das Dorf neue und andere Perspektiven geschaffen.

Derzeit leben in der Ortschaft 944 Personen. Davon sind (47,9 % = 453) männlich, (52,1 % = 481) weiblich. In der Gemeinde leben 312 Rentner (33,0 %), das entspricht dem Landesdurchschnitt.

Erwerbstätig sind 71 % der erwerbsfähigen Bevölkerung wie folgt :

Unter 20 Jahren	4,1%
Zwischen 21 und 30 Jahren	27,1 %
Zwischen 31 und 45 Jahren	40,3%
Zwischen 46 und 60 Jahren	27,8%
Über 60 Jahren	1,7 %

Die erwerbstätige Bevölkerung „unterhält“ 153 Kinder und 312 Rentner. Das Verhältnis beider Gruppen ist hier im Vergleich zu anderen Ortschaften mit gleicher Größe im Komitat günstiger. Die Zahl der Kinder ist im Dorf verhältnismäßig hoch, zumal, wenn man bedenkt, daß das Familienbild der Bevölkerung im Komitat Somogy jahrzehntelang von der Einzelkind-Perspektive geprägt war.

Die heutigen Rentner sind mehrheitlich Landarbeiter ohne Berufsabschluß gewesen, mit einer aus der Vergangenheit überlieferten, dementsprechend geringen Schulbildung. Daraus ergibt sich, daß auch ihre Rente klein ist, was wiederum die Möglichkeiten der Fortbildung (Bücher, Zeitungen usw.) beschränkt.

Die erwerbstätige Bevölkerung ist im Hinblick auf ihr Einkommen selbstverständlich in einer günstigeren Lage. Das höhere Einkommen können sowohl diejenigen, die im Dorf arbeiten wie auch die Pendler, nur durch Mehrarbeit erreichen. Ihre durchschnittliche Arbeitszeit beträgt täglich 10 bis 12 Stunden, ohne die Zeit für die Fahrt.

Schulbildung der erwerbstätigen Bevölkerung

Bezeichnung	Landesdurchschnitt	in Vése
Kein Grundschulabschluß	27,7%	5,0%
Grundschulabschluß	33,8%	38,9%
Fachschule, Berufsschule	13,0%	26,0%
Gymnasium, Berufsbildende Fachober-schule	18,5%	19,9%
Hochschulabschluß	7,0%	10,2%

Beinahe 60 % der erwerbstätigen Bevölkerung bilden im Dorf also eine gesellschaftliche Gruppe, die für die Entwicklung der öffentlichen Bildungstätigkeit eine gute Basis darstellt. Eine so große gesellschaftliche Gruppe kann die öffentliche Bildungstätigkeit eines Dorfes bestimmen. Außer den personellen Voraussetzungen sind auch die *kulturellen Mittel* von ausschlaggebender Bedeutung. Die einzelnen Haushalte sind sehr gut mit diesen Mitteln ausgerüstet, in allen Haushalten gibt es Radiogeräte und

Fernseher, 70% verfügen über Kassettenrecorder und 57% über Plattenspieler. Die Voraussetzungen dafür, ausreichend informiert zu sein, sind also geschaffen worden.

Aufgrund der „Hausbibliotheken“ kann man sich ein Bild von den Unterhaltungswünschen machen

Zahl der Bücher (Stück)	Familien (%)
1 bis 50	81,2
50 bis 100	13,5
100 bis 300	4,2
über 300	1,1

Wenn man sich Bücher kauft, heißt es noch lange nicht, daß man auch regelmäßig liest, denn die Mehrheit der Befragten hat angegeben, in den vergangenen Jahren überhaupt nicht gelesen zu haben. Auf der Topliste ganz oben stehen die unterschiedlichsten Jugendromane und Bestseller. Mit der zeitgenössischen ungarischen Literatur ist man wenig vertraut. Nach eigenen Angaben lesen nur ein paar Leute monatlich 1 bis 2 Bücher und es gibt Leute, die „seit 30 Jahren keine Zeit mehr haben“ zu lesen.

Die *Bildungsstätten* der öffentlichen Bildungstätigkeit im Dorf sind folgende Einrichtungen: Der Kindergarten und Schulhort, die Grundschule, das Kulturhaus (hier befinden sich die Bibliothek, der Photoklub, der Jugendklub, der Freizeit- und Sportklub, der lokale Fernsehsender und die einzelnen *Organisationen der Bürger*: Die Freiwillige Feuerwehr, die Örtliche Antennenbau- und -wartungsgesellschaft, Dorfpflegeverein, die Ungarische Technik- und Massensportorganisation, der Ortsverband des Roten Kreuzes, Elternbeirat des Kindergartens und der Schule.

Seit der Wende spielen die Kirchen bei der Bildung von Gemeinschaften wieder eine wichtige Rolle. Die katholische Kirchengemeinschaft hat 246 Mitglieder, die protestantische 216 Mitglieder.

Diese kurze Schilderung der Lage könnte uns glauben machen, daß es in diesem Dorf im Vergleich zu anderen Gemeinden in bezug auf die öffentliche Bildungstätigkeit keine großen Probleme gibt. Aber diejenigen, die im Bereich der kulturellen Aktivitäten sich auskennen, wissen, daß es nicht so ist. Die in diesem Bereich tätigen Fachleute haben bei der Wende gehofft, daß man statt der von oben gesteuerten Kampagnen, Aktionen endlich mit kulturellen Aktivitäten beginnen kann, die auf wahren Bedürfnissen beruhen. Statt dessen...

Es herrscht in diesem Bereich ein ziemlich großes Chaos und in Krisensituationen kann man nicht immer gute Entscheidungen treffen. Es fehlen die diesbezüglichen, guten Gesetze.

Was kann eine Gemeinde in einer solchen Situation tun?

Die Leute in Vése wie andere ländliche Gemeinschaften auch, wenden je nach ihrem Verständnis für die Kultur Aushilfsmethoden, d.h. das s.g. Krisenmanagement an. Dieses Kulturverständnis ist sehr gut, weil der gegenwärtige Bürgermeister vor seiner Wahl der Direktor des Kulturhauses war und in dieser seiner Eigenschaft war er der Antrieb der kulturellen Aktivitäten im Dorf. Zum Glück kam deshalb die Schließung des Kulturhauses überhaupt nicht in Frage, nur die Dorfbibliothek wurde mit der Grundschule zusammengelegt. Der junge Bürgermeister hat die Rolle der öffentlichen Bildungstätigkeit, die zur Gestaltung der Gemeinschaft, der Menschen und der Zukunft beiträgt, begriffen und auch beim bestehen-den Geldmangel hat er die Aufgaben

festgelegt, die man unbedingt erfüllen muß und dabei hat die Arbeit mit den Kindern und den Jugendlichen, die noch zur Schule gehen, höchste Priorität. Durch die wiederbelebten Traditionen ist das Leben in immer mehr Gemeinden bunter, schöner, die Lebensqualität verbessert sich und durch Einbeziehung der Jugendlichen werden auch ihre Bindungen stärker. Es ist bedauerlich, daß die öffentliche Bildungstätigkeit, Traditionspflege einem „Besessenen“ und dem guten Willen der Gemeinderäte überlassen sind. Es ist immerhin eine wirkliche Antriebskraft und eine große Kraftreserve, wenn so eine Person und der gute Wille vorhanden sind. Vése hat Glück, daß es darüber verfügt.

A pozitívizmus Latin-Amerikában

A pozitívizmus Latin-Amerikában adaptált, az európai irányzatot követő filozófiaként éledt újjá főként az európai kultúrán nevelkedett gyarmati értelmiség tevékenysége révén. Nem a pozitívizmus volt az egyetlen Európából származott filozófia, mivel sok más Latin-Amerikában elterjedt ideológiai irányzat is európai gyökerű volt. Ezek az ideológiai, filozófiai nézetek nem a latin-amerikai gazdasági, társadalmi realitások alapján születtek meg, hanem Európában. Tehát magasabb, fejlettebb gazdasági, társadalmi feltételek szülte szellemi áramlatok átvételéről volt szó. Így a speciális latin-amerikai problémákra ezek a filozófiai irányzatok eredeti formájukban nem, vagy csak áttételesen adhattak feleletet.

A pozitívizmus esetében azonban részben más volt a helyzet. A pozitívizmus igaz, hogy Európából származott és Latin-Amerikában is elterjedt, de a helyi viszonyoknak megfelelő formát öltött, adaptálódott. A pozitívizmus Auguste Comte és tanítványai valamint Herbert Spencer művei alapján terjedt el Európában és vált ismertté Latin Amerikában, ahol a helyi viszonyoknak megfelelően adaptálódott a helyi sajátosságok figyelembevételére alapján.

A latin-amerikai megkésett történelmi fejlődés sajátossága volt, hogy a XIX. század második felében már létrejöttek a politikailag önálló államok, amelyek további fejlődése „hogyan továbbja” volt a legégetőbb kérdés. Vagyis a függetlenségüket néhány évtizede kivívott államok hogyan tudnak felzárkózni a gazdaságilag fejlett államokhoz. Ehhez mindenképp először a belső, a megkésett tőkés fejlődést kellett felgyorsítani. A pozitívizmus legfőbb célja minden latin-amerikai államban –végső soron– ez a törekvés volt. Míg Európában a pozitívizmus a politikai és gazdasági hatalmat egyaránt magáénak tudó burzsoázia ideológiájaként jött létre azzal a céllal, hogy a létrejött polgári társadalmi viszonyokat megszilárdítsa, „örökletessé tegye”, addig Latin Amerikában éppen a megkésett tőkés fejlődés miatt a pozitívizmusnak egyidejűleg kettős feladata volt: egyrészt a társadalom megváltoztatása (azaz a burzsoázia hatalomra juttatása) és a társadalmi viszonyok megszilárdítása.

Ellentmondásnak tűnik, hogy a pozitívizmus Latin Amerikában egyszerre szolgálta a társadalom megváltoztatásának és stabilizálásának igényét, de a latin-amerikai politikai fejlődés ismeretében ez az ellentmondás könnyen feloldható. A latin-amerikai burzsoázia a függetlenségi háborúval korántsem került automatikusan hatalomra. Több helyen még csak kialakulóban volt maga a burzsoázia is. De az új politikailag független államok előtt megcsillant a gyors tőkés fejlődés reménye.

A kialakulóban lévő burzsoázia tehát mindenképp saját megerősödéséért küzdött. Politikai törekvése a földbirtokos oligarchia által politikailag uralt társadalom megváltoztatását, vagyis távolról saját politikai hatalmának kiépítését jelentette. A társadalom megváltoztatása azonban nem jelentette az adott társadalmi berendezkedés, a tőkés viszonyok megváltoztatását. Sőt a burzsoázia létérdeke és gyarapodása fűződött éppen a tőkés viszonyok megszilárdításához, a stabilitáshoz.

A változás feladata is éppen a stabilitás biztosítása volt, azaz a fennálló politikai, gazdasági intézményrendszeren belül olyan változásokat tartottak szükségesnek, amelyek megszüntetik a gyorsított tőkés fejlődés előtt álló akadályokat. A változás és a stabilitás együttes és egyidejű igényét fejezte ki a pozitívizmus. Ezzel is magyarázható, hogy a pozitívizmus –viszonylag megkésett latin-amerikai megjelenése ellenére– Latin-

Amerika legelterjedtebb filozófiai, politikai irányzatává vált a XIX. század utolsó harmadában.

Latin-Amerikában tehát a pozitívizmus „sokkal nagyobb visszhangot kapott, mint bármely más addigi tanítás”.

Ebben –a fentieket is beleértve– három tényező játszott közre. Az ideológiára való fogékonyság. Mint már fentebb említettük, Latin-Amerika mindig is nyitott volt az európai kultúrközpontokból érkező ideológiákra. A XIX. század második felében tehát egyre nyilvánvalóbbá vált Latin-Amerikában egy átfogó ideológia iránti „befogadó készség” kialakulása. Az ideológiára való éhség. A függetlenségi háborúk és az azt követő évtizedek nem termelnek ki önálló, általánosítható ideológiai irányzatokat, olyan nézetek, eszmék összességét, amelyek rendszerzett formában tükröznék, szabályoznák a társadalmi viszonyokat. Az ideológia szükségessége. A függetlenségi háborúkat követő „zavaros” évtizedek a „káosz” (helyi caudillók uralma, pronunciamentók, „forradalmak”) után a XIX. század utolsó harmadában gazdasági, társadalmi szükségesség rangjára emelkedett a politikailag független államok további fejlődésének kérdése. Mivel önálló, saját elmélettel nem rendelkeztek a pozitívizmus által nyújtott lehetőség (a „káosz”, a forradalom nélküli gyors haladás) a megfelelő időben érkezett Latin-Amerikába. A pozitívizmus egyben bekapcsolta Latin-Amerikát az európai gondolkodás élvonalába, amely az Európa utolérését kitűző Latin-Amerika számára nem volt elhanyagolható tényező..

A fent említett tényezők –az ideológiára való fogékonyság, éhség és az ideológia szükségessége– egymásra csúsztatható fogalmak, hiszen jelentős átfedés van közöttük, mégis fontosnak tűnik kiemelni a főbb hangsúlyokat, azért, hogy markánsabban tudjuk bemutatni a pozitívizmus befogadásának igen fontos okait.

Elősegítette a pozitívizmus gyors elterjedését Latin-Amerikában a városiasodás gyors előretörése.

A pozitívizmus tipikusan urbánus szellemi irányzat. Így nem meglepő, ha képviselői túlnyomó részben a városi középrétegek, az értelmiségi soraiból kerültek ki. Latin-Amerikában a tárgyalt időszakban ugrásszerűen „megnőttek” a városok (a lakosság létszámában és jelentőségükben).

A bevándorlás növekedése, a belső emigráció (bányák, kikötők megnyitása következtében), az egészségügyi reformok, a rabszolgapfelszabadítás mind ebbe az irányba tartoznak.

Anélkül, hogy a pozitívizmus eszmerendszerét elemeznénk, néhány főbb tételét emeljük ki, amely magyarázatot ad arra vonatkozóan, hogy a latin-amerikai filozófusok, ideológusok, történészek, politikusok körében miért lett olyan népszerű a pozitívizmus. (Itt is csupán a pozitívizmus történetfilozófiáját érintem és nem elemzem a pozitívizmus más tételeit, annál is inkább, mivel –véleményem szerint– éppen a pozitívizmus történet-szemlélete az, ami miatt legjobban hatott Latin-Amerikában.)

A pozitivisták szerint a pozitívizmus célja az, hogy átalakítsa a társadalmat, úgy, hogy az az erőszakos beavatkozásokat (forradalmakat) elkerülve eljusson fejlődésének egy magasabb, a pozitív szakaszába. Abba a szakaszba, amelyben az elmélet és a gyakorlat megfigyeléseiből vonnak le olyan tudományos törvényszerűségeket, amelyek a társadalom mozgatásához tudományos alapot biztosítanak. Ebben a pozitív társadalomban megvalósul a rend és haladás harmóniája, mivel minden társadalmi mozgást tudományos alapra helyeznek.

A latin-amerikai pozitivisták szerint a válság nemcsak a forradalommal (a „káosszal”) egyenlő. Ez csak a válság végső megnyilvánulása a felszínen („A társadalom betegsége”).

Maga a válság, amelyet a kor átél, mélyebb összefüggésekkel van kapcsolatban. Ezeket a mélyebb gazdasági és társadalmi összefüggéseket kell megkeresni, felmérni azért, hogy megtalálhassák a „társadalmi terápiát”. Ez a modernizáció előfeltétele, amelyre a pozitivisták törekedtek. Szerintük tehát a válságot elsősorban nem „kezelní”, hanem megelőzni kell. A pozitívizmus ebben az értelemben válságellenes filozófia és szükségszerűségét legfőképp az indokolja, hogy Latin-Amerika a megkésett tőkés fejlődés miatt válságba került. A pozitívizmus egy válságmentes és békés fejlődés igényével és ígéretével lépett fel. A pozitivisták Saint-Simon-tól vették át azt a tételt, hogy a társadalmi intézmények jó működéséhez két feltétel szükséges: az adott intézmény hasznos legyen a társadalomra és álljon összhangban az adott társadalom állapotával, azaz a maga helyén és idejében jöjjön létre.

Latin-Amerikában az adaptáció esetében az utóbbi tétel –mint később elemezzük– gyakran szolgált a diktatúrák igazolására.

A latin-amerikai pozitivisták számára igen jelentős volt az is, hogy visszaadja a társadalmi haladásba vetett hitet. A függetlenségi háborút követő „káosz”, a polgárháborús időszak, a törvények sorozatos megsértése azzal a követelménnyel járt, hogy a függetlenségi háborút követő évtizedekben a társadalmi haladásba vetett hit megrendült. A korábbi magasztos politikai eszmék (pl.: humanizmus, liberalizmus) devalválódtak. A századforduló nemzedéke tehát a „liberális káosz” után egyfajta támpontot, támaszt keresett. Ezt találta meg a pozitívizmusban, amely a tudományt (és az általa feltárt tényeket) állítja a középpontba. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a liberalizmus eszmei háttérbeszorulásával a liberalizmus vagy más filozófiai irányzatok eltűntek volna. Ezek tovább éltek, de hatásukban elmaradtak a pozitívizmus mögött.

A tényeket a pozitívizmus a tudomány segítségével kívánja megmagyarázni és nem pedig egyes caudillók szubjektív ítéletei alapján.

A XIX. század második felére Latin-Amerikában kialakult társadalmi viszonyok tehát egyenesen igényelték, szükségszerűvé tették a valóság (a társadalmi, a gazdasági, a politikai valóság) vizsgálatát.

Kapóra jött tehát éppen a társadalmi valóság tudományos vizsgálatának igényével fellépő pozitívizmus, amely a fejlettebb területen –a természettudományokban– alkalmazott módszereket, eljárásokat igyekezett a társadalom területén is megvalósítani.

A tőkés fejlődésben érdekelt latin-amerikai pozitivisták számára a pozitívizmusnak nemcsak célja, de a módszere is nagyon megfelelt.

A Comte által felállított, a történelmi fejlődésre magyarázatul szolgáló hármas fejlődési szakaszt a latin-amerikai pozitivisták könnyen adaptálták –és nagyon igaznak érezték– Latin-Amerika történelmére. Az első (teológikus) szakasz Latin-Amerikában megfelelt a gyarmati időszaknak, hiszen a „kard” és az egyház uralma, a személyi függés jellemezte ezt a kort; vallották a latin-amerikai pozitivisták.

A metafizikus szakasz pedig a függetlenség kivívása óta eltelt időszak volt, amelyet a liberálisok győzelme fémjelzett. Ebben a szakaszban a liberálisok szerepe jelentős –vélték a pozitivisták– hiszen megtörte a gyarmati politikai struktúrát, új kereteket hozott létre. De –és ez a pozitivisták szemében a liberálisok legnagyobb bűne– nem voltak képesek arra, hogy megteremtsék a társadalmi békét, így nem jöhetett létre megfelelő (gazdasági) haladás sem. Elérkezett az idő, hogy áttérjenek a harmadik, a pozitív szakaszba, (ebben implicite benne volt Európa és az USA utolérésének vágya, hiszen Európa, legalábbis Nyugat-Európa már a pozitív szakaszban volt a pozitivisták szerint) amikor új távlatok nyíltak meg Latin-Amerika előtt. Előbb azonban át kellett alakítani a társadalmat. Ehhez nyújt segítséget a pozitívizmus, mint filozófia, mint kormánypolitikát segítő ideológia és mint a politikát mozgató módszer.

Sok latin-amerikai gondolkodó úgy vélte, hogy a pozitívizmussal végre olyan filozófia birtokába jutottak, amelyet képesek teljes mértékben a latin-amerikai viszonyokhoz adaptálni, „latin-amerikaivá” tenni. Ezáltal a pozitívizmus „kézzelfoghatóvá”, a gyakorlatban megvalósíthatóvá válik. „Az amerikai filozófiának mindenek előtt politikai és társadalmi filozófiának kell lennie, égő és profétikus hajlamában, szintetikus és szerves módszerében, pozitív és realista tetteiben, köztársasági szellemében és céljaiban.”

A pozitívizmus hordozói Latin-Amerikában általában a középrétegek voltak, de országonként változó módon és arányban híveket nyert a pozitívizmus a középpolgárságból is.

A pozitivistáknak általában sikerült (ha nem is kibékíteni, de) kompromisszumra készíteni a liberálisokat és a konzervatívokat, mivel olyan feladatokat és cselekvési terveket fogalmaztak meg, amelyek valós (különösen a pozitívizmus első szakaszában) össznemzeti érdekek voltak. Így igen heterogén társadalmi közegben a maguk dinamizmusával, a realitásra orientált elméletükkel a pozitivisták (néha kis létszámuk ellenére is) meghatározó erővé váltak a latin-amerikai szellemi életben és jelentős befolyást gyakoroltak a gazdasági, politikai, társadalmi folyamatokra.

Mint minden ideológia, a pozitívizmus is politikai, jogi, vallási, etikai és filozófiai nézetek formájában jelentkezett Latin-Amerikában is. A latin-amerikai pozitivistákra az európaiak közül Comte mellett a legnagyobb mértékben Herbert Spencer hatott. Spencernek is elsősorban a társadalom organikus felfogásáról vallott nézetei. Spencer az evolúció elméletét „átértelmezte” az élőlényekről a társadalomra (sőt a tárgyakra és jelenségekre). Következésképp úgy vélte, hogy a fejlődés (az evolúció) az anyag és a mozgás átcsoportosulása. A feladata a társadalom szerves fejlődésének kibontakozása - a társadalmat mozgató törvények figyelembevételével. Hibásnak tartja a társadalom szerves fejlődésébe való mesterséges beavatkozást, mert az megszakítja, deformálja a szerves (organikus) fejlődést.

Spencer végső konklúziója ugyanaz, mint Comte-é: a társadalom tudományos pozitív alapokra helyezett fejlődése kiküszöböli az erőszakos társadalmi forradalmakat.

Természetesen a pozitívizmus latin-amerikai adaptációja esetében is érvényesül az ideológiák gyakorlati sokarcúsága. Az adaptáláskor a latin-amerikai pozitivisták a pozitívizmusnak mindig azt az oldalát helyezték előtérbe, amely leginkább megfelelt céljaiknak, elhanyagolva (vagy inkább elhallgatva) azokat a tételeket, amelyek nem estek egybe pillanatnyi érdekeikkel.

A nemzeti önállóság és a társadalmi fejlődés különböző fokain álló országokban hatott és vert gyökeret a pozitívizmus, ennek figyelembe vételével a pozitívizmus más-más árnyalatai erősödtek fel. Hatása is más volt az egyes országokban (pl.: Brazíliában, Mexikóban „hivatalos” ideológia lett, a kormánypolitika rangjára emelkedett; tetten érhető a pozitívizmus a kormánypolitika egyes vonulatában Bolíviában, Argentínában, Venezuelában, Kolumbiában, Chilében). A pozitívizmus több országban főként a szellemi életben (elsősorban az oktatásban) lett elismert, vagy egyenesen domináns irányzat. (Ecuador, Puerto Rico, Uruguay, Kuba). Ott voltak a pozitivisták több fontos társadalmi, politikai mozgalomban és hatásuk jelentős volt (a pozitivista csoport céltudatossága, dinamizmusa miatt) még akkor is, ha az adott mozgalom többsége nem osztotta a pozitivisták filozófiai nézeteit (pl.: Brazíliában az abolicionista vagy köztársasági mozgalmak). A pozitívizmusnak előnye volt az a tény, hogy Latin-Amerikában már nem kellett „rombolni”, ezt megtette a liberalizmus, a hangsúly már a társadalom „építésére” esett, így a figyelmet gyakrabban olyan – a jövő szempontjából – fontos társadalmi kérdésekre fordította, mint a társadalmi béke (a rend), az állam szerepe, az

egyres etnikumok helye a társadalomban, a nemzet, a történelem tanulságai; az oktatás, a vallás, vagy gazdasági téren az elmaradottság felszámolásának lehetőségei, a külföldi tőke szerepe, a bevándorlás stb.

Latin-Amerikában a pozitívizmus, mint filozófia és mint módszer is hatott, attól függően, hogy az egyes országokban milyen lehetőségekhez jutott a gyakorlati kibontakozás területén.

A latin-amerikai pozitívizmusban egyszerre van jelen a realitásból fakadó, az elmaradottság tudatából adódó önvizsgálat, a győtrelem, az öngyötrődés és a jövőbe táplált határtalan optimista hit.

Amíg Európában a nagy ipari tudományos fellendülés a polgárság hatalomra jutása kitermelte az ideológiát (a pozitívizmust) az adott rend védelmére, addig Latin-Amerikában a fordítottja játszódott le. A készen kapott és importált ideológia feladatává tették, hogy segítsen „kitermelni” a gazdasági fejlődést és a burzsoázia hatalomra jutását.

Irodalom

- Auguste Comte: Plan des travaux scientifique nécessaires pour réorganiser la société. Paris, 1825., Système de politique positive I-IV. Paris, 1851-1854., A pozitív szellem /ford. Berényi Gábor/ Budapest. Magyar Helikon. 1979.
- Várkonyi Ágnes: A pozitívista történelemszemlélet. Budapest. Gondolat. 1970., A pozitívista történelemszemlélet a magyar történetírásban (első fejezet). Budapest Akadémiai Kiadó. 1973.
- Pensamiento positivista latinoamericano. I-II. Caracas. Biblioteca Ayacucho. 1980.
- Anderle Ádám: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században. Budapest. Kossuth Kiadó. 1989.
- H. Szabó Sára: A pozitívizmus történelmi szerepe Latin-Amerikában. (1850-1930). A pozitívizmus és a modernizáció. Kandidátusi értekezés. Kaposvár, 1989.
- Ralph Lee Woodward Jr.: Positivism in Latin America, 1850-1900. London D. C. Heath and Company. 1980.
- Antônio Paim: O Apostolado Positivista e A República. Universidade de Brasília. 1981.
- Horváth Gyula: Sobre la ideología del populismo (liberalismo, positivismo, populismo). In: Cuatro estudios sobre el populismo latinoamericano. Hispánia Kiadó. Szeged. 1998.
- Leopoldo Zea: El Positívismo en México. Nacimiento, Apogeo y Decadencia. México. Fondo de Cultura Económica. 1968.
- Justo Sierra: Evolución política del pueblo mexicano. (Obras completas). México. 1948. El despertar positivista. Caracas. 1963.
- Ivan Lins: Historia do Positivismo no Brasil. São Paulo. 1964.

Sára H. Szabó

Le positivisme en Amérique Latine

Les tendances philosophiques de l'Amérique latine ont leur spécificité, que leurs tendances se sont enracinées dans les philosophies européennes, c'est à dire, elles ont un caractère adapté, dont la cause était, que les intellectuels coloniaux avaient eu leurs formations européennes.

Les tendances philosophiques européennes y avaient leur épanouissement double et un peu tardif au dehors de l'Europe. Les tendances philosophiques européennes sont nées en Europe dans les conditions sociales, économiques plus développées, mais les intellectuels de l'Amérique latine essayaient de les appliquer au milieu latino-américain, étant moins développé où sous-développé, dont le résultat restait la modification, l'adaptation des conceptions, des idées, d'origine étrangère, du milieu européen aux systèmes des conditions latino-américaines. Ces tendances européennes pourraient répondre aux exigences de l'Amérique latine indirectement après leur adaptation par un certain renvoi, par une certaine remise. En ce qui concerne le positivisme, il avait fait une exception.

La philosophie du positivisme est connue par les oeuvres d'Auguste Comte et de ses disciplines et par les oeuvres d'Herbert Spencer, dont les idées étaient répandues à part de l'Europe, en Amérique latine, où leurs doctrines philosophiques étaient adaptées directement aux conditions locales. On peut dire, que le positivisme au une couleur locale en Amérique latine.

Les deux prétentions de la couleur locale du positivisme en Amérique latine pourraient avoir l'air de la contradiction, plus concrètement, la prétention d'une part - de la réforme sociale, et la prétention d'autre part - de la consolidation des réformes sociales. L'origine de cette contradiction s'est enracinée dans l'évolution sociale spéciale, c'est à dire, la bourgeoisie en Amérique latine n'a pas obtenu le pouvoir automatiquement après l'achèvement de l'indépendance de son pays, parce que la bourgeoisie n'était pas assez forte et elle était en train de se former quand la possibilité du développement capitaliste a été émergée. Cette bourgeoisie informe battait pour sa consolidation. Son programme politique contenait de la réforme de la société, étant sous la domination de l'oligarchie des propriétaires fonciers, plus explicitement, elle voulait avoir l'extension de son pouvoir futur et la réorganisation de la société.

Cette réorganisation ne signifiait point de changement de la société capitaliste. Au contraire elle voulait bien le renforcement du capitalisme, parce que c'était le capitalisme, qui pourrait renforcer la consolidation de la bourgeoisie et le programme de la réforme de la bourgeoisie devrait assurer la stabilité sociale. En conséquence la réforme sociale ne ferait qu'annuler les obstacles du développement politique, économique et sociale, ainsi elle pourrait accélérer l'évolution de la société capitaliste.

C' était le positivisme, qui suggéra l'exigence parallèle de la stabilité et de la réforme avec l'évolution sociale. Cela s'entend, que le positivisme devenait le plus vite connu et le plus populaire aux cercles des intellectuels.

„Malgré l'apparence tardive du positivisme, il avait le plus grand retentissement, que les autres doctrines en Amérique latine.”

L'Amérique latine était toujours sensible et ouverte aux idéologies, venantes des centres culturels européens. On pouvait considérer une exigence forte d'une idéologie systématique et une attitude de réceptivité à la deuxième moitié du XIXe siècle, car il n'y avait aucune idéologie concernant la société. Mais il y était nécessaire avoir une

idéologie de l'évolution future des états indépendants de l'Amérique latine après le „chaos” et la domination des despotes locaux „gaudillo” et après beaucoup de „pronunciamiento”, „révolutions” à l'époque de l'achèvement de l'indépendance au troisième tiers du XIXe siècle. Le positivisme, - suggérant l'évolution sans la révolution, cela veut dire le progrès -, il est arrivé en Amérique latine au troisième tiers du XIXe siècle, où il y avait un vacuum idéologique. Le positivisme est venu à point pour l'Amérique latine et l'extension de cette tendance philosophique européenne arrêta l'isolement de ce continent, en l'associant aux avante-gardes de la réflexion européenne. Les circonstances de la réception du positivisme, c'est à dire sa réceptivité, la nécessité d'un système idéologique et le vacuum idéologique sont importants pour expliquer mieux la cause de sa grande diffusion et son bonne appréciation en Amérique latine. Le développement urbain était avancé en Amérique latine. Le positivisme est une tendance typiquement urbaine, ainsi n'était pas étonnant que, ces récepteurs étaient principalement les couches sociales moyennes urbaines et les intellectuels.

A ce temps-là les villes latino-américaines étaient en train d'agrandir /en ce qui concerne leurs nombre d'habitants et leur importance/, dont la cause était l'augmentation de l'immigration, des migrations intérieures /grâce à l'ouverture des ports et des mines/, des réformes sanitaires et de l'abolition.

Nous aimerions souligner les thèses, les plus importantes du positivisme sans analyser tout le système philosophiques pour tirer la conclusion de la grande diffusion et son bonne appréciation en Amérique latine. Nous ne débordons que les questions de la philosophie d'histoire et sociale du positivisme, parce que cette partie s'exerçait principalement l'influence sur l'Amérique latine.

L'objectif du positivisme, comme une philosophie d'histoire, proposer un projet d'action de la réforme de la société en évitant des interventions violentes dans la société /révolution/, en même temps on promet de faire procurer la société, ce qu'elle atteint l'état positif de son développement. Ce système assure les conditions de la formation de l'harmonie de „L'Ordre et le Progrès”.

Les positivistes latino-américains affirment, que la crise est identique avec la révolution ou avec le chaos, qui n'est qu'une symptomte superficielle de la „maladie de la société”.

La crise doit être en relation avec les connexités profondes de la société. Il est indispensable trouver, peser les conséquences sociales de la crise pour qu'on puisse „suivre le traitement” et c'est la première condition de la modernisation sociale.

Leur prétention était plutôt de la prévention, que le traitement social.

Le positivisme a le caractère optimiste et évolutif contre le chaos et à la même fois propose la prévention sociale, car il a son projet de la réorganisation de la société, afin d'assurer l'évolution sociale et éviter la création du chaos social.

Les positivistes, comme Auguste Comte, empruntaient de Sain-Simon à la doctrine de deux conditions de la bonne fonction des instituts sociaux, cela veut dire, la première condition sera, qu'il soit utile pour sa société, la deuxième condition sera, qu'il ait l'harmonie avec l'état actuel de la société.

Cette doctrine était adaptée par les positivistes latino-américains et cette doctrine sera la base idéologique de la légitimation et de la nécessité de la dictature en Amérique latine.

Le positivisme avait l'air de suggérer la foi en progrès humain et en progrès social. Cette attitude est venue à point aussi en Amérique latine, où cette foi a été affectée par les animateurs du positivisme, dans le milieu historique de la période du „chaos” et des années après les guerres civiles et surtout les contraventions successives, où les idées

sublimes politiques précédentes s'étaient tout à fait dépréciées, comme par. ex. humanisme, libéralisme.

La génération du tournant du siècle se mettait à chercher les états de la société, une idée fondamentale des états, cette génération l'a trouvée dans le positivisme, dont le fil conducteur était, l'étude des faits, acquis recherchés par les sciences. Mais les autres tendances, comme le libéralisme ne sont pas disparus, mais ils sont été poussés à l'arrière-plan, derrière le positivisme. Le fil conducteur du positivisme était très attirant pour cette génération, parce qu'il n'expliquait les effets qu'à l'aide de la science et pas du tout à l'aide des énonciations subjectifs des „gaudillo”. Les circonstances sociales, requises latino-américaines avaient l'air de la nécessité inéluctable des études de la réalité économique, sociale et politique.

Le positivisme y est venu à point, parce qu'il fondait sa prétention de l'étude scientifiques par les méthodes, appliquées des sciences naturelles dans l'observation de la société.

Les récepteurs latino-américains du positivisme trouvaient engageants non seulement son objectif, mais ses méthodes aussi. Ils appréciaient beaucoup la loi de trois états d'Auguste Comte, et ils le pouvaient adopter en l'appliquant dans l'histoire latino-américaine.

Selon leur application: le premier-l'état théologique a été identifié par l'époque coloniale, qui était caractérisé par la domination de „l'épée” et de l'Eglise, dont la base était la subordination personnelle; le deuxième-l'état métaphysique étaient les années après la conquête de l'indépendance, étant la première période de la domination du libéralisme, où l'ancienne structure politique coloniale a été écrasée et restructurée. Cette période a été évaluée assez paradoxalement, parce que d'une part la domination libérale a pu rédiger et déclarer les réformes sociales, d'autre part elle n'a pas pu les consolider et établir la paix sociale et la stabilité. L'opinion générale jugeait les Libéralistes négativement.

Le troisième - l'état positif serait leur avenir proche. Ils leur faut répondre aux défis des Etats Unis et de l'Europe. L'Amérique latine doit atteindre le niveau du développement de ces pays. Ils voyaient clairement, que c'était le positivisme, suggérant -le progrès par la réorganisation de la société, tandis qu'il conserve l'ordre sociale. On voyait clairement, que le positivisme pourrait aider au cours de la réalisation de leur développement locale comme une philosophie, comme une idéologie auxiliaire gouvernementale, comme une méthode, comme les points d'axe des actions politiques.

Quelques penseurs latino-américains avaient l'impression, que c'était le positivisme, ce qu'il pourrait être adapté au milieu latino-américain, et il leur servirait l'itinéraire à leur réforme sociale et politique.

„La philosophie de l'Amérique latine doit avoir les attitudes politiques et sociales, dans sa disposition ardente, et prophétique, dans sa méthode organique et synthétique, dans ses actions positives et réelles, dans son esprit et dans ses objectifs républicains.”

Les animateurs du positivisme étaient généralement d'origine des couches moyennes sociales et la bourgeoisie moyenne dont la proportion et la participation changeaient selon le pays actuel. Les représentants, les animateurs de la philosophie positiviste pouvaient suggérer faire les compromis entre les Libéralistes et les Conservateurs, parce qu'ils pouvaient rédiger les projets d'action et articuler les tâches nationales, ayant la communauté nationale d'intérêts, spécialement à la première période de l'influence positiviste. Ainsi ces animateurs ou appliquants du positivisme devenaient les forces politiques dominantes dans la vie intellectuelle en Amérique latine et au milieu hétérogène grâce à leur dynamisme et à leur idéologie, orientée à la réalité /quelques-

fois, malgré qu'ils n'étaient pas nombreux/, et ils pouvaient exercer leur influence considérable sur les tendances économiques, politiques et sociales.

Le positivisme, comme chaque philosophie est apparue sous les formes des doctrines dans le domaine du droit, de la religion, de la morale et de la philosophie en Amérique latine aussi.

Les récepteurs du positivisme latino-américains subissaient la plus grande influence d'Auguste Comte, mais la thèse d'Herbert Spencer, principalement sur la conception organique de la société y était aussi connue et bien appréciée. L'idée de Spencer sur l'évolution biologique, transférée à la société était acceptée par nombreux intéressés.

Selon sa conception, l'évolution n'est que, le regroupement de la matière et du mouvement. Le but de ce regroupement est l'épanouissement de l'évolution organique de la société avec la considération des lois motrices de la société. On commet une grande erreur par chaque intervention artificielle dans l'évolution organique de la société, parce que cette intervention rompt, déforme l'évolution organique. Spencer tira la même conclusion, que Comte, que l'évolution de la société sur la base scientifique positive pourrait éviter des révolutions sociales violentes.

Chaque idéologie a sa face en beaucoup de formes et en beaucoup de couleurs au cours de son application pratique, donnant la possibilité de former sa couleur locale de son adaptation au milieu étranger. Le positivisme l'a eu aussi, parce que chaque récepteurs, chaque appliquant a formé sa couleur locale au cours de l'adaptation, en choisissant une de les faces du positivisme, selon son intérêt social, déterminé par l'état actuel de l'indépendance nationale et du développement de son pays. Par ex.: la couleur locale du positivisme brésilien et mexicain était la même, c'est à dire l'idéologie officielle du gouvernement. L'idéologie gouvernemental était aussi au fur et à mesure en Bolivie, en Argentine, en Venezuela, en Colombie, au Chili.

La couleur locale du positivisme était dans le domaine de l'éducation et dans la vie intellectuelle en Ecuador, en Uruguay, sur Cuba et en Puerto Rico. L'influence des animateurs du positivisme était importante dans quelques mouvements sociaux ou politiques dans le cas, si la majorité des membres de ces mouvements ne partageaient pas leur opinion, quand -même les positivistes étaient dynamiques et décidés. /Par ex.: au Brésil les mouvements abolitionnistes et républicains./

Les conditions de la formation de la couleur locale du positivisme en Amérique latine étaient avantageuses, parce que l'aspect constructive y était nécessaire pour établir la paix sociale, c'est à dire l'Ordre, ou juger le rôle d'état, juger la question des capitaux étrangers, et celle de l'immigration, celle de l'éducation, juger la possibilité de la liquidation d'état arriéré du pays actuel.

En ce qui concerne les formes de l'influence du positivisme, on peut tirer la conclusion, que son influence était multicolore, comme la philosophie, comme la méthode, comme l'idéologie, comme la réforme d'éducation. La forme actuelle de son application était définie par la nécessité spéciale du pays actuel au cours de sa mise-en-pratique.

La couleur locale latino-américaine du positivisme contenait en même temps l'analyse de soi-même, étant d'origine de la réalité arriéré, la conscience, la peine, l'accusation contre soi-même et la foi optimiste infinie en avenir.

Tandis qu'en Europe le grand épanouissement industriel et la conquête du pouvoir par la bourgeoisie ont créé leur idéologie /positivisme/ pour la conservation du régime actuel, en Amérique latine était tout à fait au contraire.

L'idéologie de tache missionnaire est importée de l'Europe comme un prêt-à-porter, mais elle pouvait initier et solliciter le développement économique et préparer la conquête du pouvoir de la bourgeoisie.

Littérature

- Auguste Comte: Plan des travaux scientifique nécessaires pour réorganiser la société. Paris, 1825., Système de politique positive I-IV. Paris, 1851-1854., A pozitív szellem /ford. Berényi Gábor/ Budapest. Magyar Helikon. 1979.
- Ágnes Várkonyi: A pozitívista történet szemlélet. Budapest. Gondolat. 1970., A pozitívista történet szemlélet a magyar történetírásban (első fejezet). Budapest Akadémiai Kiadó. 1973.
- Pensamiento positivista latinoamericano. I-II. Caracas. Biblioteca Ayacucho. 1980.
- Ádám Anderle: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században. Budapest. Kossuth Kiadó. 1989.
- Sára H. Szabó: A pozitívizmus történelmi szerepe Latin-Amerikában. (1850-1930). A pozitívizmus és a modernizáció. Kandidátusi értekezés. Kaposvár, 1989.
- Ralph Lee Woodward Jr.: Positivism in Latin America, 1850-1900. London D. C. Heath and Company. 1980.
- Antônio Paim: O Apostolado Positivista e A República. Universidade de Brasília. 1981.
- Gyula Horváth: Sobre la ideología del populismo (liberalismo, positivismo, populismo). In: Cuatro estudios sobre el populismo latinoamericano. Hispánia Kiadó. Szeged. 1998.
- Leopoldo Zea: El Positivism en México. Nacimiento, Apogeo y Decadencia. México. Fondo de Cultura Economica. 1968.
- Justo Sierra: Evolución política del pueblo mexicano. (Obras completas). México. 1948. El despertar positivista. Caracas. 1963.
- Ivan Lins: Historia do Positivism no Brasil. São Paulo. 1964.

A menekültek gondozása a második világháború időszakában (részlet)

Az első és második bécsi döntést követően, majd pedig a második világháború befejezése előtti hónapokban a visszacsatolt területekről menekültek tízezrei kényszerültek elhagyni lakóhelyüket és indultak az anyaország felé. A hadműveletek következtében először Erdélyből, majd Délvidékről és Kárpátaljáról, végül Szlovákiából özönlöttek a menekülők. 1944. augusztus végétől, az erdélyi hadműveleteket és a román kiugrást követően a menekültek zöme katonai kiűrés után kormánybiztosi rendeletre, más részük az eseményeket be sem várva, míg a menekültek újabb hulláma a háborús események utáni román megtorlásokat követően hagyták el szülőföldjüket.¹

A menekültkérdés nem volt ismeretlen a magyar hatóságok előtt, hisz Trianon óta kényszerültek a menekültek gondozására, majd a második világháború alatt is folyamatosan érkeztek menekültek. Gondozásuk politikai, gazdasági és társadalmi szempontból sem volt elhanyagolható.

A második bécsi döntést követően általánossá vált a dél-erdélyi magyarok üldözése.² A szerződés pontjait a román kormány nem tartotta be. A legkülönbözőbb ürügyekkel indítottak bírósági eljárást demokratikus érzelmű magyarok ellen. Mindennaposak voltak a feljelentések, melyek következményeként kényszers munkára és börtönbüntetésre ítélték a magyarokat.³

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt magyar-szovjet előzetes fegyverszüneti egyezmény⁴ külön is előírta a magyar kormánynak a menekültekkel való törődést.⁵

Az időközben napvilágot látott 600/1945. sz. ME rendelet azonban lehetőséget nyújtott arra, hogy a folyamatosan érkező menekülteket a megüresedő sváb birtokokba és házakba telepítsék.⁶

Bonyolította a helyzetet, hogy a németlakta községekben jelentős számú szovjet katonai alakulat volt beszállásolva, ami a menekültek elhelyezését nehezítette. (Piliscsabán pl. 14 000 szovjet katonát helyeztek el).⁷ Az ország déli részein sem volt rózsásabb a helyzet. A lakosság lélekszáma 1945 nyár végére nem egy községben többszáz fővel is meghaladta a befogadóképesség határát. Csátalja lélekszáma –ahová elsősorban délvidéki és a bukovinai székelyek menekültek– egyik napról a másikra 500 fővel gyarapodott. A menekültek ellátása, segélyezése komoly gondot jelentett a hatóságoknak.⁸

A menekülés és a hadiesemények következtében kiéhezett, lerongyolódott menekültek a legkülönbözőbb szerveket, pártokat, azok vezetőit ostromolták panaszos kérelmeikkel. Az esdeklő kérelmekről a nyílt követelésekig igen változatos a kérelmek hangneme.⁹

A székelyek ügyét elsősorban a Székely Szövetség, de az egyes alispáni hivatalok is felvállalták. A bácsalmási székelyek egy részét az alispán telepítette le. A Székely Szervezet a menekült székelyeket telepítési kérelmeik beadására ösztönözte. A kérelmeket a Népgondozó Hivatal megalakulása előtt rendszerint az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz nyújtották be. Tömegesen érkeztek azonban beadványok a Belügyminisztériumba is.¹⁰

A menekültkérdés egyik aktív szerve volt a Nemzeti Segély Országos Központja, anyagi erő hiányában azonban kénytelen volt az országos szervekhez fordulni.¹¹ Az erdélyi menekültek érdekében az egész ország megmozdult. A községi demokratikus népi szerveken, pártokon keresztül fogalmazhatták meg érdekeiket legközvetlenebbül. A

földigénylő bizottságokban az erdélyi menekültek lélekszámuknak megfelelő képviseletet kaptak. Ezt gyakran csak igen kemény harcok árán érték el.¹² Hasonlóan a menekültek mellé állt a Magyarok Világszövetsége, személy szerint annak szintén menekült elnöke, Ács Sándor is.¹³

Foglalkozott még a menekültekkel az Országos Földbirtokrendező Tanács Svábkitelepítési Osztálya, az egyes vármegyék telepítési biztosai, az Országos Vitézi Szék Felszámolási Bizottsága, a Népjóléti Minisztérium, a Külföldieket ellenőrző Országos Központi Hatóság, mely utóbbi a külföldről kiutasított idegen állampolgárok ügyeivel foglalkozott, de a Dél-Erdélyből és Horvátországból 1940-től meginduló magyar menekülteket is gondozta.¹⁴ Megalakult a Kiutasítottak Országos Érdekszövetsége¹⁵, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium menekültügyi csoportja.¹⁶

A kiutasítottak és egyéb menekültek mellett jelentős a deportálásból, a Gestapó börtöneiből visszatértek száma is. Velük is foglalkoztak a hatóságok, megalakult a Gestapó Fogházviseltek Szövetsége, a menekült ellenállók mögött pedig ott állt a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége. A hadifogságból visszatértek a Hazahozatali Bizottság-hoz adták be kérelmeiket.¹⁷ A front elvonulásával a helyzet még nyomasztóbbá vált, mivel az erdélyi és délvidéki menekülteken kívül a szlovákiai menekültek áradata is megindult. Bonyolította a helyzetet a Németországból hazabocsátott jugoszláv állampolgárok, zömében bánáti svábok sorsa, akiket a jugoszláv hatóságok nem engedtek át az időközben létesült határzáron.

1945 áprilisában a Bukovinából Bácskába telepített, onnan az anyaországba menekült és szétszóródott székely menekültek letelepítésére talált megoldást Dr. Bodor György, aki maga is székely származású volt.

A bukovinai székelyek letelepítését az Országos Földbirtokrendező Tanács Földhivatala megbízásából a Tolna megyei bonyhádi járásban 1945. áprilisában kezdte meg. Egy hónap alatt –eszközökben és módszerekben nem válogatva–, csaknem 12 500 Bácskából menekült bukovinai székelyt telepített le az általa irányított telepítési hivatal közreműködésével.¹⁸

Az újonnan szerveződő Népgondozó Hivatal kormánybiztosaként Bóné 1945. május 12-én érkezett Bajára¹⁹, majd Vaskútra is kiszállt, ahol kaotikus állapotokat talált. 109 székely családot a németekhez telepítettek be, akik a földreform során 8-15 kh juttatásban részesültek. A Bodor-féle telepítéssel ellentétben –amely a székelyeket zárt tömbben, homogén székely községekbe akarta letelepíteni– Bóné a német és székely lakosság együttélését javasolta Erdei Ferencnek eljuttatott beszámolójában, mivel szerinte a székelyek nem rendelkeznek megfelelő mezőgazdasági felszereléssel.²⁰

A Tolna megyei Bátaszékre május 15-én érkezett a kormánybiztos, ahol az internálendő németeket éppen akkor szedte össze a rendőrség. Ezt szintén Bodor rendelte el Dr. Kardos György földművelésügyi miniszteri biztossal, akit az Országos Földbirtokrendező Tanács küldött a helyszínre. Mindez azért is fontos és érdekes, mivel a volksbundisták összeköltöztetésére ekkor hivatalos megbízatása csak Bónénak volt, akit 110.136/V. sz. B.M. rendelet bízott meg ezzel a feladattal. Amikor Bóné ezt szövegezte, Bodorék a belügyminiszter szóbeli utasítására hivatkozta, mely szerint olyan utasítást kaptak a volksbundisták összeköltöztetésére, hogy azt a „legalitás látszatának” a megőrzésével hajtsák végre.²¹

A bukovinai székelyek letelepítése ekkorra már részben befejeződött. Tolna megye németlakta községei zsúfolva voltak menekültekkel, így Bóné úgy határozott, hogy a további menekülteket a Trianon utáni Bácskába, Baranyába és Somogyba telepíti le.

A rendőrség által végrehajtott törvénytelen összeköltöztetések és internálások ellen tömegesen érkeztek be panaszok a koalíciós pártokhoz. Bóné maga is megemlítette,

hogy a kommunista vezetésű rendőrségre sok a panasz, de a bátaszéki nemzeti megbízott is tiltakozott a jogtalan rendőri eljárások miatt, mivel a Szekszárdra beszállított németek között magyarhú elemek is voltak.²²

A szekszárdi szovjet katonai parancsnokságra is érkezettek panaszok, mert az addig végrehajtott székely telepítésekről beszámoló jelentést kértek Bodortól. Ebben a jelentésben 2446 bukovinai család letelepítését említette, számukat 12500 főre becsülte. Az internált németekről azonban pontos adatokkal nem szolgálhatott, mivel az internálásokat a rendőrség végezte.²³ A pártok, az ipari és paraszt szakszervezetek 1945. július 4-i pártközi értekezletén, ahol szintén a bukovinai székelyek letelepítésével foglalkoztak, Bodor már kerekesebb számokkal dolgozott, ott 2500 menekült család letelepítéséről számolt be.²⁴

Az ország déli vidékein az egyes községekben összezsúfolt menekülteket nyomorúságos léhelyzetükön kívül aggasztották azok a hírek, amelyeket az áprilistól érvényben lévő határozaton átszivárgó jugoszláv partizánok terjesztettek, mely szerint a határokat az egykori demarkációs vonalig tolják ki Pécs, Baja, bátaszék vonaláig, sőt, Kalocsa is Jugoszláviához tartozna. A hírek hallatára már letelepült menekültek közül többen igyekeztek az ország belseje felé.²⁵

1945. május közepén Bóné Gyulán kívül más országos vezető személyiségek is járták az országot, nagygyűléseken ismertették az ország helyzetét, sokszor a helyszínen orvosolták a felmerülő problémákat. Bónéval egyidőben Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője is a déli megyékben tartózkodott. Közismerten a koalíciós pártok közül a Nemzeti Parasztpárt elsőként állt a menekültek mellé.²⁶

A menekültkérdés a tavasz folyamán kezdett országos ügyé válni, amelyet az egyes politikai pártok is igyekeztek saját céljaik szolgálatába állítani.

A menekültek jelentős része a kitelepítendő magyarországi német lakosság helyére volt letelepíthető, a menekültkérdés így összekapcsolódott a telepítésekkel és a német nemzetiségű lakosság kitelepítésével.²⁷

A Belügyminisztérium és a Népjóléti Minisztérium felügyelete alatt működő Népgondozó Hivatal hatáskörébe tartozott az ország területére érkező menekültek, kiutasított és üldözött magyarok, a hadifoglyok és deportáltak gondozása is, ugyanakkor koordinálta és felülvizsgálta a már eddig működő menekültkérdéssel foglalkozó szervezetek tevékenységét is. Igyekezett megakadályozni az egyes pártok spontán telepítési akcióit. Első intézkedései közé tartozott, hogy a telepítési akció sikere érdekében a Pest környéki sváb falvakban üresen álló lakások kiutalását azonnal megtiltotta.²⁸

A magyarországi németektől elkobzott ingó és ingatlan vagyonhoz ettől kezdve csak a hivatalon keresztül lehetett jutni. A menekültek szociális gondozására, a letelepítettek gazdasági megsegítésére azért is alkalmas volt ez az intézmény, mivel a Népgondozó Hivatal alkalmazottai maguk is menekültek voltak. Jól ismerték és megértették a menekültek emberi gondjait. Így a szakszerűség és a moralitás párosult munkájukban, az ellenállási mozgalomban is.²⁹ Nem véletlenül kerültek igen gyakran az alkalmazottak konfliktusba a rendőrséggel és a kommunista párttal a törvénytelen internálások, a volksbundista vagyon jogtalan elkobzása és a pártérdekek túlzott érvényesítése miatt.³⁰

A Népgondozó Hivatal megalakulásától a menekültek kérelmeiket közvetlenül a hivatalhoz adták be. Az NH I. sz. Szociális Főosztályán a menekültekről jelentkezési lapot vettek fel. Amennyiben az illető nagycsaládos volt, vagy ha az élet elemi feltételeivel sem rendelkezett, egyszeri gyorssegélyben részesítették. A gyorssegélyek összege kezdetben 300-500 pengő volt. Általában 500 P volt az alapsegély, a

családtagok számától függően ez emelkedett. 1945 ősztől a kúszó inflációval ez az összeg emelkedett, 1945 fordulójára a hadifogságból visszatért családi és az iskolai végzettségre vonatkozó adatokon kívül a szakképzettségre, vallásra, nyelvismeretre, a munkaviszonyra, vagyoni helyzetére, a menekülésének körülményeire, igazolására, erkölcsi-politikai magatartására, párttagságára, települési szándékára vonatkozó adatokat vettek fel.

Foglalkozási, erkölcsi és politikai magatartást igazoló iratok nélkül az NH nem telepített. Különösen az erdélyi menekültek esetében ez nem kis gondot jelentett, hisz sokan semmiféle igazoló irattal nem rendelkeztek. Az erdélyiek összetartására jellemző, hogy egymást keresték fel az azonos vidékről menekültek és igazolták egymást. A nem igényjogosult menekülteket minden esetben az illetékes földigénylő bizottságokhoz utasította a hivatal.³¹

Amennyiben a jegyzőkönyveket a Népgondozó Hivatal helyi szervei vagy az előljáróságok vették fel, azokat utólagosan kellett elbírálásra a Telepítési Főosztályra felterjeszteni.³² Szintén menekültlapot kellett felvenni a megyei alispáni hivatalok által addig telepített személyekről is, akiket sváb házba és földre már telepítettek. Amennyiben az illetők nem voltak igényjogosultak, a Telepítési Főosztály utólagosan javaslatot tett kimozdításukra. Az NH a menekülteken kívül tömegesen telepített le írókat, művészeket, bombakárosultakat, ellenállókat, bányászokat, deportáltakat is a fennálló rendelkezések értelmében. A 600/1945. M. E. sz. rendelet 35.§ értelmében földhöz csak gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások és törpebirtokosok voltak juttathatók. A volksbundistáktól elkobzott ingatlanokba pedig 3820/1945. F.M. rendelet 5.§-a értelmében méltánylást érdemlő esetben az előzőekben említettek is igényt tarthattak sváb ingatlanra és házra is.³³ Erre annál is inkább szükség volt, mivel olyan magyarok tömegeit is kiutasították a szomszédos hatóságok, akik nem voltak földművesek.

A telepítések során a pótigényléseket legkésőbb 1945. októberig kellett benyújtani a megyei földbirtokrendező tanácsoknak. Akik ezután érkeztek mint menekültek, kiutasítottak vagy hadifoglyok, csak a Népgondozó Hivatalhoz fordulhattak kérelmeikkel.³⁴

Lényegében a magyarországi németek kitelepítését szabályozó rendelet megjelenéséig, 1945. december végéig a Népgondozó Hivatal tudott mértéket tartani, hisz addig csak a hazaárulónak minősített németek ingatlaniba történt telepítés. 1946. január végétől azonban már a legkülönbözőbb pártok és szervezetek nyújtották be tagjaik igénylési listáját.³⁵

Jegyzetek

1. Népgondozó Hivatal Telepítési Főosztálya (továbbiakban NHTFO) 2793/1945.
2. A második bécsi döntés szövegét közli Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó. B. 1966. 479.
3. NHTFO 2922/1945
4. NHTFO 2571/45. Magyar Külügyminisztérium 32512/POL/1945. sz. 1945. X. 12-i átirata a NHTFO-at.
5. 525/1945. M.E. sz. rendelet Magyar Közlöny 1945.sz.
6. Magyar Közlöny 1945.10.sz.
7. NHTFO 2939/1945.
8. NHTFO 24/84/1945, 2749/1945.
9. A több ezer kérelemből néhány részlet. Vincze György Kolozsvármegyei egresi menekült 50 holdon gazdálkodott, vagyona romjaival érkezett négy gyerekével. Legidősebb fiúgyermekét, Józsefet 1944. október 22-én több társával együtt a románok meggyilkolták: „Mint Erdélyben lakó magyarnak a múltban és a jelek szerint a jelenben is igen sok megpróbáltatáson kellett volna átesnem. Demokratikus és magyar érzelmeim miatt régen és a múltban igen sok meghurcoltatást szenvedtem el. Az Erdélyben élő magyarság sorsa ismeretes ... Aki élni akar, onnan el kell jönnie.” NHTFO 74/1945.
10. NHTFO 26062/1945.
11. NHTFO 111/1945.
12. NHTFO 2814/1945.
13. NHTFO 2935/1945.
14. NHTFO 2226, 355, 27959, 28895, 22729/1945.
15. NHTFO 20947, 22957/1945.
16. NHTFO 20947, 22957/1945.
17. NHTFO 21455, 2175/1945.
18. NHTFO 2504/1945. A bukovinai székelyek letelepítéséről Bodor György a demokratikus pártok, az ipari- és parasztszakszervezetek 1945. július 4-i pártközi értekezletén számolt be. Később Székelyek Dunántúlon c. emlékiratában írta meg részletesen a bukovinaiak letelepítését. A teljes szöveg kéziratban van meg.
19. Bonyhádi Hűséggel a hazához mozgalm 1945. május 29-i Memoranduma. NHTFO 7/1945.
20. NHTFO 8/1945. Bóné Gyula 1945. május 13-án kelt levele.
21. NHTFO 9/1945. Bóné május 20-án kelt levele.
22. NHTFO 2087/1954., 423/1945.
23. NHTFO 383/1945.
24. NHTFO 2504/1945.
25. NHTFO 9/1945.
26. Pécsi Szabad Szó 1945. XII. 25.
27. Magyar Közlöny 1945. 26.sz.
28. NHTFO 387/1945.
29. Bódi Béla kertész a NH Buda Dél körzetvezető-helyettesként dolgozott, Izsák István, Izsákay Ferenc, a népgondozásban tevékenykedett.
30. NHTFO 29492, 22909, 2458/1945.
31. NHTFO 2061, 620, 507/1945.
32. NHTFO 29719/1945.
33. NHTFO 2061/1945.

34. NHTFO 22877, 29400/1945.

35. NHTFO 20736/1945.

Antal Tóth

Flüchtlingsbetreuung im 2. Weltkrieg

(Auszug)

Nach dem ersten und zweiten Schiedsspruch von Wien und in den Monaten vor dem Ende des 2. Weltkrieges mußten in den mit Ungarn wiedervereinten Gebieten Zehntausende von Leuten ihren Wohnort verlassen und in Richtung Heimatland aufbrechen. Wegen der militärischen Handlungen waren die Flüchtlinge zuerst aus Siebenbürgen, dann aus Süd-Ungarn und dem Karpatenvorland und zuletzt aus der Slowakei massenweise gekommen. Die Mehrheit der Flüchtlinge hat ihre Heimat ab Ende August 1944 nach einer militärischen Evakuierung auf einen diesbezüglichen Erlaß des Regierungsbeauftragten im Anschluß an die militärischen Handlungen in Siebenbürgen und das Ausscheiden Rumäniens aus dem Krieg verlassen, ein weiterer Teil hat nicht einmal den Ausgang der Ereignisse abgewartet, die nächste Welle kam nach den rumänischen Vergeltungsaktionen, die auf den Krieg gefolgt waren.¹

Die Flüchtlingsfrage war den ungarischen Behörden nicht unbekannt, denn man mußte seit Trianon Flüchtlinge betreuen und während des 2. Weltkrieges kamen auch neue Flüchtlinge. Ihre Betreuung war sowohl in politischer, wie auch in wirtschaftlicher und gesellschaftlicher Hinsicht sehr wichtig.

Nach dem zweiten Schiedsspruch von Wien hat sich die Verfolgung der Ungarn im südlichen Siebenbürgen allgemein ausgebreitet². Die rumänische Regierung hatte die Bestimmungen des Vertrages nicht eingehalten. Man hat sich die unterschiedlichsten Sachen zum Vorwand genommen und gegen demokratisch gesinnte Ungarn Gerichtsverfahren eingeleitet. Es gab häufig Anzeigen, und infolge dessen sind die Ungarn zur Zwangsarbeit und Gefängnisstrafe verurteilt worden.³

Das vorläufige Abkommen über Waffenstillstand⁴ zwischen Ungarn und der Sowjetunion, das am 20. 01. 1945 in Moskau unterzeichnet wurde, hat die ungarischen Regierung zur Betreuung der Flüchtlinge zusätzlich verpflichtet.⁵

Die inzwischen verkündete Verordnung Nr. 600/1945. ME hat jedoch ermöglicht, daß die ständig neu eingetroffenen Flüchtlinge in den leer gewordenen Häusern der Ungarndeutschen untergebracht werden.⁶

Die Situation ist auch dadurch schwieriger geworden, daß in den deutschsprachigen Gemeinden zahlreiche sowjetische Truppen einquartiert waren, was die Unterbringung der Flüchtlinge erschwert hat. (In Piliscsaba hat man z. B. 14.000 sowjetische Soldaten untergebracht)⁷. Auch im südlichen Teil des Landes war die Situation nicht rosig. Die Zahl der ungarischen Bevölkerung hat Ende Sommer 1945 in zahlreichen Dörfern die Aufnahmefähigkeit um mehrere hundert Personen überschritten. Die Einwohnerzahl von Csátalja hat sich über Nacht –in diese Ortschaft flüchteten vor allem Ungarn aus dem Süden und Sekler aus der Bukovina– um 500 Personen erweitert. Die Verpflegung und Versorgung der Flüchtlinge bedeutete für die Behörden ein ernstes Problem.⁸

Die wegen der Flucht und der Kriegshandlungen abgemagerten und verarmten Flüchtlinge haben die einzelnen Parteien, Organisationen und deren Vorsitzende mit ihren Bittschriften und Klagen bestürmt. Der Ton dieser Bittschriften ist verschieden, er geht vom Betteln bis zu offenen Forderungen.⁹

Mit den Angelegenheiten der Sekler befasste sich vor allem der Seklerbund, aber das übernahmen mancherorts auch die s.g. Vizegespanämter (damaliges Verwaltungssamt). Ein Teil der Sekler aus Bácsalmás wurde vom Vizegespan angesiedelt. Die Organisation der Sekler hat die geflüchteten Sekler dazu angehalten, die Ansiedlung zu

beantragen. Vor der Gründung des Amtes für Volksfürsorge sind die Anträge in der Regel beim Landesrat für Regelung der Bodenfrage eingereicht worden. Massenweise waren aber Anträge auch beim Innerministerium eingetroffen.¹⁰

Eines der aktiven Organe der Flüchtlingsfrage war die Landeszentrale der Nationalen Hilfe, ohne die benötigten Finanzmittel mußte sie sich jedoch an die zentralen Organe des Landes wenden.¹¹

Für die Flüchtlinge aus Siebenbürgen hat sich das ganze Land eingesetzt. Die Flüchtlinge konnten ihre Interessen in den demokratischen Volksvertretungen, Parteien direkt zum Ausdruck bringen. In den örtlichen Bodenkomitees waren sie ihrer Zahl entsprechend vertreten. Das konnten sie aber oft nur durch scharfe Auseinandersetzungen erreichen.¹² Auch der Vorsitzende des Weltverbandes der Ungarn, Sándor Ács, ebenfalls ein Flüchtling, setzte sich für die Flüchtlinge ein.¹³ Mit den Flüchtlingen befasste sich beim Landesrat für Regelung der Bodenfrage auch die Abteilung für Aussiedlung der Ungarndeutschen, die Ansiedlungs-beauftragten der einzelnen Komitate, die Auflösungskommission des Ritterstuhls, das Ministerium für Volkswohlfahrt, die Zentrale Ausländerbehörde, letztere befasste sich mit den ausgewiesenen, ausländischen Staatsangehörigen, aber sie betreute auch die ab 1940 aus dem südlichen Siebenbürgen und Kroatien geflüchteten ungarischen Flüchtlinge.¹⁴ Man hat den Ungarischen Interessenverband der Ausgewiesenen,¹⁵ sowie beim Kultusministerium eine Flüchtlings-kommission¹⁶ gegründet. Parallel zu den Ausgewiesenen und sonstigen Flüchtlingen war auch die Zahl der zurückgekehrten Deportierten und von der Gestapo Inhaftierten sehr hoch. Auch mit ihnen mußten sich die Behörden befassen, es wurde ein Verband der Gefängnisopfer der GESTAPO gegründet, hinter den geflüchteten Widerstandskämpfern stand der Kameradschaftsverband der Ungarischen Partisanen. Die aus der Kriegsgefangenschaft Zurückgekehrten waren von den einzelnen Abteilungen der Heimkehrerkommission der Regierung und dem Rat der Militärfürsorge vertreten. Die Widerstandskämpfer haben ihre Anträge oft beim Politischen Komitee der Nationalversammlung eingereicht.¹⁷ Als die Front weitergezogen war, ist die Situation noch bedrückender geworden, denn von da an kamen nicht mehr nur die Flüchtlinge aus Siebenbürgen und Süd-Ungarn, sondern sie stürmten auch aus der Slowakei. Dann sind auch die aus Deutschland nach Hause entlassenen jugoslawischen Staatsangehörigen, überwiegend Schwaben aus der Banat dazugekommen, die die jugoslawischen Behörden nicht mehr über die inzwischen errichtete Grenzsperr gelassen haben. Zur Ansiedlung der im April 1945 aus der Bukovina in die Batscka übergesiedelten, dann in die ungarische Heimat geflüchteten und sich hier zerstreuten Flüchtlinge aus Siebenbürgen hat Dr. György Bodor, ebenfalls Flüchtling aus Siebenbürgen, eine Lösung gefunden. Im Auftrag des Landesrates für Regelung der Bodenfrage hat er im April 1945 im Kreis Bonyhád im Komitat Tolna mit der Ansiedlung der Sekler aus der Bukovina begonnen. In einem Monat –im Hinblick auf Methoden und Mittel war er nicht wählerisch– hat er unter Mitwirkung des von ihm geleiteten Ansiedlungsamtes 12.500 Sekler aus der Bukovina angesiedelt.¹⁸

Als Regierungsbeauftragter des neu gegründeten Amtes für Volksfürsorge kam Gyula Boné am 12. 05. 1945 in Baja¹⁹ an, er besuchte auch die Ortschaft Vaskút, wo er chaotische Verhältnisse vorfand. 109 ungarische Familien aus Siebenbürgen sind bei den Deutschen untergebracht worden, die während der Bodenreform 8-15 Morgen Land bekommen haben. Im Gegensatz zu den Ansiedlungsplänen von Bodor, der die Sekler in Blöcken, in homogenen Seklergemeinden ansiedeln wollte, hat Boné in seinem an Ferenc Erdei geschickten Bericht das Zusammenleben von Ungarn und Deutschen

vorgeschlagen, denn er meinte, daß die Sekler nicht genügend landwirtschaftliche Geräte besäßen.²⁰

Der Regierungsbeauftragte kam in Bátorfő im Komitat Tolna am 15. 05. an, wo die Polizei die zu internierenden Deutschen gerade zusammentrieb. Das wurde ebenfalls von Bodor, zusammen mit dem Regierungsbeauftragten des Landwirtschaftsministers Dr. György Kardos, der vom Landesrat für Regelung der Bodenfrage in die Region geschickt wurde, angeordnet. Das ist umso wichtiger und interessanter, denn einen amtlichen Auftrag, den Umzug der Mitglieder des Volksbundes durchzuführen, hatte allein Boné, der diesen Auftrag gemäß der Verordnung des Innenministeriums Nr. 110.136/V. erhielt. Als Boné darauf zu sprechen kam, hat sich Bodor auf eine mündliche Anweisung des Innenministers berufen, nämlich sie hätten die Anweisung vom Innenminister, daß der Umzug der Volksbundisten derart durchgeführt werden soll, daß dabei „der Anschein von Legalität“ gewahrt werde.²¹

Die Ansiedlung der Sekler aus der Bukovina war zu dieser Zeit zum Teil schon abgeschlossen. Die deutschsprachigen Siedlungen im Komitat Tolna waren mit Flüchtlingen überfüllt, so hat Boné beschlossen, die übrigen Flüchtlinge in der nach Trianon übriggebliebenen Batschka sowie in den Komitaten Baranya und Somogy anzusiedeln.

Gegen die von der Polizei durchgeführte, unrechtmäßige Aussiedlung und Internierungsmaßnahmen waren bei den Koalitionsparteien massenweise Proteste eingegangen. Boné hat auch selbst gesagt, daß man sich über die von den Kommunisten geleitete Polizei häufig beschwerte, aber auch der Nationalbeauftragte von Bátorfő hat gegen die unrechtmäßigen polizeilichen Maßnahmen protestiert, da es unter den nach Szekszárd gebrachten Deutschen viele ungarisch gesinnte Leute gab.²²

Beschwerden müssen auch beim sowjetischen Militärkommando eingegangen sein, denn sie wollten von Bodor einen Bericht über die bis dahin durchgeführte Ansiedlung von Seklern haben. In diesem Bericht redet er von der Ansiedlung von 2446 Familien aus der Bukovina, ihre Zahl hat er auf 12.500 geschätzt. Zu den internierten Deutschen konnte er keine genauen Angaben machen, weil die Internierungsmaßnahmen von der Polizei durchgeführt wurden.²³ Auf einer gemeinsamen Konferenz der Parteien und der Industrie- und Landwirtschaftsgewerkschaften am 04. 07. 1945, wo man sich ebenfalls mit der Ansiedlung der Sekler aus der Bukovina befasste, hat Bodor bereits runde Zahlen vorgelegt, da hat er von der Ansiedlung von 2500 Flüchtlingsfamilien berichtet.²⁴

Die in den südlichen Regionen des Landes in den einzelnen Gemeinden zusammengedrängten Flüchtlinge haben sich nicht nur wegen ihrer elenden Lebensumstände Sorgen gemacht, sondern auch wegen der Gerüchte, die die trotz der ab April geltenden Grenzsperrung sich eingeschlichenen jugoslawischen Partisanen verbreitet haben, nämlich daß die Grenze bis zur ehemaligen Demarkationslinie, bis zur Linie Pécs, Baja, Bátorfő verschoben würde, ja Kalocsa würde zu Jugoslawien gehören. Infolge dieser Gerüchte sind viele Flüchtlinge, die sich bereits niedergelassen haben, ins Landesinnere gezogen.²⁵

Mitte Mai 1945 haben das Land außer Gyula Bóné auch andere führende Persönlichkeiten der ungarischen Politik bereist, von der Lage des Landes auf Großkundgebungen gesprochen und die Probleme oft vor Ort gelöst. Gleichzeitig mit Bóné hielt sich auch Péter Veres, einer der Vorsitzenden der Nationalen Bauernpartei in den südlichen Komitaten auf. Es war allgemein bekannt, daß die Nationale Bauernpartei als erste von den Koalitionsparteien für die Flüchtlinge eintrat.²⁶

Die Flüchtlingsfrage ist erst im Frühling zu einem Problem auf Landesebene geworden, das auch die einzelnen Politiker für ihre eigenen Ziele nutzen wollten.

Der Großteil der Flüchtlinge konnte an der Stelle der ausgesiedelten deutschen Bevölkerung angesiedelt werden, die Flüchtlingsfrage verband sich so mit den Ansiedlungsmaßnahmen sowie der Aussiedlung der deutschstämmigen Bevölkerung.²⁷

Das Amt für Volksfürsorge, das unter Aussicht des Innenministeriums und des Ministeriums für Volkswohlfahrt tätig wurde, war auch für die Betreuung der nach Ungarn geflüchteten Flüchtlinge, ausgewiesener und verfolgter Ungarn, der Kriegsgefangenen und Deportierten verantwortlich, mußte jedoch auch die Tätigkeit der mit der Flüchtlingsfrage befassten Organisationen koordinieren und kontrollieren. Es war auch bestrebt, die spontanen Ansiedlungsaktionen der einzelnen Parteien zu verhindern. Als erstes hat es im Interesse der erfolgreichen Ansiedlungsmaßnahmen die Zuweisung der leerstehenden Häuser in den ungarndeutschen Gemeinden in der Umgebung von Pest verboten.²⁸

Die beschlagnahmten Mobilien und Immobilien der Ungarndeutschen konnte man von da an nur über dieses Amt erwerben. Für die soziale Betreuung der Flüchtlinge und die wirtschaftliche Förderung der Angesiedelten war das Amt umso geeigneter, weil die Angestellten des Amtes für Volksfürsorge selbst Flüchtlinge waren. Sie haben die menschlichen Probleme der Flüchtlinge gut gekannt und dafür Verständnis gehabt. So waren fachmännisches Können und Moralität, wie in der Widerstandsbewegung, in ihrer Arbeit miteinander verbunden²⁹. Es war kein Zufall, daß die Angestellten wegen der unrechtmäßigen Internierungsmaßnahmen und unrechtmäßigen Beschlagnahme des Vermögens der Volksbundisten, sowie der übermäßigen Wahrnehmung der Parteinteressen häufig Konflikte mit der Polizei und der kommunistischen Partei hatten.³⁰

Seit der Gründung des Amtes für Volksfürsorge haben die Flüchtlinge ihre Anträge unmittelbar beim Amt eingereicht. In der Sozialabteilung Nr. 1 des Amtes ist über die Flüchtlinge ein Meldeformular ausgefüllt worden. Bei Menschen mit einer großen Familie oder wenn sie nicht einmal das Nötigste zum Leben hatten, erhielten sie einmal eine sofortige Sozialhilfe in Höhe von anfangs 300 bis 500 Pengő. Die Basis für diese Sozialhilfe betrug in der Regel 500 Pengő, die Summe erhöhte sich von der Zahl der Familienmitglieder abhängig. Ab Herbst 1945 hat sich die Summe um den Wert der schleichenden Inflationsrate erhöht, am Ende des Jahres 1945 haben diejenigen, die aus der Kriegsgefangenschaft zurückgekehrt waren, schon 20.000 Pengő sofortige Sozialhilfe erhalten. In dieses Meldeformular hat man außer den Familienverhältnissen und der Schulbildung auch die Angaben zu Beruf, Religion, Sprachkenntnissen, Anstellungsverhältnis, Finanzlage, Umständen und Rechtfertigung der Flucht, moralischem und politischem Verhalten, Parteimitgliedschaft sowie Ansiedlungswünschen eingetragen. Ohne Dokumente zum Beruf und dem moralischen und politischen Verhalten hat das Amt für Volksfürsorge niemanden angesiedelt. Das war insbesondere für die Flüchtlinge aus Siebenbürgen ein großes Problem, denn viele von ihnen hatten keine Ausweispapiere. Typisch für den Zusammenhalt der Sekler, daß sich die aus den selben Regionen geflüchteten Flüchtlinge gegenseitig gesucht und einander ausgewiesen haben. Die Flüchtlinge, die keine diesbezüglichen Ansprüche erheben konnten, sind an die zuständigen Bodenkomitees verwiesen worden.³¹ Wenn ein Protokoll vom örtlichen Büro des Amtes für Volksfürsorge oder der Gemeindeverwaltung aufgenommen wurde, dann mußte es nachträglich zur Begutachtung an die Ansiedlungsabteilung weitergeleitet werden.³² Betreffend jener Personen, die von den Vizegespannämtern der einzelnen Komitate die Häuser und die Grundstücke von Ungarndeutschen erhielten, mußte ebefalls ein solches Meldeformular ausgefüllt werden und wenn seitens der jeweiligen Personen keine Berechtigung vorlag,

dann hat die Ansiedlungsabteilung nachträglich die Räumung beantragt. Das Amt für Volksfürsorge hat außer den Flüchtlingen im Sinne der bestanden gesetzlichen Bestimmungen massenweise Leute wie Schriftsteller, Künstler, Bombengeschädigte, Widerstandskämpfer, Bergleute und Deportierte angesiedelt. Gemäß § 35. der Verordnung Nr. 600/1945. M.E. konnten Land nur Wirtschaftsknechte, Landarbeiter und Kleinlandbesitzer bekommen. In den beschlagnahmten Immobilien der Volksbundisten konnten im Sinne der Verordnung Nr. 3820/1945. M.E. vor allem Flüchtlinge untergebracht werden, die sich auf die Dauer niederlassen wollten. Gemäß § 37. der Verordnung Nr. 600 und § 5. der Verordnung 2400/1945 F.M. konnten obengenannte Personen im Falle von einem berechtigten Bedarf auch die Immobilien und Häuser der Ungarndeutschen beanspruchen.³³ Das war umso mehr notwendig, denn die Behörden der benachbarten Länder haben massenweise auch Ungarn ausgewiesen, die keine Landarbeiter waren.

Während der Ansiedlungsmaßnahmen mußten die Zusatzanträge spätestens bis Oktober 1945 beim jeweiligen Komitatsrat für Regelung der Bodenfrage eingereicht werden. Jene Flüchtlinge, Ausgewiesenen oder Kriegsgefangenen, die erst nach diesem Zeitpunkt zurückgekehrt waren, konnten sich mit ihren Anträgen nur an das Amt für Volksfürsorge wenden.³⁴ Bis zur Verkündung der Verordnung über die Aussiedlung der Ungarndeutschen, Ende Dezember 1945 war das Amt für Volksfürsorge imstande, das richtige Maß zu halten, denn bis dahin waren nur die Immobilien der zum Landesverräter erklärten Ungarndeutschen in die Ansiedlungsmaßnahmen einbezogen. Ab Ende Januar 1946 haben jedoch die unterschiedlichsten Parteien und Organisationen Listen mit den Ansprüchen ihrer Mitglieder vorgelegt.³⁵

Quellenangabe

1. Ansiedlungsabteilung des Amtes für Volksfürsorge (im weiteren:AAAVF) 2793/1945
2. Siehe Text des 2. Schiedspruches von Wien in : *Dénes Halmosy: Nemzetközi szerződéssek. 1918-1945. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1966 479.*
3. AAAVF 2922/1945
4. AAAVF 2571/45, Note des Ungarischen Außenministeriums Nr. 32512/POL/1945 vom 12.10.1945 an die AAAVF
5. Verordnung Nr. 525/1945 M.E. siehe in Magyar Közlöny /Ungarisches Gesetzblatt 1945/
6. Magyar Közlöny /Ungarisches Gesetzblatt 1945. Nr. 10/
7. AAAVF 2939/1945
8. AAAVF 24/84/1945, 2749/1945
9. Auszüge aus den unzähligen Bittschriften. Der geflüchtete György Vincze aus Egres im Komitat Kolozs hat 50 Morgen Land bebaut und ist mit dem Rest seines Vermögens und seinen 4 Kindern gekommen. Sein ältester Sohn, József wurde zusammen mit anderen am 22. Oktober 1944 von den Rumänen ermordet. „Als Ungar in Siebenbürgen habe ich in der Vergangenheit und dem Anschein nach auch in der Gegenwart viel Leid erfahren. Da ich demokratisch und ungarisch gesinnt war, bin ich in der Vergangenheit und auch gegenwärtig häufig verfolgt worden. Das Schicksal des Ungarn-tums in Siebenbürgen ist Ihnen bekannt ... Wer leben will, muß da weg.“ AAAVF 74/1945

10. AAASF 26062/1945
 11. AAASF 111/1945
 12. AAASF 2814/1945
 13. AAASF 2935/1945
 14. AAASF 2226, 355, 27959, 28895, 22729/1945
 15. AAASF 20947, 22957/1945
 16. AAASF 20947, 22957/1945
 17. AAASF 21455, 2175/1945
 18. AAASF 2504/1945 Von der Ansiedlung der Sekler aus der Bukovina hat *György Bodor* auf einer gemeinsamen Konferenz der demokratischen Parteien, der Industrie- und Landwirtschaftsgewerkschaften am 04.06. 1945 berichtet. Er hat über die Ansiedlung der Bukoviner später in seinen Memoiren: „Sekler in Transdanubien“ geschrieben. Der vollständige Text ist in Manuskript vorhanden.
 19. Eine Denkschrift der Bewegung „Mit Treue für die Heimat“ aus Bonyhád vom 13. 05. 1945 AAASF 7/1945
 20. AAASF 8/1945 Ein Schreiben von *Gyula Bóné* vom 13. 05. 1945
 21. AAASF 9/1945 Ein Schreiben von *Bóné* vom 20. 05.
 22. AAASF 2087/1954, 423/1945
 23. AAASF 383/1945
 24. AAASF 2504/1945
 25. AAASF 9/1945
 26. Szabad Szó von Pécs vom 25. 12. 1945
 27. Ungarisches Gesetzblatt Nr. 26/1945
 28. AAASF 387/1945
 29. Der Gärtner, Béla Bódi war als Stellvertretender Gebietsleiter für Buda Dél fürs Amtes für Volksfürsorge tätig gewesen, *István Izsák, Ferenc Iszkay*
 30. AAASF 29492, 22909, 2458/1945
 31. AAASF 2061, 620, 507/1945
 32. AAASF 29719/1945
 33. AAASF 2061/1945
 34. AAASF 22877, 29400/1945
 35. AAASF 20736/1945
- /Übersetzer: Lóránd Pintér/

Horváth József-Varnyú Anikó

Falukutatás és agrárképzés

Az agrárszakemberek tevékenysége sokrétű speciális szakmai képzettséget és értelmiségi elhivatottságot igényel. Ez indokolta, hogy a kollégium –az egyetemi képzést kiegészítve– foglalkozzon a falusi térség vizsgálatával.

Kaposváron a Pannon Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Kar kollégiumában 20 éve faluszociológiai speciálkollégium keretében ismerkednek hallgatóink a megye aprófalvainak életével, előregedésével, termékkibocsátó szerepükkel és közművelődési helyzetükkel.

A faluszociológiai speciálkollégiumnak nem célja agrárszociológusok képzése. Célunk mindössze annyi, hogy a mai magyar falu sajátos társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyainak problémáira érzékeny, azt a szociológia, közelebről a faluszociológia eszközeivel, módszereivel vizsgálni képes gyakorlati szakembereket képezzünk. Ezzel is segíteni kívánjuk hallgatóinkat tevékenységi területük, környezetük alaposabb megismerésében, beilleszkedésük meggyorsításában, az agrárértelmiség felelősségtudatának kialakításában.

A szociológiai csoport az első –szentbalázi– településtanulmányát 1977-ben készítette el, melyet aztán több kistelepülés részleges vagy teljes vizsgálata követett. Amikor a falvak gondjaival és azok vizsgálataival foglalkozni kezdtünk, nem gondoltuk, hogy majd az 1989-es rendszerváltás igazolja kutatásaink időszerűségét és azt, hogy ma már egy ritkán adódó valóságos társadalmi változást tudtunk megfigyelni. Mikor a falvak válsághelyzetét tettük vizsgálatunk tárgyává, nem gondoltuk, hogy az általunk is vizsgált társadalmi krízis átcsap társadalmi rendszerváltásba, hogy a falvak gondjai az új hatalomra szerveződő erők között az egyik legélesebb kérdéssé válnak, hogy a falu a magyar életforma jelentős, –sajnos egyre szűkülő– területe, az EU csatlakozás és a magyar prosperitás mércéjévé, szimbólumává válik.

Kutatásainkat a kar erkölcsileg mindig támogatta, azonban a korra jellemzően pénzügyi támogatottságunk mindig szűkös volt, s ez szabta meg a kutatás kereteit: Somogy megye kistelepüléseit vizsgáltuk, színesítve a palettát néhány megyén kívüli településsel. Az aprófalvak vizsgálatával érzékeltettük azt, hogy létezhet külön érdeke a társadalomnak és külön érdeke egy aprófalunak, valamint azt, hogy az érdekek képviselőiben milyen kiemelt szerepe, jelentősége van az agrárértelmiségnek.

Kutatásainkat minden esetben, empirikus módszerekkel, interjúkkal, illetve esettanulmányokkal, esetelemzésekkel végeztük, feldolgoztuk a települések történeti előzményeit, gazdasági feltételeit, statisztikai, demográfiai jellemzőit.

Közismert, hogy a hatvanas években kibontakozó gazdasági fejlődés és az ezzel összefüggő népességkoncentráció elsősorban az aprófalvak lélekszámát csökkentette. Ez a hatás azonban területenként eltérő intenzitással érvényesült, még egy megyén belül is. Általában azok a települések kerültek a leghátrányosabb helyzetbe, amelyek a városoktól, illetve a jó színvonalú szolgáltató központoktól távol fekszenek.

Az aprófalvak megváltozott gazdasági –egyesek javuló, mások gyengülő– helyzete sajátosan osztotta meg a falusi társadalmat: átalakult a népesség foglalkozási szerkezete, korösszetétele, munkahely-lakóhely viszonya és így tovább. Ezért a helyi közösségek művelődési lehetőségei és szokásai nagyon különbözőek. Az egyes falvakban a közműveltség terjesztésében való részvételünk, közművelődési tevékenységünk csak akkor lehet sikeres, ha ismerjük azt a helyi társadalmi közeget, amelyben dolgozunk.

A felsorolt okok, valamint sok leendő agrárszakember jövőbeni lakhelye, munkahelye miatt a vizsgálatba a Kaposvárhoz közeli és a várostól elzárt aprófalvakat egyaránt bevontunk. Az eddig vizsgált települések: 1. Kaposvár és vonzáskörzete: Szentbalázs (1977), Szentbalázs és társközségei, Orci, Zimány, Kaposgyarmat, Taszár, Antalmajor. 2. Nagyatád és vonzáskörzete: nagyatádi toronyházak, Simongát-Almáskert, Nagybaráti-pusztá, Erzsébet-pusztá, Lászlómajor, Tarany. 3. Csurgó, 4. Somogybükkösd, 5. Vése, 6. Karád, 7. Csanádalberti, 8. Pitvaros, 9. Tiszabő, 10. Füzérkajáta.

Hogyan értelmezhetők a felmérések eredményei a hallgatók, a leendő agrárértelmisség szempontjából? Mi a falukutatás valódi szerepe, értelme (haszna!) számukra?

A falukutatás legfőbb szerepe abban áll, hogy megismerteti a „vizsgálódót” az adott település társadalmi-gazdasági struktúrájával, aktuális közösségi problémáival. Megmutatja azokat a tájtörténeti, földrajzi összefüggéseket, amelyek a jelenlegi szervezeti- és cselekvési mechanizmusok kialakításához vezettek. Ezzel a tényeket és összefüggéseket avatottan mérlegelő, azt értelmezni tudó felelős, tevékeny közéleti magatartásminőségű sugall. A hallgatók munkájuk során –amellett, hogy a kollégiumban maguk is szorosabb mikroközösséget alkotnak– kisebb közösségeket irányítani képes értelmiséggé válnak és így az aktuális politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok megértését és kibontakozását segítik.

A hallgatók a felmérések során képet kapnak a falusi életmód sokoldalúságáról, sajátos jellemzőiről. Pontosabban érzékelik milyen különbségek vannak a falusi és a városi életmód között. Kitérnek ez abból is, hogy falun igen sok még a komfort nélküli ház, hogy falvaink jó részében az egészségügyi, kereskedelmi ellátottság, a szolgáltatások színvonala, az utak és más közművek minősége, állapota nem kielégítő. Érzékelhetik, hogy a hagyományos paraszti életmód a munkát és a családot állítja értékrendszerének központjába. Maguk is megfogalmazzák, hogy a gazdasági nehézségek ellenére vagy éppen azért nagyobb szerephez kell juttatni a közösségi célokat, az aktív művelődés-, szórakozás-, pihenés különböző formáit ezzel is erősítve a faluhoz tartozás tudatát.

Nagyon fontos a szellemi „komfort”. Fontos, hogy gyarapodjon a falusi lakosság műveltsége, hagyományteremtő kultúrája, közéleti aktivitása, sokirányú érdeklődése.

Több mutató utal arra, hogy újra előtérbe kerültek azok az értékek, amelyek az egyén életvitelét humanizálják.

A magyar falusi társadalom fejlődését 1945 után három történelmi jelentőségű esemény, illetve folyamat határozta meg: a földosztás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése és az ország iparosítása. Ma ismét több településformáló folyamattal találkozhatunk: a társadalmi, gazdasági rendszer-váltással, valamint az urbanizációs szakaszváltással.

A fenti tényezők mellett a falusi művelődés fejlődését döntően meghatározza az adott kistéleplésnek az ország gazdasági-társadalmi térszerkezetében elfoglalt helyzete; a település nagyság, a városközelség, a termelőágazatok jellege.

A népesség korösszetétele, szakképzettsége, iskolázottsága, az ingázók és az iskolás korúak aránya körvonalazzák a közművelődési, közéleti tevékenység irányát, módját, módszereit. Ugyanakkor azt is tapasztalhatták hallgatóink, hogy egy falu társadalmának kulturális szintjét, gondolkodását, jól kiválasztott, zárt és nyitott kérdésekre és a kötetlen beszélgetésekre adott válaszok, vélemények alapján sokszor jobban megítélhetik, mint az ún. személyi vagy tárgyi feltételek hivatalos paraméterei alapján.

Az évek során sok hallgatóval dolgoztunk. Örülünk, hogy együtt fedezhettük fel a falu és az agrárium, a mezőgazdaság problémáit, s hogy e kettő nem választható el egymástól. Természetesen nem áll módunkban valamennyi elkészült munkát felsorolni, vagy bemutatni, de azt elmondhatjuk, hogy sok szakdolgozat mellett eredményes TDK

és OTDK munka fémjelzi kutatásainkat és rendszeres szereplői vagyunk különböző konferenciáknak. Munkánkat –immár 20 éve– abban a reményben végezzük, hogy tudunk és tudunk érdemben szólni és érvényeset hozzáadni a mai magyar társadalmi folyamatok megismeréséhez.

József Horváth-Anikó Varnyú

Dorfforschung–Agrarausbildung

Die Tätigkeit eines Agrarfachmanns erfordert eine vielfältige fachliche Spezialausbildung und intellektuelle Berufung. Das begründete, daß sich das Kollegium –als Ergänzung zur Universitätsausbildung– mit der Untersuchung der dörflichen Gebiete beschäftigt.

In Kaposvár, im Kollegium der PANNON Agrarwissenschaftlichen Universität Fakultät Tierproduktion lernen die Studenten im Rahmen eines Spezialkollegiums für Dorfsoziologie das Leben und das Veraltern der kleinen Dörfer, ihre Rolle als Produktlieferanten und ihre kulturelle Lage kennen.

Es ist nicht Ziel des Spezialkollegiums für Dorfsoziologie, Agrarsoziologen auszubilden. *Unser Ziel* ist es allein, Fachleute für die Praxis auszubilden, die ein Gefühl für die spezifischen Probleme der gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Verhältnisse der heutigen ungarischen Dörfer haben und in der Lage sind, diese mit Mitteln und Methoden der Soziologie, speziell mit denen der Dorfsoziologie zu untersuchen. Wir versuchen, damit unseren Studenten bei dem besseren Kennenlernen ihrer Tätigkeitsgebiete und ihres Umfeldes, bei der Herausbildung eines Verantwortungsbewußtseins der Agrarintelligenz behilflich zu sein und ihren Integrationsprozeß zu beschleunigen.

Die Soziologiegruppe fertigte ihre erste Siedlungsstudie –von Szentbalázs– 1977 an, der im späteren noch detaillierte bzw. vollständige Untersuchungen mehrerer Kleinsiedlungen folgten. Als wir begannen, uns mit den Problemen der Dörfer zu befassen und diese genauer untersuchten, dachten wir nicht daran, daß der Systemwechsel von 1989 die Aktualität unserer Forschungen bestätigen wird und wir eine sich heute schon selten ergebende reelle gesellschaftliche Veränderung beobachten konnten. Als wir die Krisensituation der Dörfer zum Thema unserer Untersuchungen bestimmten, dachten wir nicht daran, daß sich die auch von uns untersuchte gesellschaftliche Krise zu einem gesellschaftlichen Systemwechsel ausweiten wird, daß die Probleme der Dörfer unter den an die neue Macht strebenden Kräften zu einer der am schärfsten diskutierten Fragen wird, daß das Dorf –ein bedeutendes, aber leider immer mehr eingegengtes Gebiet der ungarischen Lebensform zum Gradmesser, zum Symbol des EU– Beitritts und der ungarischen Prosperität wird.

Unsere Forschungen erhielten von der Universitätsfakultät immer moralische Unterstützung, die finanzielle hielt sich jedoch, charakteristisch für die Zeit, in engem Rahmen. Dies beeinflusste auch die Ausmaße unserer Forschungen: wir untersuchten die Kleinsiedlungen des Komitats Somogy, bereicherten die Palette durch einige Siedlungen außerhalb unseres Komitats. *Durch die Untersuchungen der kleinen Dörfer veranschaulichten wir, daß gesonderte gesellschaftliche Interessen bestehen und besondere Belange der Kleindörfer, sowie die Tatsache, daß die Agrarintelligenz eine besondere und bedeutende Rolle bei der Interessenvertretung spielt.*

Unsere Untersuchungen wurden in allen Fällen mit empirischen Methoden, mit Interviews bzw. mit Fallanalysen und – studien durchgeführt, wir haben die Vorgeschichte, die wirtschaftlichen Voraussetzungen, die statistischen und demographischen Kennziffern der Siedlungen aufgearbeitet.

Es ist allgemein bekannt, daß die in den sechziger Jahren begonnene wirtschaftliche Entwicklung und die damit verbundene Bevölkerungskonzentration in erster Linie die Einwohnerzahl der Kleindörfer verminderte. Die Auswirkungen zeigten

sich jedoch mit territoriell abweichender Intensität, auch innerhalb eines Komitats. Im allgemeinen waren die Siedlungen am meisten benachteiligt, die weit ab von Städten bzw. gut frequentierten Dienstleistungszentren lagen.

Die veränderte wirtschaftliche Lage –für den einen besser, für den anderen schlechter– teilte die Dorfgemeinschaft: die Berufsstruktur, die Altersgruppen, das Verhältnis Arbeitsplatz- Wohnort usw. der Bevölkerung wandelten sich. Deshalb sind die örtlichen kulturellen Möglichkeiten und Gewohnheiten sehr unterschiedlich. In einigen Dörfern konnten unsere Bestrebungen auf dem Gebiet der Allgemeinbildung nur dann von Erfolg getragen sein, wenn wir *die örtliche gesellschaftliche Struktur* kennen, in der wir arbeiten.

Aufgrund der aufgeführten Tatsachen sowie wegen der zukünftigen Wohnorte und Arbeitsstellen der angehenden Agrarfachleute haben wir in die Untersuchungen sowohl die nahe der Stadt Kaposvár liegenden und die von der Stadt abgeschlossenen kleinen Dörfer einbezogen. Bis jetzt wurden folgende Siedlungen untersucht: Kaposvár und Einzugsgebiet: 1. Szentbalázs (1977), Szentbalázs und Partnergemeinden, Orci, Zimány, Kaposgyarmat, Taszár, Antalmajor, 2. Nagyatád und Einzugsgebiet: Hochhäuser von Nagyatád, Simongát-Almáskert, Nagybarát- Einödgehöfte, Erzsébet- Einödgehöfte, Lászlómajor, Tarany. 3. Csurgó, 4. Somogybükkösd, 5. Vése, 6. Karád, 7. Csanádalberti, 8. Pitvaros, 9. Tiszabő, 10. Füzérkajáta.

Wie können die Ergebnisse der Untersuchungen vom Gesichtspunkt der zukünftigen Agrarintelligenz aus interpretiert werden? Worin besteht die *wirkliche Rolle der dorfsociologischen Untersuchungen*, ihr Sinn (Nutzen!) für sie?

Die Hauptbedeutung der dorfsociologischen Untersuchungen besteht darin, daß der „Untersuchende“ mit der gesellschaftlichen- wirtschaftlichen Struktur und den aktuellen Gemeinschaftsproblemen der gegebenen Siedlung bekanntgemacht wird. Es werden die landschaftsgeschichtlichen, geographischen Zusammenhänge dargelegt, die zur Herausbildung der derzeitigen Organisations- und Handlungsmechanismen führten. Damit suggeriert der die Tatsachen und Zusammenhänge beruflenerweise Erwägende und zur Deutung dieser Fähige ein verantwortungsvolles, aktives Verhaltensbild des öffentlichen Lebens. Die Studenten werden im Verlauf ihrer Tätigkeit –neben der Tatsache, daß sie im Kollegium selbst eine engere Mikrogemeinschaft bilden– zu einer Intelligenz, die fähig ist, kleinere Gemeinschaften zu leiten und dies hilft ihnen bei dem Verständnis der aktuellen politischen, wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Vorgänge und ihrer Selbstverwirklichung.

Die Studenten erhalten während der Untersuchungen ein Bild von der Vielfältigkeit und der spezifischen Charaktere *der dörflichen Lebensweise*. Sie nehmen sehr genau die Unterschiede zwischen der dörflichen und städtischen Lebensweise wahr. Das ist auch daraus ersichtlich, daß es auf dem Dorf noch sehr viele Häuser ohne Komfort gibt, daß die medizinische und Handelsversorgung, das Niveau der Dienstleistungen und der Zustand und die Qualität der Straßen und anderer kommunalen Einrichtungen nicht zufriedenstellend sind. Wir konnten feststellen, daß die traditionelle bäuerliche Lebensweise Arbeit und Familie in den Mittelpunkt ihres Wertsystems stellen. Sie selbst betonen auch, daß die Ziele der Gemeinschaft, die verschiedenen Formen der aktiven Bildung und der Erholung trotz der wirtschaftlichen Schwierigkeiten oder gerade deshalb eine größere Bedeutung erlangen müssen und somit das Bewußtsein der Zugehörigkeit zum Dorf verstärkt wird.

Von großer Bedeutung ist auch der geistige „Komfort“. Es ist wichtig, daß sich die Bildung, die Kultur der Schaffung von Traditionen, die öffentlichen Aktivitäten und die vielseitige Interessiertheit der Dorfbevölkerung verbessern.

Viele Faktoren weisen darauf hin, daß aufs Neue *jene Werte in den Vordergrund rücken, die die Lebensführung des Individuums humanisieren.*

Die Entwicklung der dörflichen Gesellschaft wurde *nach 1945* von drei historischen Ereignissen bestimmt: der Bodenreform, der sozialistischen Umgestaltung der Landwirtschaft und der Industrialisierung des Landes. Heute treffen wir erneut auf siedlungsformierende Vorgänge: *auf den gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Systemwechsel sowie auf die Abschnittsveränderungen der Urbanisation.*

Neben den oben aufgezählten Faktoren wird in entscheidendem Maße die Entwicklung der dörflichen Bildung von der Stellung der Siedlung im wirtschaftlichen-gesellschaftlichen Territorialsystem des Landes beeinflusst: *von der Größe der Siedlung, ihrer Stadtnähe und ihrer Produktionszweige.*

Die Alterszusammensetzung, die schulische und fachliche Ausbildung der Bevölkerung, die Pendler und der Anteil der schulpflichtigen Kinder umreißen die Richtung, die Art und Weise und die Methoden der Tätigkeit in den Bereichen der öffentlichen Bildung und des öffentlichen Lebens. Gleichzeitig konnten unsere Studenten auch erfahren, daß sie das kulturelle Niveau und die Denkweise der Dorfbevölkerung oft aufgrund der während eines ungezwungenen Gesprächs auf offene und gut ausgewählte gebundene Fragen gegebenen Antworten besser beurteilen können als aufgrund der amtlichen Parameter für sog. Persönliche oder gegenständliche Voraussetzungen.

Im Laufe der Jahre haben wir mit vielen Studenten gearbeitet. Wir freuen uns, daß wir gemeinsam die Probleme des Dorfes und des Agrariums, der Landwirtschaft erkennen konnten und auch die Tatsache, daß beide nicht voneinander zu trennen sind. In dieser kurzen Studie können natürlich nicht alle angefertigten Arbeiten aufgezählt oder vorgestellt werden, aber wir können sagen, daß neben vielen Diplomarbeiten die Vorträge auf Wissenschaftlichen Studentenkongressen vom Erfolg unserer Forschungen zeugen und daß wir regelmäßig auf verschiedenen Kongressen mit unseren Arbeiten vertreten sind.

Unsere Arbeit führen wir –jetzt schon seit 20 Jahren– in der Hoffnung aus, daß wir sachliche Hinweise geben konnten und können und einen wichtigen Beitrag zur Erkennung der heutigen gesellschaftlichen Vorgänge in Ungarn leisten können.

AGRÁRTÖRTÉNET

Horváth Gyula

Földreformtörvények 1919-1920 között
(részlet)

A XX század elején Magyarországon az egyik legfontosabb feladat a feudális eredetű agrárstruktúra megváltoztatása volt. Bár a nagybirtokrendszer nagymértékben kapitalizálódott, pusztá léte ugyanakkor a falu polgárosodásának akadályát jelentette. A történelmi Magyarországon 1910-ben 11 milliót tett ki a parasztság (bár a parasztság mint „osztály” már felbomlóban volt, a belső tagozódás egyre markánsabban jelent meg). A 11 millióból azonban 7 millió rendelkezett bizonyos területű földbirtokkal. 4,3 millió parasztnak nem volt egyáltalán földje.¹

A parasztság rétegződése ellenére minden rétegnek érdekében állott egy olyan földreform, amely az árutermelő gazdagparaszti átlagbirtok feletti nagybirtokokat felosztja a földet igénylők között.

A földreform sorsa ennek ellenére igen vontatottan haladt 1945-ig. Három földreform-próbálkozásra került sort 1919-ben, a polgári forradalom során, szintén 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt, 1920-ban a Horthy-rendszerben.

A polgári forradalom földreform rendelete, amely a Berinkey-kormány nevéhez fűződik, 1919 február 16-án jelent meg. A földreformmal a kormány egyfelől a további radikalizálódást kívánta megakadályozni, másfelől jogosnak ismerte el a parasztság vágyát a földre.

Az 1919. évi 18. néptörvény „A földművelő nép földhöz juttatásáról” címen jelent meg.

A törvény kimondta, hogy „a népköztársaság az ország termőföldjét ... a földművelő nép kezére akarja juttatni”. „Evégből az államnak kisajátítási joga van minden 500 holdnál nagyobb területű mezőgazdasági földbirtoknak 500 holdon felül eső részére”.²

Az új birtokhatár tehát gazdagparaszti birtokok felett húzódott volna. Ez összhangban állt a parasztság minden rétegének követelésével. A törvény előírta a kártalanítást. De ez a törvény papíron maradt. Gróf Károlyi Mihály köztársasági elnök gesztus értékű földosztása kápolnai birtokán a földreform kezdetét jelentette volna, de kormánynak már nem volt elég ereje a földreform végrehajtására.

A másik földreformtörvényt a Tanácsköztársaság adta ki. A Tanácsköztársaság vezetői számára az „agrárkérdés nem ökonomiai hanem politikai ügy volt”.³ Egyfelől meg kellett szüntetni a nagybirtokot, másfelől biztosítani kellett a parasztság szimpátiáját, de úgy, hogy a nagyüzem életképes maradjon mivel a lakosságot el kellett élelmiszerrel látni. De épp ilyen fontos volt a politikai szempont is. A kommunista és baloldali szociáldemokrata politikusok úgy vélték, hogy a köztulajdon azonnali megteremtését (azaz termelőszövetkezetek létrehozását) kell végrehajtani. Úgy vélték, hogy a nagyüzem automatikusan fölényben van a kisbirtokkal szemben. Nem vették észre, hogy a parasztok (szinte kivétel nélkül) egyéni magántulajdonába kerülő földről ábrándoztak.

A Forradalmi Kormányzótanács 38.számú rendelete „a földbirtok szocializálásáról” 1919 április 3-án jelent meg.⁴

Ez kimondja, hogy „Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat”. A földreform csak a közép és nagybirtok kisajátítását írta elő, megváltás nélkül. Ez arra utal, hogy a paraszti földtulajdont nem kívánta kisajátítani. Igen fontos a 4.§., amely szerint „a köztulajdonba átvett földbirtokok, sem azoknak felszerelése egyesek vagy csoportok között nem

oszthatók fel”. 5.§. „A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adhatnak át”.

A parasztság nem érzete magáénak a földreformot, hiszen egyénileg földet nem kapott. A csalódás igen nagy volt, hiszen egy éven (sőt két hónapon) belül két földreformot is kaptak - csak földet nem. A parasztságnak e csalódását kívánta felhasználni a Horthy rendszer az 1920-as földreform meghirdetésével. A földreform most is főleg politikai célokat szolgált, mivel inkább a parasztság jóindulatának, támogatásának megnyerését szolgálta, mint az agrárstruktúra gyökeres átalakulását. Az 1920-as 36.tc. „a földbirtokok helyes megoszlást szabályozó rendelkezésről” nevet kapta.⁵

A földreformot a földművelésügyi miniszter, az Országos Kisgazda és Földműves Párt vezetője, Nagyatádi Szabó István neve fémjelezte.

A földreform nem írt elő kötelező földosztást: „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a magyar földbirtokok megoszlását helyesebbé tegye. Evégből ez a törvény a lehetőségekhez képest előmozdítja a földszerzést főleg azok részére, akik a föld gondos és szorgalmas művelésére képesek és hajlandók is, de eddigi viszonyaik között önhibájukon kívül földhöz nem jutottak”.

A fölosztandó földalapot nem kisajátítással szerzi meg az állam, hanem „lehetőleg szabad kézből, árverésen”.

A törvény kimondta, hogy: „A földbirtok helyesebb megoszlása közérdek lévén, egyéni jogcímen senkinek sincs követelési joga arra, hogy neki földet juttassanak”.

A földtörvény következtében az ország 16,6 millió kataszteri holdat kitevő mezőgazdasági területéből összesen 948 ezret vettek igénybe. 411.000 fő jutott földhöz. Ebből 301.000 volt a szegényparaszt, aki 1-2 holdat kapott.⁶

Az 1920-as földtörvény bár hozott némi eredményt, az igazán nagy problémát a földreform ügyét nem oldotta meg, hiszen amíg 1921-ben a nagybirokok kezén a föld 53,5%-a volt, 1929-ben még mindig közel 48%.⁷

Jegyzetek

1. Balogh Sándor, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Föglein Gizella: Magyarország története. 1918-1975. Tankönyvkiadó. Budapest. 1986. 9.p.
2. Beér János, Csizmadia Andor: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből. Gondolat. 1966. 456.p.
3. Balogh Sándor, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Föglein Gizella: Magyarország története. 1918-1975. Tankönyvkiadó. Budapest. 1986. 34.p.
4. Beér János, Csizmadia Andor, Történelmünk ..., 470.p.
5. Beér János, Csizmadia Andor, Történelmünk ..., 498-502.p.
6. Földet, köztársaságot, állami iskolát. Viták a magyar parlamentben 1944-1948. Válogatta: Balogh Sándor. Gondolat. 1980. 89.p.
7. Beér János, Csizmadia Andor, Történelmünk ..., 503.p.

Gyula Horváth

Gesetze über die Bodenreform zwischen 1919 und 1920

(Auszug)

Am Anfang des 20. Jahrhunderts war es in Ungarn eine der wichtigsten Aufgaben, die Argarkstruktur feudalen Ursprungs zu verändern. Obwohl der Großgrundbesitz in zunehmendem Maße kapitalistisch wurde, war seine bloße Existenz für die bürgerliche Entwicklung der Provinz ein großes Hindernis. Im Jahre 1910 gab es im historischen Ungarn 11 Millionen Bauern (obwohl sich das Bauerntum als „Klasse“ im Auflösen befand und die innere Gliederung immer markanter wurde). Von den 11 Millionen Bauern haben 7 Millionen etwas Land gehabt, 4,3 Millionen Bauern haben jedoch überhaupt kein Land gehabt.¹

Trotz der Schichtung des Bauerntums hatten sämtliche Gesellschaftsschichten Interesse an einer Bodenreform, in deren Rahmen die Grundstücke, die größer waren als der durchschnittliche Grundbesitz des warenproduzierenden Großbauerntums, unter der landbedürftigen Bevölkerung aufgeteilt worden wäre.

Bis 1945 ging es mit der Bodenreform trotzdem nur schleppend voran. Man hat dreimal versucht, die Bodenreform durchzuführen, einmal im Jahre 1919 während der Bürgerlichen Revolution, ein weiteres Mal in 1919 während der Räterepublik und im Jahre 1920 während des Horthy-Regimes.

Die Verordnung der Berinkey-Regierung über die Bodenreform während der Bürgerlichen Revolution ist am 16. 02. 1919 verkündet worden. Mit der Bodenreform wollte die Regierung einerseits einer weiteren Radikalisierung vorgreifen, andererseits hat man dadurch auch den Wunsch des Bauerntums nach Land anerkannt.

Das Volksgesetz Nr. 18 von 1919 trug den Titel „Über die Zuweisung von Land an die bäuerliche Bevölkerung“.

Das Gesetz besagte, daß „die Volksrepublik das Ackerland des Landes... in die Hände der bäuerlichen Bevölkerung geben wollte“. „Aus diesem Grund hat der Staat das Recht sämtliche Teile der über 500 Morgen großen, landwirtschaftlich genutzten Landgüter zu enteignen, die die Grenze von 500 Morgen überschreiten.“²

Die neue Größe der Landgüter hätte also über dem Durchschnitt der großbäuerlichen Grundstücke gelegen. Das stand im Einklang mit den Forderungen sämtlicher Schichten des Bauerntums. Eine Entschädigung war gesetzlich vorgeschrieben. Dieses Gesetz hat aber nur auf dem Papier gestanden. Die von Graf Mihály Károlyi, dem Präsidenten der Republik durchgeführte Aufteilung seines eigenen Landgutes in Kápolna hätte wie eine große Geste der Auftakt zur Bodenreform werden können, aber die Regierung hatte nicht mehr die Kraft, die Bodenreform auch durchzuführen.

Das nächste Gesetz zur Bodenreform wurde von der Räterepublik herausgebracht. Für die Führung der Räterepublik war die „Agrarfrage keine wirtschaftliche, sondern eine politische Sache“.³ Man mußte einerseits den Großgrundbesitz beseitigen, andererseits die Sympathie des Bauerntums gewinnen, aber auch die Großbetriebe am Leben erhalten, denn die Bevölkerung mußte mit Nahrungsmitteln versorgt werden. Der politische Aspekt spielte eine ebenso wichtige Rolle. Die kommunistischen und linksorientierten sozialdemokratischen Politiker meinten, daß man sofort Gemeineigentum (d.h. Errichtung von Produktionsgenossenschaften) schaffen muß. Sie haben dabei nicht gemerkt, daß die Bauern fast ausnahmslos von einem Grundstück träumten, das in ihr

Privateigentum übergegangen wäre. Sie meinten, Großbetriebe wären von vornherein den kleinen Landgütern überlegen.

Die Verordnung des Revolutionären Regierenden Rates Nr. 38 über „die Sozialisierung des Grundbesitzes“ ist am 03. 04. 1919 erschienen⁴. Sie besagt, daß „das Ackerland in Ungarn der werktätigen Gesellschaft gehört. Wer nicht arbeitet, in dessen Besitz darf auch kein Land bleiben.“ Die Bodenreform hat nur die Enteignung der großen und mittelgroßen Landgüter vorgesehen und zwar ohne Entschädigung. Das deutet darauf hin, daß man das Grundeigentum der Bauern nicht enteignen wollte. Der §. 4 ist auch sehr wichtig, der besagt, daß „die in gemeinsamen Besitz genommenen Landgüter und auch die Ausrüstung davon weder unter Einzelpersonen noch unter Gruppen aufgeteilt werden dürfen“. Der § 5. besagt, daß „die genossenschaftliche Verwaltung der ins Gemeineigentum übergegangenen Landgüter jenem Landwirtschaftsproletariat übertragen wird, das das Land auch bestellt.“

Das Bauerntum hatte sich nicht zur Bodenreform bekannt, denn individuell haben sie kein Land bekommen. Die Enttäuschung war sehr groß, denn innerhalb von einem Jahr (ja zwei Monaten) haben die Bauern auch zwei Bodenreformen bekommen - nur kein Land. Diese Enttäuschung des Bauerntums wollte das Horthy-Regime nutzen, als im Jahre 1920 eine weitere Bodenreform angekündigt wurde. Die Bodenreform diente zu dieser Zeit vor allem politischen Zwecken, denn man wollte eher die Sympathie und Unterstützung des Bauerntums gewinnen, als die Agrarstruktur grundlegend verändern. Das Gesetz Nr. 36 von 1920 wurde mit „Verordnung zu einer besseren Regelung der Besitzverhältnisse am ungarischen Land“ überschrieben.⁵ Die Bodenreform verband sich mit dem Namen des Landwirtschaftsministers und Vorsitzenden der Ungarischen Kleinbauernpartei, István Szabó Nagyatádi.

Die Bodenreform hat keine verbindliche Aufteilung des Landgüter vorgeschrieben. „Das Gesetz hat den Zweck, die Besitzverhältnisse am ungarischen Grundbesitz zu verbessern“ Aus diesem Grund fördert vorstehendes Gesetz den Grunderwerb derjenigen, die fähig und bereit sind, das Land mit Fleiß und Sorgfalt zu bestellen, die aber unter den bestehenden Verhältnissen unseres Landes, ohne daß sie es selbst verschuldet hätten, kein Land besaßen“.

Die bereitgestellten Grundstücke soll der Staat nicht durch Enteignung erwerben, sondern womöglich „bei Versteigerungen, aus freier Hand“.

Das Gesetz besagt, daß „da die bessere Gestaltung der Besitzverhältnisse am Land im Interesse der Öffentlichkeit liegt, hat als Einzelperson niemand das Recht, den Erwerb von Land für sich selbst einzufordern“.

Infolge des Gesetzes über Grund und Boden hat man von den insgesamt 16,6 Millionen Morgen großen landwirtschaftlich genutzten Flächen 948.000 in Anspruch genommen. Es haben 411.000 Personen Land bekommen, davon waren 301.000 mittellose Bauern, die 1 bis 2 Morgen Land bekommen haben.⁶

Das Gesetz über Grund und Boden von 1920 hat zwar etwas gebracht, das eigentliche Problem aber, nämlich die Bodenreform wurde nicht gelöst, denn während im Jahre 1921 die Großgrundbesitzer 53,5% des Ackerlandes in ihren Händen hatten, waren es 1929 immer noch beinahe 48%.⁷

Quellenangabe

1. Sándor Balogh, Jenő Gergely, Lajos Izsák, Gizella Föglein: Magyarország története.1918-1975 Tankönyvkiadó Budapest, 1986 9. p
2. János Beér, Andor Csizmadia: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből.. Gondolat 1966. 456 p.
3. Sándor Balogh, Jenő Gergely, Lajos Izsák, Gizella Föglein: Magyarország története,.34 p.
4. János Beér, Andor Csizmadia, Történelmünk ..., 470 pp.
5. János Beér, Andor Csizmadia, Történelmünk ..., 498-502 pp.
6. Földet, köztársaságot, állami iskolát. Viták a magyar parlamentben. 1944-1948. Válogatta: Sándor Balogh. Gondolat. 1980 89 p.
7. János Beér, Andor Csizmadia, Történelmünk ..., 503 p.

Pareja Henry Walter

Az 1952-es forradalom és a földreform Bolíviában (részlet)

Az 1953-as földreformrendelet

A hatalomra került politikai elitnek is érdeke volt egy belső piacot növelő, a feudális kötöttségeket megszüntető földreform.

A földreformrendelet 1953. augusztus 2-án jelent meg.¹

A földreformnak az volt a célja, hogy egy Európában porosz utas fejlődésnek ismert kapitalizálási folyamat induljon meg Bolíviában.

A földreformrendelet előírta, hogy földhöz kell juttatni azokat a családokat, akiknek nem volt földje, vagy olyan kis földdel rendelkeztek, amely nem volt képes kielégíteni a család szükségletét.

A földreform éle a latifundiumok ellen irányult. Az ország három fő mezőgazdaságilag hasznosítható területén a föld minőségének, az éghajlatnak megfelelően kisajátítási felső határokat határoztak meg. Pl. a Yungas területen a 400 hektárnál nagyobb birtokok kerültek kisajátításra, az Altiplanóban több helyen csak a 2000 hektár feletti birtokok.

A kisajátított birtoktesteket az állam vásárolta fel 25 évi részletfizetéssel. Ez idő alatt a paraszt kifizethette az államnak ezt a pénzt. Az állam ugyanis csak kölcsönözte ezt a pénzt a parasztnak.

A földbirtoktörvény egyik fő célkitűzése az volt, hogy a kisbirtok legyen az uralkodó a mezőgazdaságban. Kisbirtok alatt azt a földdarabot értették, amely egy családot képes eltartani.²

A kisbirtok területét is az adott vidék gazdasági hasznosíthatósága szabta meg. Pl. az öntözött termékeny területen 4-6 hektár, a Titicaca tó körül 10 hektár, a Yungasban szintén 10 hektár, Santa Cruz környékén 50 hektár, a Gran Chaco környékén 80 hektár.³

A földreformtörvény meghatározta a középbirtokkategóriát is. Ez a megművelhető régi viszonyoktól függően 50-500 hektárnyi terület.

A megváltásért kapott pénzből a volt latifundisták modernizálhatták megmaradt birtokaikat. Mégis az 1953. 08. 2-án kiadott földreformtörvény a latifundisták ellen irányult.

A reform által 1963-ig érintett latifundiumok száma:

La Paz	264
Cochabamba	335
Potosí	102
Chunguisaca	100
Tarija	65
Oruro	38
Santa Cruz	37
Beni	5
Pando	2

1953-1960-ig összesen 1.305.737 hektár területet érintett a földreform.

A földreform zsákutcaja

A politikai elit célja a latifundiumok uralmának megtörése volt. Ezt felülről irányított adminisztratív kézbentartott apparátussal kívánta elérni. Ezért a földreform igen lassan, vontatottan haladt. Maga a nemzeti Agrárreform Bizottságnak (Servicio Nacional de Reforma Agraria) az elnöke szerint is még ha évente 10000 kérvényt is intéztek volna ezzel a módszerrel 80 évre lett volna szükség csak a jogi formák elintézésére!

A földreform menetének elhúzódsát a táblázat szemlélteti.⁴

A bolíviai földreform menetének elhúzódsása

	Kiadott új birtoklevelek száma	Kisajátított, (rész- ben vagy teljesen) birt. száma	Földet kapott családok száma	Kapott föld ha-ban
	1	2	3	4
1954	193	-	-	-
1955	3400	32	2809	51811
1956	4463	75	3863	47184
1957	11400	281	8028	276369
1958	9193	216	5709	201998
1959	18380	313	12410	320502
1960	38897	904	22410	852771
1961	45511	1186	26210	1188821
1962	50229	1880	28843	1280742
1963	47461	1185	40641	1363591

Ezt az elhúzódo, taktikázásra, visszalépésre alkalmas folyamatát a mexikói példa analógiája alapján nevezi a szakirodalom a bolíviai agrárreform „mexikanizálásának”⁵ Ugyanezt a fogalmat fedi a szakirodalom másik gyakran használt kifejezése „a földreformot intézményi keretek közé szorították.”

1961-től meggyorsult a folyamat - legalábbis ami a kiosztott földek területi növekedését illeti. 1961-1964 között 4.300.362 hektáros földet érintett a földreform.

A latifundisták politikai hatalmának megtörése után a földreformot lényegében befejezettnek tekintették. A tovább folytatódó jogi ügyletek azonban szükségesek voltak, hogy az illúziót továbbra is fenntartsák.

Az illúzió fenntartására ugyanis szükség volt. Az új földhözjutottak igen kevés hitelhez jutottak (vagy egyáltalán nem jutottak hitelhez). A hitelszolgálat nem volt megszervezve. Állami segítséget a gazdálkodás megindítására alig kaptak. Igavonó állatok, több helyen öntözőberendezéseknek híjával voltak.

Azokban az esetekben, amikor az állami segítség pl: traktorok részletre eladásában nyilvánult meg, nem tudtak élni a paraszttal. A régi primitív eszközökhöz szokott (jórészt analfabéta 1960-ban 85%) parasztlakosság óriási teherként hordozta a múlt örökségét. És ennek az örökségnek a felszámolásáért vajmi kevés történt.

Ilyen feltételek mellett a földhözjutottak egy része egyszerűen nem tudott mit kezdeni a földjével. Képtelen volt megművelni az egész földet - ami a mezőgazdasági produktumok volumenjének stagnálásában vagy az eleinte túl lassú növekedésben is lemérhető. A Plan Nacional de Desarrollo Rural szerint pl. 1963-ban 20.000 paraszt távozott külföldre, mint vendégmunkás és csak 14.000 tért vissza!

Általános jelenséggé vált az elszegényedés az újonnan földhözjutottak között. Ismét visszatér –új néven– a mezőgazdasági bérmunka, amikor a paraszt szerződés (contrato) alapján termékért, pénzért kénytelen másnál dolgozni (az ő földje jobbra paragon

marad), hogy „jobb esetben” a földje megmunkálásának, az eszközkötésnek összegét ki tudja fizetni.

Amellett, hogy társadalmi szempontból pozitívan kell értékelnünk, hogy latin-amerikai viszonylatban Mexiko mellett az egyik legmélyebb, a legtöbb embert földhözjuttató földreform volt a bolíviai, azt kell mondanunk, hogy a földreform befejezetlenül maradt és zsákutcában torkollott.

Jegyzetek

1. Roberto Pérez Patón: La reforma agraria en Bolivia. Los Resultados. La Paz. 1961.
2. Patón, 42.p.
3. Patón, 43.p.
4. Szelszkije trudjascieszja Latinszkaj-Ameriki. Moszkva. 1972. 350.p.
5. Wittman Tibor: Latin-Amerika története. Gondolat. 1971. 430.p., Horváth Gyula: A földreform sorsa Mexikóban a a forradalom és a konszolidáció éveiben. (1910-1930). Agrártörténeti Szemle. 1984/1-2. sz.

Walter Henry Pareja

La revolución de 1952 y la reforma agraria en Bolivia

(Fragmentos)

La promulgación de la reforma agraria de 1953

Como ya me he referido, la reforma agraria, fomentando el crecimiento del mercado interno y derogando el atamiento feudal, estaba en intereses de la élite política llegada al poder.

La promulgación de la reforma agraria tuvo lugar el 2 de agosto de 1953¹

La finalidad de la reforma agraria era la de que empezara un proceso de capitalización en Bolivia, conocido como desarrollo de tipo prusiano en Europa.

El decreto de la Reforma Agraria prescribía que la tierra tenía que ser otorgada a las familias, las cuales no poseían tierra, o a aquellas que disponían de pocas, con las cuales serían capaces de satisfacer las necesidades familiares.

El filo de la reforma agraria iba dirigido contra los latifundios. Se determinaron los límites máximos de expropiación en las tres regiones del país más aprovechables desde el punto de vista agrícola dependiendo de la calidad de la tierra y del clima. Por ejemplo, en la región de Yungas fueron expropiadas las haciendas mayores de 400 hectáreas, mientras que en muchas zonas del Altiplano sólo aquellas que superaban las 2.000 hectáreas.

El Estado adquirió las posesiones expropiadas con condiciones de pago a un plazo de 25 años. Durante este tiempo el campesino podía pagar al Estado la suma acordada. Es decir, el Estado sólo concedía este dinero al campesino en forma de préstamo.

Una de las principales finalidades de la Ley de la Reforma Agraria era la de establecer a la pequeña hacienda como la dominante en el sector agrícola. Por pequeña hacienda entendían aquella porción de tierra, con la cual se era capaz de sostener a una familia.²

También el tamaño de la pequeña hacienda fue fijada dependiendo de la utilidad de la dada región económica. Por ejemplo, en las fértiles áreas regables de 4 a 6 hectáreas; cerca del lago Titicaca, 10 hectáreas; en Yungas, igualmente 10 hectáreas; en la región de Santa Cruz 50 hectáreas, en la región del Gran Chaco, 80 hectáreas³

La Ley de la Reforma Agraria determinó también la categoría de la mediana hacienda. Estas áreas eran de entre 50-500 hectáreas, dependiendo de las condiciones de cultivo.

Con el dinero recibido por la adquisición el hasta entonces latifundista podía modernizar su propiedad (hacienda) restante.

Así pues, la Ley de la Reforma Agraria del 2 de agosto de 1953 estaba dirigida contra los latifundios.

Número de latifundios afectados por la reforma hasta 1963:

La Paz	264
Cochabamba	335
Potosí	102
Chuguisaca	100
Tarija	65
Oruro	38
Santa Cruz	37
Beni	5
Pando	2

Desde 1953 hasta 1960 la reforma agraria afectó a un área total de 1.305.737 hectáreas.

El atolladero de la reforma agraria

La finalidad de la élite política era el quebrantamiento del dominio de los latifundios. Esto querían lograrlo a través del aparato administrativo dirigido desde arriba y mantenido entre sus manos. Por ésto, la reforma agraria se desarrolló lenta y desanimadamente. Según el mismo presidente del Servicio Nacional de Reforma Agraria, si fueran anualmente tramitadas 10.000 peticiones con este método, se necesitarían 80 años sólo para cursar las formas jurídicas.

El cuadro examina el curso de la prolongación de la reforma agraria.⁴ Este prolongado curso de tácticas y retrocesos se denomina en la literatura referente al tema, y en base al ejemplo análogo mexicano, como la „mexicanización” de la reforma agraria boliviana.⁵ Este mismo concepto cubre el otro término usado a menudo por la literatura especializada, según el cual „la reforma agraria fue confinada a círculos institucionales”.

La prolongación del curso de la reforma agraria boliviana

	Nº de nuevos títulos entregados	Nº de haciendas expropiadas (totalmente o en parte)	Nº de familias que recibieron tierras	Tierras recibidas en hectáreas
	1.	2.	3.	4.
1954	193	-	-	-
1955	3.400	32	2.809	51.811
1956	4.463	75	3.863	47.184
1957	11.400	281	8.028	276.369
1958	9.193	216	5.709	201.998
1959	18.380	313	12.410	320.502
1960	38.897	904	22.410	852.771
1961	45.511	1.186	26.210	1.188.821
1962	50.229	1.880	28.843	1.280.742
1963	47.461	1.185	40.641	1.363.591

A partir de 1961 se agilizó el proceso -al menos en lo referente al aumento de las áreas de las tierras repartidas. Entre 1961 y 1964 la reforma agraria afectó a 4.300.362 hectáreas.

Después del quebrantamiento del poder político de los latifundistas consideraron por terminada, en lo principal, la reforma agraria. Sin embargo, la continuación de los asuntos jurídicos era necesaria para seguir manteniendo la ilusión.

El mantenimiento de la ilusión era necesario. A los que otorgaron las tierras recibían pocos préstamos (o en general carecían de ello). El servicio de financiamiento no fue organizado. Apenas recibían ayuda estatal para iniciar la explotación agrícola. En muchos lugares habían pocos animales de carga y obras de irrigación.

En los casos en que se realizaban la ayuda estatal, por ejemplo, en la venta a plazos de tractores, de ellos los campesinos no podían aprovecharse. La población campesina, acostumbrada a los viejos y primitivos medios (buena parte de ellos analfabeta, el 85% en 1960), cargaban como una enorme carga su herencia pasada. Y para la abolición de esta herencia se hizo poco.

En estas condiciones, una parte de los beneficiados de la tierra sencillamente no sabía qué hacer con ella. Eran incapaces de cultivar toda la tierra -lo que se manifestaba en el estancamiento del volumen de los productos agrícolas o en el desarrollo demasiado lento al principio. Por ejemplo, según el Plan Nacional de Desarrollo Rural, en 1963 20.000 campesinos se desplazaron al exterior como jornaleros regresando de ellos sólo 14.000.

El empobrecimiento se convirtió en habitual entre los nuevos beneficiados de la tierra. De nuevo regresó –bajo otra denominación– el jornalero agrícola, cuando bajo contrato el campesino se veía obligado a trabajar para otro por productos, por dinero, mientras que su tierra se quedaba sin cultivar o, „en el mejor de los casos” podía pagar el total del labrado, de los instrumentos, de su tierra.

Además de tener que valorar positivamente, desde el punto de vista social, que en las relaciones latinoamericanas, junto a México, la reforma agraria boliviana fue una de las más profundas, en la que más personas tuvieron acceso a la tierra, tenemos que decir que la reforma agraria quedó incompleta quedando en un callejón sin salida.

Notas

1. Roberto Pérez Patón. *La reforma agraria en Bolivia. Los resultados*. La Paz, 1961.
2. *Ibidem.*, p.42.
3. *Ibidem.*, p.43.
4. *Obreros agrícolas de América Latina* (en ruso). Moscú, 1972, p.350.
5. Tibor Wittman. *Historia de América Latina* (en húngaro). Budapest. Gondolat. 1971, p.430., Gyula Horváth. *El destino de la reforma agraria en México durante los años de la revolución y la consolidación.(1910-1930).(en húngaro)*. Agrártörténeti Szemle. 1984, No.1-2.

Ramírez Raúl Victor

Az 1968-as fordulat Peruban különös tekintettel az agrárreformra (részlet)

A forradalmi kormány földreform törvénye 1969. június 24-én az un. indián napján jelent meg. Delgado Olivera a következő módon veri vissza azok támadását, akik szerint (a latifundisták) a földreform igazságtalan, mert elveszi a tulajdonostól a földet: Természetes, hogy a földreformtörvény nem pártatlan és nem igazságos, ha a gamonal (=földbirtokos, falusi konzervatív politikus, előljáró) szemszögéből tekintjük. A földreformtörvény azoknak a föld nélküli parasztoknak az érdekében készült, akiket mindig kizsákmányoltak. Ezért ezt a törvényt nem lehet a kizsákmányolók érdekeinek megfelelően értelmezni, hanem csak a parasztok érdekeinek megfelelően ... Ma a törvény értelmezésénél a jelenlegi forradalmi folyamat irányát tartjuk szem előtt. Ennek így kell lennie. Nem cselekedhetünk a múlt aránytalanságainak és jogtalanságainak fennmaradása érdekében...¹

A földreformtörvény célja a latifundium-rendszer megszüntetése volt. A földbirtokosok kárpótlást kaptak. De a kisajátított értéknek csupán 26 %-át kapták pénzben, a többi 25 év alatt kifizetendő bónokban. Abban az esetben, ha iparba kívánták tőkésüket átmenteni, akkor a bónokat azonnal beválthatták.

A törvény szerint a parasztok egyéni tulajdonba kaphatták a földet, de ott, ahol a gazdálkodás megkívánta, hogy ne osszák fel a földet (cukornád, gyapotültetvény esetében), termelőszövetkezeteket alakítottak.

A törvény² meghatározta, hogy mekkora területet birtokolhat egy tulajdonos. (Területenként eltérő nagyságú föld birtoklása volt indokolt, mivel az egyes régiók mezőgazdasági szempontból más-más értékűek.) A maximális földterület

1. a partvidéken: 200 hektár lehet, ha öntözhető vagy megfelelő csapadékot kap.
2. a partvidéken: 1500 hektár, ha természetes legelő
3. Az Andok területein: 15-55 hektár - területenként meghatározandó mértékben.

Az eddigi paraszti bérlők tulajdonba kapták az addig bérelt és megművelt földet.

A földreformot a katonaság segítette végrehajtani. Spanyol és kecsua nyelvű tolmácsok, röplapok, propagandaanyagok segítették a földreform gyors lebonyolítását.

1975 márciusáig a földjuttatásban részesült 219.288 család (5.251.000 ha került kiosztásra).³

Az agrárstruktúra 1976-ban a földreform befejezésével így alakult:⁴

	Családok száma	Családok %-ban
Újonnan földhöz jutottak	340000	28,33
Családi birtok	170000	14,16
Bérmunkások a családi birtokon	200000	16,66
Minifundiumok	240000	20,00
Földnélküliek	250000	20,83
Összesen	1200000	100,00

A földreformtörvény végrehajtása hozzájárult a parasztság gazdasági felemelkedéséhez, a nagybirtokosok hatalmainak lényeges csökkentéséhez, a belső piac növeléséhez, az indián-probléma megoldásához.

Ennek ellenére nem csak pozitívumokról lehet beszámolni. Így is –a statisztikából is kitűnik– sokan még mindig nem jutottak földhöz. A termelőszövetkezetek felszerelése szegényes, a piacra jutó élelmiszer –mivel a paraszt fogyasztása nőtt– kevesebb. A mező-gazdaság évi növekedése 2,3-2,4%-os a tervezett 3,9-5%-os növekedés helyett. De egy ilyen nagyméretű, gyors átszervezési időszakban ez a 2,3%-os növekedés is viszonylag jelentős eredménynek számít.

Az agrárreform társadalmi eredményeként megszűnt a falusi arisztokrácia, a gamonális földbirtokosok eltűntek. Egy részük az iparba és kereskedelembé menekítette tőkéjét (amit a kormány is ösztönzött)⁵.

Jegyzetek

1. Carlos Delgado Olivera: A perui forradalom. Eszmeáramlatok Latin-Amerikában. Gondolat Kiadó. 1981. 183.o. (A dolgozatba helyszűke miatt nem került elemzésre a Horváth Gyula által javasolt mexikói összehasonlító elemzés)
2. Ley de Reforma Agraria. Közli: Mario Razzeto: Peru. La Habana. 1969. 101-103.p.
3. Anderle Ádám: Az 1968. évi perui forradalom fejlődésének tapasztalatai. A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv. 1978. 86.o.
4. Anderle, 94.o.
5. Arturo Valdes Palacio: La estructura de la clase en el agro peruano. In: America Latina. Proletariado y sus aliados. Praga. 1981. 182.o.

Victor Raúl Ramírez

El cambio de 1968 en Perú con especial atención a la reforma agraria (Fragmentos)

La Ley de la Reforma Agraria del Gobierno revolucionario del 24 de junio de 1969 fue publicada en el llamado Día del Indio. El ya citado Delgado Olivera contraataca de la siguiente manera aquellos ataques de quienes (los latifundistas) según, la reforma agraria era injusta porque arrebató la tierra a los propietarios: Es natural que la Ley de la Reforma Agraria no sea apartidista y justa si la consideramos desde el punto de vista de los gamos (los terratenientes, políticos conservadores rurales, alcaldes). La Ley de la Reforma Agraria se elaboró en el interés de los campesinos sin tierras, los cuales siempre han sido explotados. Por ésto, la ley no puede ser interpretada en concordancia con los intereses de los explotadores, sino de acuerdo a los intereses de los campesinos... Hoy, al interpretar la ley mantenemos en vista la dirección del proceso revolucionario presente. Eso así tiene que ser. No podemos actuar en interés de mantener las anteriores desigualdades e injusticias¹

La finalidad de la Ley de la Reforma Agraria era la abolición del sistema de latifundios. Los terratenientes recibirían indemnizaciones. Pero solamente recibirían en metálico el 26% de los valores expropiados, el resto, en bonos a pagar durante 25 años. En caso de éstos querer traspasar sus capitales a la industria, entonces podían cobrar los bonos inmediatamente.

Según la ley, los campesinos podían recibir la tierra en forma de propiedad particular, pero donde el cultivo requería que no se repartieran las tierras (cultivos de caña de azúcar, de algodón), se crearían asociaciones de productores.

La ley determinaba² la cantidad del área a poseer un propietario. (En cada área se justificaba el diferente tamaño de la tierra, por cuanto en algunas regiones, desde el punto de vista agrícola, diferían sus valores.) Las máximas áreas eran:

1. En las costas: podían ser de hasta 200 hectáreas si eran regables o recibían las precipitaciones necesarias.
2. En las costas: 1.500 hectáreas si eran pastos naturales.
3. En las áreas andinas: 15-55 hectáreas (tamaños dependientes de áreas).

Los hasta entonces campesinos arrendadores recibieron en propiedad las tierras hasta entonces arrendadas y cultivadas.

Los militares ayudaron a la ejecución de la reforma agraria. A través de traductores de español y quechua, volantes, materiales propagandísticos, ayudaron al rápido desarrollo de la reforma agraria.

Hasta marzo de 1975 219.288 familias (5.251.000 hectáreas) se beneficiaron de los repartimientos de tierras³

La composición de la estructura agraria en 1976 al final de la reforma agraria⁴

	Número de familias	Familias en %
Nuevos propietarios que recibieron tierra	340.000	28.33
Propiedades familiares	170.000	14.16
Asalariados en haciendas familiares	200.000	16.66
Minifundios	240.000	20.00
Sin tierras	250.000	20.83
Total:	1.200.000	100.00

La ejecución de la Ley de la Reforma Agraria contribuyó a la elevación de la economía campesina, a una importante disminución del poder de los terratenientes, al aumento del mercado interno, a la solución del problema del indio.

Sin embargo, no sólo sobre los aspectos positivos podemos referirnos. Así –como se manifiesta de la estadística– muchos no lograron acceder a la tierra. El equipamiento de las cooperativas de productores era muy pobre, los productos agrícolas llegados al mercado –por cuanto el consumo campesino había crecido– era mucho menor. El crecimiento anual del sector agrario era del 2.3-2.4% en lugar del planeado 3.9-5%. Pero tal crecimiento de 2.3%, en un período transitorio rápido y enorme, puede considerarse un significativo resultado.

Como resultado social de la reforma agraria se puede mencionar la eliminación de la aristocracia campesina, la desaparición de los gamonales terratenientes. Una parte de ellos traspasaron su capital a la industria, al comercio (lo que fue estimulado por el gobierno también).⁵

Notas

1. Carlos Delgado Olivera. La Revolución peruana. (en húngaro). *Corrientes ideológicas en América Latina*. Gondolat Kiadó, 1981, p183 (por falta de lugar en el estudio no se incluyó el análisis comparativo mexicano-peruano-húngaro recomendado por Gyula Horváth)
2. Ley de Reforma Agraria. In: Mario Razzeto. *Perú* La Habana, 1981, p.183.
3. Ádám Anderle. „La experiencia del desarrollo de la revolución peruana. (en húngaro) In: Historia del movimiento obrero internacional. Anuario. 1978. p.86.
4. Ibidem., p.94.
5. Arturo Valdés Palacio. „La estructura de la clase en el agro peruano”. In: *América Latina. El proletariado y sus aliados*. Praga, 1981, p.182.

Kovács Péter

A földreform Mexikóban (1910-1940) (részlet)

A forradalom fő erőinek agrártörvényei

Carranza agrártörvénye

A konvent elhúzódo vitáit használta ki Carranza, gyorsan kiadva saját törvényét¹, 1915. január 6-án. Így megelőzve a Konventet híveket akart toborozni Obregon seregébe, támogatva ezzel politikai és katonai stratégiáját.

A törvény semmisnek mondja ki az 1856 óta lezajlott erőszakos földfoglalásokat, és előírja, hogy vissza kell juttatni jogos tulajdonosaiknak. A birtokosoktól az állam veszi el a földet, annyit, amennyire a földközösségek előzetesen igényt tartanak. Földhöz kétféle módon lehet jutni:

1. restitúcióval (visszaállítás); ha a volt tulajdonos okmánnyal tudta igazolni tulajdonjogát
2. dotációval (ajándékozás); ha a jogot igazolni nem tudják, az állam az haciendából elvett földet ejidó, azaz közösségi művelés alatt álló, de állami tulajdonban maradó föld formájában átadja egy faluközösségnek.

A törvény részletekre (pl. ejidó kérhető terjedelme, stb.) nem tér ki. A cél nem egy azonnal elkezdendő földreform részletes alapokmányának kidolgozása volt, hanem a politikai pozíciók erősítése. Ezt jelzi a 8. pont is, mely az egyes államok vezetői által nyújtott dotációkat csak ideiglenesnek tekinti, melyet később szentesítenek legfelsőbb szinten.

Villa agrártörvénye

Az 1915. május 24-én kiadott törvény² csak szűk területre (Chihuahua állam) korlátozódott, melyet a villista seregek ellenőriztek.

Zapata irányzatával egyetértésben a latifundiumok felszámolását sürgette, de az ezt követő felosztásról heves viták bontakoztak ki. A villisták az egyéni kisbirtokokban látták a fejlődést. A sereget ugyanis peónok, részesbérlők, agrárproletárok, stb. alkották; sokaknak sosem volt saját földje. Számukra a cél az egyéni birtoklás volt. Többségükben spanyol, olasz bevándorlók leszármazottai, akik az európai magántulajdon-ideál megvalósítását remélték, várták a forradalomtól.

A törvény előírja a latifundiumok kártalanítással történő kisajátítását. A kártalanítás a tagállamok kormányait terheli. A szétosztás egyéni gazdák között történik, egy családfő 25 ha birtokot kaphat. Így kívánták létrehozni a rancherók osztályát.

A törvényt a későbbi vereségek miatt végül nem valósították meg.

Zapata földreformja³

A zapatisták ellenőrzése alatt álló viszonylag kis területen (Morelos állam, Puebla és Mexikó államok egy része) már 1912-ben megkezdték a földosztást az Ayalai Tervezetnek megfelelően. Az itt élő indián őslakosság földközösséghez szokott évszázadok óta, így ezeken a területeken az ejidók visszaállítása volt a forradalom elsődleges célja.

Az 1915. október 28-án megjelent agrártörvény az Ayalai Tervezet⁴ végrehajtására törekszik. Visszaszolgáltatja az 1856 óta elvett ejidókat (1. pont), a 3. pontban az állam garantálja a visszaadott ejidók védelmét. A 4-5 pont kimondja, hogy a latifundiumok

helyébe a kisbirtokoknak kell lépnie. Felső birtokhatárt állapít meg, a többi földet az állam elkobozza. A megtartható terület nagysága függ az éghajlati viszonyoktól és a föld minőségétől. (Pl. forró égövi 1.o. öntözhető földeken 100 ha, míg a mérsékeltövi 2.o. nem öntözhető területen 200 ha.) Az elkobzott földért kártalanítást kap az a birtokos, aki nem szegül ellen a hadseregnek, törvénynek. A kártalanítást az állam fizeti az állami tulajdonba vett, de ki nem osztott földek jövedelméből. A törvény támogatja a mezőgazdasági szövetkezetek megalakítását. Mivel földosztások már 1912-től folytak, a törvény csupán a folyamat jogilag rendezett mederbe terelését szolgálta.

Zapata törvényével egy napon nem jelent meg „A forradalom politikai-szociális reformprogramja”. A programot az „agrárkérdés” c. fejezet vezeti be. Kimondja, hogy a latifundiumot fel kell számolni, kisbirtokokat kell létrehozni, akkora területet adva a peonnak, hogy azon családját el tudja tartani. Szükségesnek tartja az ejidók visszaadását, megkülönböztetve a visszaállítást és a dotációt (a Carranza-törvényhez hasonlóan).

A programban szó van még az agrároktatásról, állami feladatokról, pénzügyi segítségről is.

Jegyzetek

1. Ley de 6 de Enero de 1915. In: Muñoz, Antonio Villareal: Restitución y Dotación de Ejidos. México. 1971. A történelmi eseményekről ír: Horváth Gyula: Tanulmányok a mexikói forradalomról. JATE Szeged. 1995.
2. Ley Agraria (Francisco Villa). In: Antología. México en el siglo XX. 1913-1920. Textos documentos. Tomo. 2. 105-110.pp. México. UNAM. 1976.
3. Ley Agraria (Emiliano Zapata) In: Antología, 74-80.pp.
4. Plan de Ayala. In: Arnaldo Córdova: La ideología de la Revolución Mexicana. La Formación del Nuevo Regimen. México. UNAM. 1979. 435-439.pp.

Péter Kovács

La reforma agraria en México (1910-1940)

(Fragmentos)

Las leyes agrarias de las principales fuerzas de la revolución

La Ley Agraria de Carranza

Carranza se aprovechó de las prolongadas discusiones de la Convención promulgando rápido su propia ley¹ el 6 de enero de 1915. De esta forma, anticipándose a la Convención, quería reclutar partidarios al ejército de Obregón fomentando con ello su estrategia política y militar.

La ley establecía la anulación de las ocupaciones de tierras realizadas violentamente desde 1856 y dictaba que había que devolverlas de nuevo a los propietarios por derecho. Sería el Estado el que se apropiaría de las tierras de los propietarios, tantas cuantas las comunidades rurales pretendieran previamente. Había dos formas de adquisición de tierras:

1. Por restitución, en caso de que el anterior propietario demostrara su derecho de propiedad a través del título de tierra.
2. Por dotación (entrega), en caso de no poder demostrar su derecho, el Estado entregaba a la comunidad campesina la tierra apropiada de la hacienda en forma de ejido, es decir en cultivo común, pero manteniéndola en propiedad estatal.

La ley no se extendía a los detalles (por ejemplo, el volumen que podía pedir el ejido, etc.). La finalidad no era la elaboración de una detallada carta fundamental de una reforma agraria a iniciar inmediatamente, sino el reforzamiento de posiciones políticas. Ésto lo señala el punto 8 también, que consideraba solamente como temporarias las dotaciones dadas por dirigentes de algunos Estados, las cuales más tarde serían consagradas al más alto nivel.

La Ley Agraria de Villa

La promulgada ley del 24 de mayo de 1915² se limitaba solamente a una estrecha área (el Estado de Chihuahua), la cual estaba controlada por el ejército de Villa.

De acuerdo con la tendencia de Zapata se urgía la abolición de los latifundios, desprendiéndose apasionadas discusiones de su ulterior repartición. Los villistas veían el desarrollo en la pequeña propiedad particular. El ejército lo constituían peones, arrendatarios, obreros agrícolas, etc.; muchos de ellos nunca habían poseído tierra. Para ellos la finalidad era la posesión personal. La mayoría eran emigrantes españoles, italianos, quienes esperaban de la revolución la realización del ideal europeo de propiedad privada.

La ley prescribía la indemnización por la expropiación de los latifundios. La indemnización pesaba sobre los gobiernos de los Estados miembros. La repartición tendría lugar entre propietarios particulares, un cabeza de familia podría recibir 25 hectáreas como propiedad. Con ello se pretendía crear la clase de los rancheros.

En definitiva, debido a derrotas posteriores, la ley no pudo ser realizada.

La reforma agraria de Zapata³

Ya en 1912, de acuerdo con el Plan de Ayala, empezó la repartición de tierras en el relativamente pequeño territorio bajo el control de los zapatistas (el Estado de Morelos, parte de los Estados de México y Puebla). Los indios aborígenes habitantes allí desde siglos se habían acostumbrado a la comunidad rural, así que en estos territorios la restauración de los ejidos era la finalidad primaria de la revolución.

La ley agraria del 28 de octubre de 1915 aspiraba a la ejecución del Plan de Ayala.⁴ Restituía a los ejidos perdidos desde 1856 (punto 1), en el punto 3, el Estado garantizaba la defensa de los restituidos ejidos. Los puntos 4 y 5 formulaban que el lugar de los latifundios había que sustituirlo por las pequeñas propiedades. Determinaba los límites superiores de la propiedad, las demás tierras serían confiscadas por el Estado. El tamaño del área posible a mantener dependía de las condiciones climáticas y de la calidad de la tierra. (Por ejemplo, en tierras con regadío de 1-a clase de zonas tórridas - 100 hectáreas, en tierras de 2-da clase de clima templado sin regadío - 200 hectáreas).

Por la tierra confiscada el propietario recibía una indemnización, pero sólo aquel que no dirigiese sus armas contra el ejército, contra las leyes. El Estado pagaba las indemnizaciones de los ingresos de tierras tomadas en propiedad estatal, pero no repartidas. La ley apoyaba la creación de cooperativas agrarias. Por cuanto la repartición de tierras ya tenía lugar desde 1912, la ley servía únicamente a la continua normalización jurídica.

El mismo día de la aparición de la ley de Zapata fue publicado „El programa de reforma política y social de la revolución”. El programa es introducido por el capítulo titulado „La cuestión agraria”. En ello se enunciaba la necesidad de la abolición de los latifundios y la creación de las pequeñas propiedades, dando tanto territorio a los peones con el cual podían mantener a sus familias. Consideraba necesaria la restitución de los ejidos, diferenciando la restitución y la dotación (parecido a la Ley de Carranza).

El programa se refería también a la educación agraria, a las tareas estatales, así como a la ayuda financiera.

Notas

1. Ley del 6 de enero de 1915. In: Muñoz, Antonio Villareal. *Restitución y Dotación de Ejidos*. México. Sobre los acontecimientos históricos, Gyula Horváth. *Estudios sobre la revolución mexicana. (en húngaro)*. Szeged Hispania Kiadó. 1995.
2. Ley agraria (Francisco Villa). In: *Antología. México en el siglo XX. 1913-1920. Textos y Documentos. Tomo:II*, pp. 105-110. México. UNAM.1976.
3. Ley agraria (Emiliano Zapata). In: *Antología*, pp. 74-80.
4. Plan de Ayala. In: Arnaldo Córdova. *La ideología de la Revolución Mexicana. La Formación del Nuevo Régimen*. México UNAM, 1979, pp. 435-439.

Frank Dóra

A mexikói forradalom és a földreform
(részlet)

A földreform ügye a forradalom után a cárdenasi periódusig, 1918-1940

Ebben a részben szeretném vázlatosan összefoglalni a földreform sorsát a forradalom után. Bár ez nem tartozik a cím által megszabott feladat közé, mégis –úgy véljük– szükséges rövid áttekintést adni a forradalom utáni eseményekről, a földreform folyamatáról.

Az 1917-es Alkotmány jogi alapot biztosított a földreformra, azaz a latifundiumok megszüntetésére és kiosztására.

Kettős tendencia húzódik végig azon a 20 éves perióduson (1920-1940), amelyben a földreform a gyakorlatban is kibontakozik. A kisparaszti tulajdon és az ejidó képviselőinek a harca nyomja rá bélyegét a földreformra. Az egyik tendencia képviselői szerint a kisparaszti parcellák –a maguk termelékenységével– a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének járható útja Mexikóban. A másik tendencia az ejidóban látja a sűrűn lakott körzetekben a parasztság gazdasági és társadalmi felemelkedésének biztosítását.

Obregón elnök (1920-1924) alatt jelenik meg a Nemzeti Agrárbizottság 1922/51. körlevele, amelyben az ejidók szerepének (gazdasági és szociális tekintetben egyaránt) fontosságát hangsúlyozzák.¹ Ez nem jelenti azt, hogy obregón maga nem a kisparaszti gazdaság híve lett volna. Azonban egy egyensúlyra törekedett a forradalom utáni erőviszonyokban. Az ejidók szerepének hangsúlyozásával elérte, hogy a zapatisták letették a fegyvert (Zapata halála után ugyanis, tovább harcoltak Morelosban, mindaddig, míg Obregón lépéseket nem tett az ejidók ügyében).

Calles elnök alatt (1924-1928) a hangsúly a kisbirtokra esett.² Calles még az ejidók felparcellázását is szorgalmazta. Az egyházi körök kezdeményezésére (akik elégedetlenek voltak az 1910-es Alkotmány miatt, mert a gazdasági érdekeiket sértette) kirobbant „vallásháború” az un. cristero felkelés miatt a kormánynak a reguláris hadseregen kívül támaszkodnia kellett a földet kapott –tehát a földreform juttatásaiban részesülő– parasztság támogatására. Ezért szükséges volt növelni a földosztást mértékét. Így az ejidók ismét szerephez jutottak. A cristerók leverése után (1929) ismét Calles volt az, aki a háttérből irányította a politikai életet. (Ez volt a maximato periódus, 1928-1934, amikor az egymást váltó elnökök –Portes Gil - 1929, Ortiz Rubio - 1930-1932, Abelardo Rodríguez - 1932-1934– mögött álló Nemzeti Forradalmi Párt vezetője, Calles volt az igazi kulcsembere.) Mivel Callest a Forradalom Legfelsőbb Vezetőjének –Jefe Maximónak– nevezték, innen a maximato elnevezés.³ Calles ekkor már teljes mértékben az ejidó ellen foglalt állást (1930) mondván, hogy az ejidókban a termelékenység igen alacsony. Ez valós probléma volt, de a fő oka nem az ejidó szervezete, hanem az ipari alapon a technikai szint és az infrastruktúra hiánya volt.

Calles mellett állt a forradalomban és utána meggazdagodottak tábora (főleg katonatisztek), akik már nyíltan a földreform befejezéséről beszéltek.

Velük szemben a földreform folytatását sürgette a Nemzeti Forradalmi Párt balszárnya Lázaro Cárdenas tábornok vezetésével. A balszárny a gazdasági válságból, a nagy munkanélküliségből éppen az ejidók fellendítésével akart kikerülni.

Cárdenas elnöksége alatt több földet osztott fel, mint 1917-1934-ig az összes elnök és hadvezér együttesen.⁴

Az ejidók egy minőségileg új típusa, a kollektív ejidó jelent meg Cárdenas alatt. Cárdenas u.i. az addigi gyakorlattól eltérően egyes nagybirtokokat teljes egészében –felszereléssel együtt– is felosztott (Laguna, Nueva Italia, Yucatán). Cárdenasig –mint láttuk– az volt a gyakorlat, hogy a földbirtokos meghagyhatott kb. 150 hektárnyi földet (területenként és a föld minőségétől függően változhatott a saját földtulajdonban maradó földterület nagysága) és csak a többi került felosztásra, pl. ejidók között. Cárdenas egyes esetekben az egész birtokot átadta a volt peonóknak, a birtokot közös gazdasággá szervezve. Itt már a végzett munka után kapták a parasztok a fizetést mintegy „munkaegységként”. Ezek a kollektív ejidók azonban kapitalista környezetben nem válhattak a termelés társadalmisításának egyfajta „szocialista” típusú képződményeivé.

Jegyzetek

1. Circular No. 51/1922. In: Recopilación Agraria. Leyes y disposiciones referentes a Restituciones y Dotaciones de Tierras para Ejidós. México. 1924. 171-178.pp.
2. Arnaldo Córdova: La ideología de la Revolución Mexicana. México. 1973. VI. fejezet.
3. Lorenzo Meyer: El conflicto social y los gobiernos del Maximato. Historia de la Revolución Mexicana. 1928-34. México. 1978.
4. Horváth Gyula: A földreform Mexikóban a forradalom és a strukturális reformok időszakában. (Mezőgazdasági Főiskola Kaposvár, Kézirat)

Dóra Frank

La revolución mexicana y la reforma agraria
(Fragmentos)

El asunto de la reforma agraria después de la revolución hasta el período de Cárdenas, 1918-1940

En esta parte quisiera resumir a grandes rasgos el destino de la reforma agraria después de la revolución. Aunque ésto no pertenece a la tarea fijada por el título, sin embargo, creemos necesario dar una corta reseña sobre los acontecimientos ocurridos después de la revolución relacionados con el proceso de la reforma agraria.

La Constitución de 1917 aseguró la base jurídica de la reforma agraria, es decir, la abolición y el repartimiento de los latifundios.

Dos tendencias se extienden por este período de 20 años (1920-1940), en el cual, la reforma agraria en la práctica se desenvuelve también. La lucha del pequeño campesino propietario y los representantes del ejido sella a la reforma agraria. Según los representantes de una de las tendencias, las pequeñas parcelas –con su capacidad de producción– representan el camino viable del desarrollo agrario capitalista en México. La otra tendencia veía en el ejido en las zonas populosas la seguridad de la elevación económica y social del campesinado.

Bajo la presidencia de Obregón (1920-1924) aparece la circular de la Comisión Agraria Nacional 1922/51¹, en la cual se acentuaba la importancia del papel de los ejidos (económico y político por igual). Ésto no significaba que el mismo Obregón no hubiera sido partidario de la pequeña economía campesina. No obstante, se inclinaba por una balanza en las relaciones de fuerza después de la revolución.² Con la acentuación del papel de los ejidos se logró que los zapatistas depusieran las armas (después de la muerte de Zapata se continuó luchando en Morelos, hasta que Obregón no dió pasos en el asunto de los ejidos).

Bajo la presidencia de Calles (1924-1928) el acento cayó en los pequeños propietarios. Calles urgía la parcelación de los ejidos. Por iniciativa de círculos religiosos (quienes estaban descontentos con la Constitución de 1910, por cuanto perjudicaba sus intereses económicos) estalló la „guerra religiosa”, el llamado levantamiento cristero, por lo cual el Gobierno necesitó, además del ejército regular, del apoyo de los que habían recibido tierras –es decir, de los beneficiados con la dotación de la reforma agraria–, del apoyo del campesinado. Por ello era necesario aumentar las medidas de repartición de tierras. Así, de nuevo los ejidos llegaron a jugar un papel.

Después de la derrota de los cristeros (1929), Calles era de nuevo quien tras los bastidores dirigía la vida política. (Éste fue el período denominado maximato, 1928-1934, cuando detrás de los presidentes relevados uno al otro –Portes Gil, 1929; Ortíz Rubio, 1930-1932; Abelardo Rodríguez, 1932-1934– se encontraba el Partido Revolucionario Nacional, cuyo dirigente Calles era el verdadero hombre clave.) Por cuanto Calles fue nombrado el Más Alto Líder de la revolución –Jefe Máximo– de allí la denominación de maximato.³ Ya para entonces Calles se había pronunciado completamente en contra del ejido (1930), aduciendo que la capacidad productiva en el ejido era baja. Ésto era un problema real, pero su causa principal no era el organismo mismo del ejido, sino el nivel técnico de la base industrial y la falta de infraestructura.

Junto a Calles se encontraba el grupo de los enriquecidos durante y después de la revolución (principalmente los oficiales militares), quienes ya abiertamente se pronunciaban por la conclusión de la reforma agraria.

Frente a éstos, el ala izquierdista del Partido Revolucionario Nacional, liderado por el general Lázaro Cárdenas, urgía la continuación de la reforma agraria.

Bajo la presidencia de Cárdenas, fueron repartidas muchas más tierras que durante todos los presidentes y líderes militares juntos en el período entre 1917-1934.⁴

Bajo Cárdenas apareció un cualitativamente nuevo tipo de ejido, el ejido colectivo. Cárdenas, a diferencia de la hasta entonces práctica, repartió también algunas grandes propiedades completamente junto con sus instalaciones y herramientas (Laguna, Nueva Italia, Yucatán). Hasta Cárdenas –como hemos visto– la práctica era la de que el propietario podía mantener de sus propiedades unas 150 hectáreas (dependiendo de cada área y de la calidad de la tierra se podía cambiar la extensión del territorio restante en la propia propiedad del propietario), y sólo el resto se destinaba a la repartición, por ejemplo, entre los ejidos. Cárdenas en algunos casos repartió toda la propiedad entre los antiguos peones, organizándola en haciendas comunes. Aquí los campesinos recibían sus salarios después del trabajo realizado - como una unidad laboral, sin embargo, esos ejidos colectivos en condiciones capitalistas no podían convertirse en formaciones de tipo socialista de la socialización de la producción.

Notas

1. Circular No. 51/1922. In: Recopilación agraria. Leyes y disposiciones referentes a Restituciones y Dotaciones de Tierras para Ejidos. México, 1924. pp.171-178.
2. Arnaldo Córdova: La ideología de la Revolución Mexicana. México. 1973, capítulo VI.
3. Lorenzo Meyer: El conflicto social y los gobiernos del maximato. Historia de la Revolución Mexicana. 1928-1934. México. 1978.
4. Gyula Horváth: La reforma agraria en Mexico durante la revolución y la época de las reformas estructurales.(en húngaro).(Manuscrito).Mezőgazdasági Főiskola Kaposvár. 1981.